

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

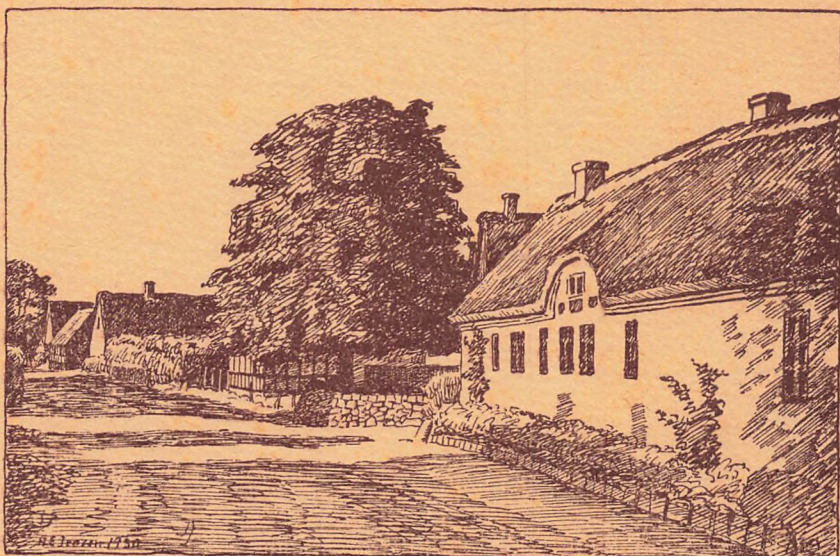
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Østjydsk Hjemstavn

1943

SKANDERBORG AMTSBOGTRYKKERI — — HOLGER C. BRIX

Andelsbanken

udfører Bankforretninger af enhver Art.

Andelsbanken

betjener Kunder fra alle Erhverv. Enhver - Andelshaver som Ikke-Andelshaver - kan nyde godt af Bankens sunde Forretningsgang.

Andelsbanken

er alene oprettet for at tjene Kundernes Interesser.

Andelsbankens

Andelskapital og Reserver, ialt 16,8 Millioner Kroner, tjener til Sikkerhed for Indskyderne.

Andelsbankens

Afdeling i **Skanderborg** har Kontorer i **Hørning, Ry** og **Stilling**.

Spare- og Laanekassen

for Skanderborg
By og Omegn

Byens ældste
Pengeinstitut

Stiftet 1856

Telf. 37

Kontortid:

10¹/₂—12¹/₂ og 14—15¹/₂.

Landbosparekassen i Horsens

Telf 1112 - 2 Linier. Postkonto 16890

Indlaan modtages

paa 3 Maaneders Opsigelse
4¹/₂ % p. a.,

paa Anfordring 3¹/₂ % p. a.,

paa Folio, Checkafdeling,
3⁰/₁₀ p. a.

Afdelinger for Børne- og Ungdomsopsparring forrentes med
4¹/₂ % + Tillægsrente.

Boxrum udlejes.

Hjemmesparebøsser udlaanes.

Af Sparekassens Midler er ca.
11 Mill. Kroner anbragt i 1.
Prioriteter.

ØSTJYDSK HJEMSTAVN

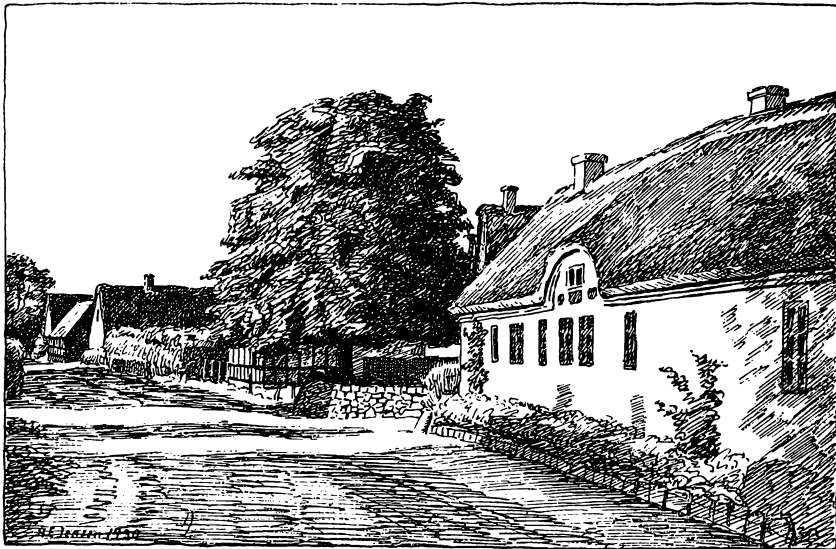
1943

Østjydske Hjemstavn

REDIGERET AF
N. P. ØSTERGAARD

UNDER MEDVIRKNING AF
RS. NIELSEN OG SIGFRED KNUDSEN

VIII.

1943

SKANDERBORG AMTSBOGTRYKKERI
HOLGER C. BRIX

drup Kirke, den ærværdige, der har ligget og skinnet viden om i straalende Solskin. Mod Nordøst skyder Hansteddalen sin grønne Bund ind imellem svungne Højder, og Sønder paa falder Jordsmønnet til Hvile i en milebred Skraaning, fuld af Styrke. Det svindende Dagslys gør Jyllandsfornemmelsen endnu mere levende. Skovlinjerne i Landskabet bugter sig som sortnende Striber af Mulm, en blød Tone i alle de stærke og malmfulde. Ejer Bavnehøj hilser med sit Taarn, Vorbjærgbankernes skønne Højgruppe trækker sin

Øster Nykirke.

Foto M. Larsen.

mørke Perlesnor ind i den graa Skumring, Kirker og Landsbyer svøbes i dunkle Spind, over Gudenaadalens brede Enge bindes og løses den ene Taage-sløjfe efter den anden.

Atter stiger Vejene, jævnt, men standhaftigt, op imod det Strøg, man i gamle Dage kaldte Jyllands Højderyg. Herinde knejser, som et kaldende Midtpunkt i

Landskabet, Øster Nykirke paa sin mægtige Bakkeknude. Jeg har tidligere færdedes i Landet heromkring, fra alle Verdenshjørner har jeg set Kirken tone frem som et lysende Vartegn. Men da jeg nu stod heroppe og saa de mange Mile bort imod bølgende Synsrande, blev jeg greben af en stormende, umiddelbar Følelse af Jyllands Vælde.

Øster Nykirke er bygget af huggen Kamp; mærkeligt nok er Sydmuren hvidtet, medens Nordsiden har faaet Lov til at staa i sin rigtige, gamle Skikkelse med de vejrbidte mosgroede Sten. En Forklaring gaar ud paa, at den højt knejsende Kirke har været Kendemærke for vejfarende, ligesom andre Kirker for søfarende, og for at ingen skulde tage fejl af nordre og søndre Side gjorde man dem uens i Farve. Der kan dog kun være Tale om, at det har haft noget at sige i den tidlige Middelalder, inden Taarnet rejstes i Vest!

Sikkert er det, at Kirken har draget utallige Blikke til sig. For et lille Stykke herfra, Østen om Bakkerne, gik fra ældgammel Tid Alfarvejen ned gennem Jylland — Hærvejen, Studevejen, Pilgrimsvejen, Kongevejen, traadt af Hundredtusinder, forladt, tilgroet, halvvejs glemmt, atter draget frem i Historiens Lys, og dog for alle Tider hyllet i Sagnets og Poesiens Dæmring.

Sønder paa, efter Kollemorten, er den gamle Storvej føjet ind i Nutidens Vejnet. Men Norden ud, mellem Nykirke og Hundshoved Syd for Nørre Snede, henligger den i Ødestand, ofte med flere Spor ved Siden af hinanden, krav-

lende op ad Lyngbakker og ned i Hulveje. Og her krydser den et stort af-sides Dalstrøg, hvor Kilderne til Jyllands to største Vandløb bryder frem i faa Hundrede Alens Afstand fra hinanden.

Denne Dal er et mærkværdigt, ensomt, næsten for-

tryllet Sted, randet af stejle Brinker, opfyldt af Mosedrag og blinkende Smaavande. Der er vindbidte Krat af El og Pil, der er Lyng i massevis, og fra Skrånterne ser man langvejs bort over Egepur og Graner til Smilehullet i Egnens mørke Aasyn, et Glimt af Rørbæk Sø.

Omtrent midt i Dalen, hvor en knudret Vejstribе fører hen over Vandskellets lave Ryg, ligger der to ensomme Gravhøje, som vidner om ældgam-melt Bosæt. Længe før Storfærdslen trak sine Spor gennem disse Egne, har der sagtens været en stedlig Forbindelse over det smalle Drag. Højene blev lagt ved Vejlinjen, og staar nu som et Mærke, der fra alle Kanter tiltrækker Øjet og midtsamler Landskabet omkring de simple, sorte Hvælvinger.

Gudenaasens Kilde er lettest at faa fat paa. Under en stejl Lyngbrink i det sydvestlige Dalbryn kravler Vandskelsvejen opad i Jordsmonnet. Faa Skridt herfra, i Kanten af et Mosedrag, pibler Vandet frem af Bakkefoden, og strømmer snart efter, i hastigt, klingende Fald, imod Sydøst. Hammermølleaa, saadan hedder den her paa disse Kanter, har aabenbart travlt med at komme afsted paa sin bugtede Langvejsfærd. — Knap saa nemt er

Hærvejen over Skernaasens Kilde. Foto M. Larsen.

Gudenaasens Kilde.

Foto O. A.

det at hitte Rede paa Skernaasens Udspring. Hinside Gravhøjene breder sig henover Dalbunden et vidtløftigt Mosedrag med Stubbe og blanke, stille Vandflader. Men har man Taalmodighed til at vandre, se og lytte, vil man ogsaa her finde, ikke eet, men en hel Række af sivende Væld inde ved Foden af en lav

Bakkeskraaning. Og fra hele dette Strøg samler Aavandet sig længere mod Nordvest i en lille klinger Strøm, der gennem en dybt nedsænket Dal løber ud i Rørbæk Sø.

Engang jeg besøgte Johan Skjoldborg paa Dynæs, spurgte jeg ham, om han ikke savnede Havet og Fjorden, som han var fortrolig med fra sin Barn-dom. Jo, svarede han, men saa tænker jeg paa, hvordan Gudenaens Vande strømmer gennem Hjulsø og tilsidst munder ud i Randers Fjord og Kattegat. Og saa fornemmer jeg Havet helt herind i Hjærtet af Jylland.

Noget lignende føler jeg her i den stille og fjerne Dal, hvor Vandene skilles. Jeg følger de klingende Bølger paa Langfærd i Øst og Vest. Jylland aabner sig for mit Blik, stort og vidunderligt, helt ud mod de »tvende Have«, langt, langt omme bag Randbakkernes yderste blaanende Kamme. Og som Strømmene drager mine Tanker paa tværs af Landet, saadan føres de med Hærvejen ad det lange Stræk i Nord og Sønder. I et funklende Nu, oplyst som af et Lynglimt, ligger hele den jyske Halvø udbredt for mit indre Syn.

Øst for Tinnet Krat overskrider Hærvejen den lille spæde Begyndelse til Skernaaen og slynger sig videre op over Lyngbakkerne. Vi følger den et Stykke Nord paa, indtil den, ikke langt fra Hundshoved, styrter sig ned i en ny Dalsænkning, hvor den til begge Sider klatrer op over Lyngbakker i dybe Hulveje med Hjulspor ved Hjulspor. Nede i Bunden spænder en gammel morsom Bro over et Bækløb, der i nordvestlig Retning søger ud imod Rørbæk Sø, hvor det udmunder nær ved Skernaaens Udløb. Lad os følge denne Smeltevandsdal, som i Folkemunde — ikke med Urette — bærer Navnet Dybdal. Dens Skrænter bliver vildere og skønnere, jo længere vi kommer mod Nordvest. Ikke langt fra Søen springer de frem paa Dalens Nordside i et sandet og lyngklædt Forbjerg, overgroet med Enebærbuske, der hist og her samler sig i dejlige, sælsomt formede Grupper. Man skal se disse Enerskrænter baade fra Morænefladen foroven, hvor Blikket flyver langvejs bort, og fra de lifliggrønne Enge for neden, om man rigtig vil ha' et uforglemmeligt Indtryk af dette særprægede, næsten urørte Udsnit af Midtjyllands Natur.

Vi gaar tilbage til Hærvejen og følger den i sydlig Retning. Fjernt ude ligger andre jyske Egne, blaanende i Soldisen. Men tiest fanges Blikket af Øster Nykirke, Landskabets naturlige Krone, svimlende op mod de drivende Efteraarsskyer, knejsende over Lyng og Egepurr. Og man føler sig for en Stund næsten som en af de middelalderlige Pilgrimme, der kom vandrende oppe fra Viborg, Staden paa det hellige Bjerg, og hilste den midtjyske Landsbykirke med stormende Glæde.

Men hvordan saa her ud, naar Hærene drog plyndrende frem og spredte Pest og Ødelæggelse omkring sig? Hvordan i Svenskekrigens knugende mørke Aar? Kan man forestille sig Forfærdelsen i Præstegaarden, der ligger saa fredeligt og kønt, under lunende Banker, og dog med Vidsyn fra Vestbrynet af den dejlige Have? Familien jaget bort, Præsten dræbt, Rædsel ud over Sognet, hovedkulds Flugt fra Hjem og Arne. Guld- og Sølvsager, fundne i

Mark og Mose, taler deres alvorfulde Sprog og sætter den Dag i Dag Fantasien i dirrende Bevægelse.

Det samme er Tilfældet med en gammel, vejrslidt Vejsten, der staar nær Vejkrydset Øst for Præstegaarden. Viborg, læser man til den ene Side, Kolding, til den anden. Ja, det var dengang! Og sandelig, om ikke det kunde være morsomt at tage begge Veje til Fods den Dag i Dag!

Langs den gamle Alfarvej er Granerne flere Steder rykket ind og har udvisket de oprindelige Træk. Men der er ogsaa Pletter, hvor Lyng, Egekrat og sandede Hjulspor kappes om at føre en et tusinde Aar tilbage i Tiden. Og der er godt Haab om, at adskillige af disse Pletter vil blive fredet. Men naturligvis burde Hærvejen bevares overalt, hvor den henligger i sin gamle Skikkelse. Og det samme gælder de herlige Egekrat, som mere end noget andet giver Eggen sin Stemning af Ødemark.

Den, der vil trænge ind i de midtjydske Vildmarkers Tryllesland, kan ikke gøre noget bedre end at gaa paa Vandring i Kratbankerne under Tranebjerg. Kan man tænke sig et skønnere Billede paa jydsk Sejhed og Udholdenhed end disse prægtige Egepur? Tusinder af Aar dønner som et Ekko i Ødeskovens Røster — et farende Sus fra Vidderne i Vest, standset for et Sekund og atter sluppet løs i flængende Leg, i Klage og Jubel.

Jeg sidder i Læ af en Egepur og ser ud over et vildt og næsten urørt Landskab. I Vest er Bakkerne lynggroede med spredte Græstuer, mod Øst klædes de af et sammenhængende Egekrat, der stiger i Gruber og Høje mod Nykirkes hvide Taarn og stengraa Nordmur. En Længdedal gennemfører Bankerne, Sidekløfter kommer strygende ned mod Hoveddalen, hver for sig et nyt og herligt Indslag i Helhedsbilledet. Og hvilke Farver! Det er ikke rigtig Solskin, kun i bløde Sølvglimt bryder Dagslyset igennem Skydækket, og dog vælter en Fos af Farver, røde, gule, grønne, brunviolette, ned over de stejle Bakkesider og overgyder dem med Løvfaldstidens Ædelrust.

For mig staar hele Landskabet omkring Øster Nykirke overdraget med en lignende mørktgylden Rusthinde. Stedet, hvor Vandene skilles, Dalen, hvor Strømmene vælder frem og vandrer i Øst og Vest, Hærvejen med sine vilde, galne og dystre Minder — det er et Stykke Danmark af en sælsom og egenartet Støbning, storladent, uforglemmeligt, i Pagt med Vestenvind og Løvfald over lyngbrune Høje.

Alle gode Magter holde deres Hænder skærmende over hele dette forunderlige Strøg!

Skygger og Lys fra Skanderborg Amts Præstehistorie.)*

Af Sognepræst Aage Dahl.

Studiet af Hjemstavns Historie har i en lang Aarrække vundet stadig stigende Interesse hos læg som lærd. Og det maa hilses med stor Glæde. Hjemstavn er jo den Del af Verden, der staar os nærmest.

Kærligheden til vor Hjemstavn er Moder til Fædrelandskærligheden. Jo svagere Hjemstavnsfølelsen er, des svagere bliver ogsaa Følelsen for Fædrelandet. Derfor maa vi som danske ikke mindst i Tider som disse hilse denne Udvikling med Glæde og opmuntre til fortsat Dyrkning af Interessen for og Kærligheden til Hjemstavns Historie.

Og det er ogsaa det jeg vil forsøge at gøre, gennem hvad jeg skal fortælle her i Dag.

Med Emnet, der er opgivet mig, Præsteskikkelser fra disse Egne, er jeg stillet overfor et Omraade af Hjemstavns Historie, der hører til de mest interessante og betydningsfulde, nemlig Præstehistorien.

Dette siger jeg ikke, fordi jeg selv er Præst og derfor maaske kunde være tilbøjelig til at overvurdere Præstens Betydning og Indsats i Folkets Liv, men fordi det vitterligt er Sandhed. En Egn Præstehistorie er i Virkeligheden en Egn Kulturhistorie, og gennem det Lys, der kastes over Præstestandens Liv og Færden, kastes der Lys over hele den Tid, hvori den har sit Virke.

Og dette gælder da i ganske særlig Grad for hele den Tid, der ligger forud for den folkelige Oplysnings Indgang i de brede Befolkningslag. Medens i Middelalderen Gejstligheden og Adelen levede deres Liv ved Siden af eller udenfor den jævne Befolkning, saa betød Reformationen, at Præstestanden udskiltes fra den Overklasse, den hidtil havde tilhørt ofte ogsaa i Kraft af sin Afstamning og Fødsel. Den blev borgerlig, rekrutteredes fremtidig fra Borgerstanden og den mere velstillede Bondestand for derefter at danne nye Præstedynastier; men den levede nu sit Liv sammen med Sognefolkene og delte Kaar med dem. Hvad der prægede en Egn, prægede i nogen Grad dens Præster, der jo ofte var udgaet fra den, som man i Sognets Hjem levede Livet, levede man det ogsaa i Præstegaarden. Jeg har derfor tilladt mig at udvide Rammerne for mit Foredrag og vil forsøge at give Dem et Billede af Præstestandens Færden i disse Egne op til vor Tid, idet jeg har gennemgaaet samtlige de Sognes Præstehistorie, som hører til Skanderborg Amt.

I et Billede er der altid visse Ting, som særlig falder i Øjnene, mens det øvrige danner Baggrund for dem. Det der falder i Øjnene fremhæves dels ved sin Skyggevirkning, dels gennem Lysvirkningen. Saaledes er det ogsaa med Historiens Billeder og med Præstehistoriens.

*) Foredrag ved Østjydsk Hjemstavnsforenings Møde i Skanderborg den 20. September 1942.

Det store Antal af Præster har levet deres stillfærdige Liv i større eller mindre Troskab mod den Gerning, de var sat til at røgte, og med forskelligt Resultat efter deres forskellige Evner.

De betød noget for deres Menighed, den Tid hvori de virkede, huskedes af den Slægt, der kendte dem, og er saa glemt med den gamle Sne, men har ikke desto mindre Slægt efter Slægt sat deres Spor i

Folkets aandelige Opdragelse og Særpræg; mærket af deres Samtids Dyrer og Laster har de været, men bestandig som Stand dog det Hestehoved foran de andre, der var en Betingelse for en Udvikling og Vækst.

Men paa denne Baggrund, der tæller det store Flertal af Præsterne, ser vi saa Skygge og Lys veksle; enkelte Personligheder træder frem og mindes, nogle for deres Synders Skyld, andre fordi de fremfor de mange fik saa dybtgaaende Betydning i

Egnens aandelige eller materielle Liv, at deres Navn blev bevaret gennem Tiderne, til Skam for de førstes, til Ære for de sidstes Vedkommende.

Skygger og Lys fra Skanderborg Amts Præstehistorie bliver da Emnet for mit Foredrag, idet jeg har samlet Stoffet fra Vor, Nim, Hjlemslev, Gern, Tyrsting og Vrads Herred, samt nogle enkelte Sogne fra Hads Herred, som naturligt hører med til Oplandet her.

Fra den katholske Tid er der for disse Egne intet af Interesse bevaret, naar jeg undtager det Bidrag til Munkenes Historie som Udgravningerne ved Æm Kloster har givet, og det vedrører jo ikke den egentlige Præstehistorie.

Men efter Reformationen er det værd at fremhæve, at bortset fra Reformationen i Horsens hører vi intet Sted noget nærmere om denne gennemgribende Ændring i Kirkens Liv. Den store Vækkelse er der intet Spor af, et Aandens Sus synes ikke at være gaaet hen over Egnen. Modstand mod det

Klosterkirken i Horsens, i hvilken Peder Storm, Borgsmed kaldet, prædikede Reformationen.

nye mærkes ikke, Begejstring for det heller ikke. Man faar Gang paa Gang, naar man arbejder med Stoffet fra hine Dage Følelsen af, at naar Reformationen gik saa forholdsvis smertefrit igennem herhjemme, skyldtes det, at det nok saa meget drejede sig om en politisk Revolution, som om en kirkelig. Nogen egentlig Forstaaelse for den kirkelige og kristelige Side havde det jævne Folk ikke.

Det katholske var paa mange Maader stivnet i Form, det lutherske skulde først finde Liv og gro ud af den gamle Form.

De fleste Steder blev de tidligere katholske Præster siddende og fortsatte som lutherske; tidligere var de ugifte, men levede med deres Husholdersker,

Fruering Præstegaard.

Dejer, som de kaldtes; nu blev de tvungne til Giftermaal, Dejen blev Madammen. Det var den ydre Forandring; med den indre var det ofte smaat nok, og Biskopper og Provster maatte ofte formane Præsterne lige saa godt som Menighederne til at slippe de papistiske Levn, der stadig vilde hænge ved. Først gradvis trængte Reformationen til Bunds i Folket som i Præstestanden, der derefter søgte at oplære Menighederne i de evangeliske Grundlærdomme.

Den eneste Præst, der fra denne Tid hæver sig op over Masserne er Sognepræsten ved Horsens Klosterkirke Peder Storm, Borgsmed kaldet. Født i sidste Tiaar af det 15. Aarhundrede i Emborg havde han studeret i Rostock. Ca. 1520 blev han Sognepræst i Horsens, d. v. s. ved Vor Frue Kirke i Lovby ved Bygholm. Man har tidligere villet gøre Peder Storm og Peder Borgsmed til to forskellige om end beslægtede Personer, men det lader sig næppe bevise, at det drejer sig om en og samme Mand. Hvorledes han er kommet i Forbindelse med Reformationen vides ikke; maaske han har været en personlig Ven af Hans Tavsens, der havde studeret i Rostock 1516, samme Aar

som han selv. Fra ca. 1530 prædiker han i alt Fald evangelisk og bliver Horsens Bys Reformator. Da Kong Frederik I 1532 lukkede Graabrødrenes Kloster der, gav han Klosterkirken til Sognekirke for Byen, hvad den derefter var i godt 250 Aar. Peder Storm flyttede fra Lovby Kirke, der blev nedbrudt 1540, og blev den første lutherske Sognepræst i Horsens. Han maa have været en Mand af nogen Anseelse, idet han bliver en af Medarbejderne paa Kirkeordinansen af 1537. Han døde 1572. Udover at han optraadte som kirkelig Forfatter og Digter vides intet nærmere om ham, ligesom heller ikke hans

Skorup Præstegaard.

to Hustruers Navne kendes. Et enkelt af hans Digte, en Bordbøn, fandt Optagelse i Hans Thomissøns Salmebog, men afslører ikke store Digtergaver.

Denne Mand er den eneste fra hine fjerne Tider, der i disse Egne har bevaret et Navn, og noget stort aandeligt Røre synes der hverken da saa lidt som senere at have været i Skanderborg Amt. Men mærkeligt er det, at søger vi saa efter Skygger i Billedet fra Reformationstiden og Aarhundredet ud, saa staar vi om muligt endnu fattigere. Nævnes kun een Mand for hans Dyders Skyld, saa finder vi slet ingen omtalt for deres Lyders; det er saa meget mærkeligere, som alt dog var i Støbeskeen, Sæderne raa, og man fra andre Egne af Landet har et ret stort Materiale til Belysning af Kulturlivet i dette Tidsrum. For Skanderborg Amts Vedkommende hersker der Tavshed og atter Tavshed, det er som at se et Billede af en endeløs Slette, hvor alle Konturer er svage og udviskede.

Vender vi os nu til Tiden fra 1600 til ca. 1660, det Tidsrum, da Retroenheden mange Steder havde bragt Reformationstidens levende Forkyndelse til at stivne, saa bliver Materialet straks noget righoldigere. I dette Tidsrum blev Jylland tre Gange besat af fjendtlige Tropper, der hærgende og plyndrende bragte Død og Elendighed med sig over Borger og Bonde. Heller ikke Præstehjemmene gik Ram forbi. Adskillige Præstegaarde blev Luernes Rov, Fatigdom afløste Velstand, adskillige Præster og Præstekoner mistede Liv og Førlighed paa Grund af de fremmedes Besættelsestroppers Mishandlinger, navnlig 1659—1660 er rigt paa Præstekifter, og i Krigens Spor gik pestagtige Sygdomme deres Gang og bortrev mange.

Heller ikke Skanderborg Amt gik Ram forbi. Men mens de fleste Præster i dette delte Kaar med deres Menigheder, saa hører vi om Provsten i Skanderborg, Jørgen Obel, at han med Hustru og Børn forlod Hjem og Menighed og flygtede til sikrere Steder, til Uvejret var drevet over. I Skorup-Tvilum hed Præsten Niels Pedersen Vrager. Det hedder om ham, at han havde god Indseende i mange smukke Videnskaber og var en Kunstner i sine Hænder. Han var dertil paa Bedriftens Omraade en Dygtighed og Foregangsmand. Han satte Avlingen i god Stand og lod indrette Fiskedamme flere Steder i Markerne. Endnu langt ned i Tiden omtales »Præstens Damme«. Under Krigen 1627—1629 var han nær blevet skudt. Han var gaaet ud at »sidde« ved den østre Ende af Laden; en fjendtlig Soldat spændte sin Flintebøsse for at skyde ham, men hedder det, »samme ugudelige« blev skudt af sin egen Kammerat, hvorved Præsten reddede Livet. Tredive Aar efter var det atter galt i Skorup. Pastor Vrager var blevet efterfulgt af Niels Thomsen Ferslev, en god Præst og stor Landmand. To Gange med kort Tids Mellemrum brændte hans Præstegaard, og to Gange udplyndredes han af Fjenderne. Paa Pulpituret findes et Maleri forestillende Kirkens Indre, hvor Kalken staar paa Alteret og Luerne slaar op om den; allernederst staar:

To Gange gik han ud for Brand,
 To Gange for hans Fjender,
 Dog gav Gud den prøved' Mand
 Velsignels' før hans Ende.

I Nim-Underup led Præsten Svend Nim meget ondt ved samme Tid, og 1659 bortrev Pesten 120 af Sognets 426 Beboere. I Hvirring blev Provsten Mag. Sommer revet ud af Kirken af Polakkerne, bundet mellem deres Heste og med mange Torturer pint til Døde, hvorefter de lod ham ligge paa Marken, og fra Aale meldes det, at Hr. Ole Samsing døde 14 VIII 1659 efter 2 S. efter Trin. at være blevet ynkelig mishandlet af Polakkerne, der skruede Hjerneskalen fra hans Hoved.

Drikkeriet gik i Svang i alle Kredse af Befolkningen, og i Følge hermed stod det smaat til med de sædelige Tilstande. I dette Tidsrum og endnu langt ned i Tiden er det ganske almindeligt, at en Præst maa søge Oprejsning, fordi Hustruen er kommet for tidligt i Barselseng. Stundom afslaas Ansøgningen, og han afskediges maaske med Tilladelse til efter et Par Aars Forløb at søge nyt Embede i et andet Stift. Men i Reglen lader Kongen Naade gaa for Ret. Særlig er Christian IV. overbærende. Naa, han trængte jo ogsaa selv til Overbærenhed, og hans Byggerier kostede mange Penge. Saa lod han da Synderne slippe med at staa aabenbar Skrifte og betale en passende Bøde. En ikke ringe Del af Udgifterne til Opførelsen af Vor Frelzers Kirke i København blev dækket af Bøder, betalt af Præstemænd Landet over for saadanne og andre Forseelser. Selvfølgelig var saadanne Forhold et almindeligt Træk i Tidens moralske Ansigt, blot tages der i saadanne Sager haardere paa Præsterne end paa de andre.

En væsentlig Undskyldning for disse Forhold ligger i Tidens Kaldelsesmaade. Naar en gammel Præst følte sig træt, ansattes der gerne en Kapellan i Embedet, der fik Bevilling paa at maatte blive den gamles Eftermand. Ofte hans Søn, og i saa Fald gaar alt i Reglen saare godt, men ofte ogsaa en theologisk Kandidat, der fik Forpligtelse til enten snarest muligt at ægte en Datter af den gamle Præst eller afgive Løfte om ved hans Død at ægte Enken og saaledes »konservere hende ved Kaldet«, som det hed. Før Sagen var endelig ordnet, flyttede Kandidaten maaske ind i Præstegaarden som Prædikestudent eller Huslærer; han vidste, at om kort Tid skulde Bryllupet med Datteren

i Huset staa, hun vidste det samme. Trak nu Udnævnelsen lidt i Langdrag, Ordinationen med, saa blev Husvarmen gerne de unge for stærk. Næsten endnu værre var det, hvor det drejede sig om Præsteenken. I Sørgeaaret holdt hun Hus for Kapellanen, ofte begyndte Samlivet længe før dets Udløb, stundom umiddelbart efter den gamle Præsts Død, ja, i enkelte Tilfælde maaske endda før hans Død. Hun vidste jo, at en Gang blev det alligevel ham. Fra disse Forhold stammer Udtrykket »en Kapellan«, som Betegnelse for en gift Kvindes Elsker. Fra denne Periode nævnes mærkeligt nok ingen Eksempler paa saadanne Forhold fra Skanderborg Amt, hvorimod et Par andre Forgaelser mod det sjette Bud kostede Præsten Embedet. 1607 blev Kapellanen i Ry, Niels Christensen, afsat, fordi han havde beligget et Kvindfolk »af menneskelig Skrøbelighed«, som det hedder saa kønt, og Præsten i Stouby-Hornum ved Vejlefjord, Holger Gabrielsen blev forflyttet til Hylke, fordi han »paa nogle Dages Tid havde ladet en Ægtekvinde bo hos sig imod hendes Husbonds Vilje og hende til Tinge ført, som en Præstemand ikke vel anstaar«. Og 1654 maa Præsten i Dover-Veenge Hr. Michel Rasmussen undertegne et Brev i Skanderborg, hvori det hedder, at saasom han af Køds og Blods Skrøbelighed i hans Ægteskab havde forset sig mod det 6. Bud med Anna Michelsdatter, medens hun var i hans Tjeneste, saa vedgik han nu sin Skyld, og idet han bad Bispen og den verdslige Øvrighed om Tilgivelse, bad han om at fritages for Protest, samt »lagde frivilligt sit Kaldsbrev i Bispens Hænder og mit Kald afslaar, som dog er forbrudt«. For Ægteskabsbrud var der selvsagt ingen anden Udvej end Afskedigelse.

Men ogsaa andre Synder kunde falde paa Præsternes Vej. Christen Pedersen, Sognepræst i Hvirring-Hornborg var allerede som Student 1598 to Gange under Tiltale for Overfald i Drukkenskab, og 1655 blev Præsten i Tem Niels Jørgensen Seerup afsat, uden at Grunden anføres. Han blev 11 Aar efter Sognepræst i Hobro, men ogsaa der var det galt med ham. Han synes at have været en kværunderende Natur og et uroligt Hoved, der laa i idelige Stridigheder og Processer med Folk i sin Menighed.

I Lundum blev Morten Nielsen 1617 tiltalt for at have ladet en af sine Tjenere fungere i sit Sted ved en Begravelse. Dette ser dog antagelig ud af mere end det er. Det maa vel dreje sig om en theologisk Student, der en Tid har været i Tjeneste hos ham, maaske som Huslærer. Ved Siden af disse Skygger træder i dette Tidsrum Sognepræsten i Skanderborg Mag. Jesper Hansen frem som en lærd og dygtig Præst, der i sin Egenskab af Provst deltog i Rigsdagen i København 1660, da Enevælden indførtes. 1662 var han tillige Toldforvalter i Skanderborg.

Gaar vi nu over til Tiden fra 1660 til Slutningen af det 18. Aarh., saa skifter Aandsstrømningerne i Kirken jo stærkt i dette Tidsrum.

Det begyndte i den gamle Orthodoxisies Tegn; men ved Midten af det 18. Aarhundrede gaar Pietismens Vækkelsesbølge gennem den danske Kirke for ved Aarhundredets Slutning atter at jævnes ud i Rationalismens Tidsalder.

Men Billedet i Skanderborg Amt er mærkelig uforandret og ret ensartet. Ingen stærke Rørelser, kun faa store Personligheder; forøvrigt de samme Skavanker som i forrige Periode. Pietismens Grødetid synes at være gaaet udenom dette Amt.

I Hvirring tiltales Kapellanen Jens Felding 1699 for at have deltaget i Slagsmaal i Aarhus, og 1702 mulkteres Pastor Walther i Adslev-Mjesing og irettesættes; det har været galt baade med hans Embeds- og hans Livsførelse, men nærmere Underretning mangler.

Var disse to af ringe Kaliber, møder vi derimod i Blegind-Hørning i Provsten Espen Malling en sær gudelig og velstuderet Mand. I 1660 deltog han i Rigsdagen i København. Da Embedet som kgl. Konfessionarius blev ledigt, kaldtes han til København for at prædike for Kongen; men efter Prædiken frabad han sig Kaldelsen, idet han undskyldte sig med sin høje Alderdom og bad om at maatte rejse tilbage til sit lidet Bethlehem, hvortil han blev benaadet og beskænket af Kongen, Kronprinsen og flere med Sølv, Pokaler og Bægere.

Ogsaa i Skanderborg sad der i dette Tidsrum i henved 50 Aar en højt anset Mand, Provst Nicolai Seidelin. Han var lærd i Theologi, Philosophie og Historie, saa vel som i Jura. Velbegavet i sit Embede, mandig af

Skanderborg Præstegaard.

Anseelse, et af de største Mennesker, men dertil ydmyg og kærlig. 1735 skulde han have været Biskop i Viborg, men takkede og frabad, »da han var paa sin Tilbagerejse og hellere maatte tænke paa at pakke ind«. Han døde da ogsaa kun to Aar derefter. I Lundum-Hansted hed Præsten ved samme Tid Peder Toxverd, han udmærkede sig som Landmand og lod Præstegaardens Mark indgærde med et Stendige.

To af Amtets Pastorater var i denne Periode særlig daarlig betjent. Det var Ry og Vinding-Bryrup, hvortil den Gang ogsaa Vrads var annekteret. I Ry var 1739 Conrad Friedrich Gerlach blevet Præst ved Tvangsforflyttelse fra Bornholm. Hans Fader, der var Generalauditor i Citadellet i København, var tysk født, og Sønnen lærte aldrig at tale ordentlig dansk. 1726 blev han Sognepræst i V. Mariæ paa Bornholm, men modtog 1739 en Irettesættelse for sin uanstændige Opførsel imod Øens Kommandant. Straks efter forflyttedes han til Ry, der var et langt ringere Embede. Aabenbart var han sindssyg. Efter en Proces blev han idømt 5 Rdl. Mulkt til Justitskassen. Da han nægtede at betale, lod Amtmanden Fogden gøre Udlæg i hans Bo. Gerlach gjorde al den Modstand, han kunde, hvorfor Fogden ansaa ham for

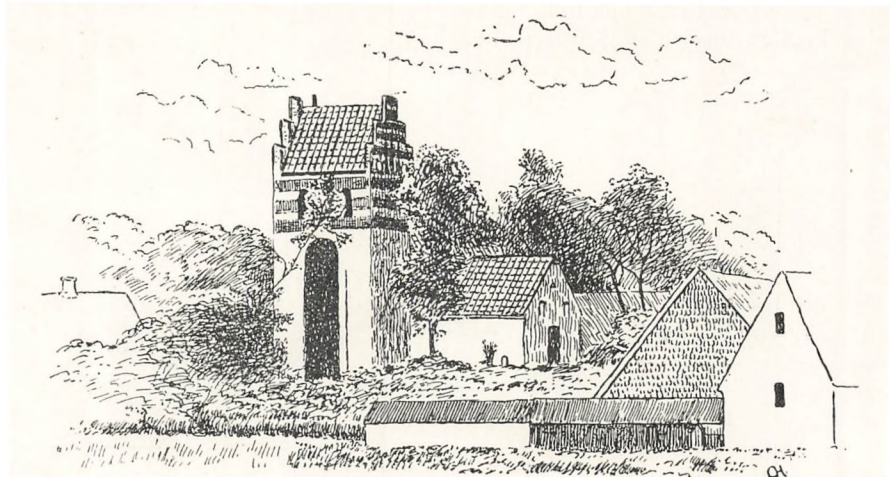
afsindig og lod hans Hænder binde, medens Forretningen nød Fremme, og lod ham saa løse igen. Saasart den ene Haand var løst, gjorde han al den Modstand han kunde, for at beholde Strikken paa den anden Haand og vilde ikke mere tage den af. Kom han paa Prædikestolen, viste han den frem for at tilkendegive, hvad han maatte lide af onde Mennesker uden Skyld. Tilsidst truede Biskoppen ham med Suspension, hvis han ikke skikkede sig. Nu fraspagde han sig saa 1746 Embedet, rejste til København med Strikken paa og søgte om andet Brød. Tilsidst søgte han om at blive hængt i den Strikke, han som Martyr havde baaret. Det siges ogsaa, at han søgte Kongen om saa meget Egetræ af Kongens Skov, at han kunde lade gøre 8 Ligkister deraf til sig, Hustru og Børn, da han forudsaa, at de nødvendigt med det første alle maatte dø af Hunger. 1753 døde han som Arrestant paa Christiansø. Var han gal, saa havde vel Eftermanden i Ry, Hans Høyer, sin Forstand i Behold, men nyttede den ikke i Embedets Tjeneste. 1758 blev han afsat for Kortspil, Drukkenskab og uskikkeligt Forhold.

Endnu værre var det om muligt i Vinding. Her var 1783 Johannes Clausen Trænovius blevet Præst. Skaansk Præstesøn havde han selv i en halv Snes Aar været Præst i Skaane, men forlod 1676 Embedet og flygtede til Danmark, antagelig har han været dansk Spion under Krigen. 1680 blev han Præst i Haasum i Salling, hvorfra han kom hertil. Han var meget chikanøs og maatte 1691 bøde 20 Rdl. til Fogden i Velling og 40 Rdl. til Præsteenker; befandtes han oftere skyldig, skulde han have sit Kald forbrudt. 1692 lod han Skriftemaal og Altergang i Bryrup Kirke forrette af en ubekendt Person i en rød Filemults Kjole. Det skulde efter hans Sigende være en hæderlig Præstemand, som han havde kendt i Skaane. Han viste sig grov mod Provsten i Kirken og maatte nu bøde 10 Rdl. til ham, 10 Rdl. til Vor Frelser's Kirke og 20 Rdl. til Præsteenker. I Oktober 1692 var han atter under Anklage, fordi han ikke vilde betjene en syg med Alterens Sakramente. Nu blev han afsat, men efter Naadensaarets Udløb, maatte Øvrigheden lade ham udsætte af Præstegaarden, da han ikke vilde fraflytte den frivillig. At Offeret under saadanne Forhold dalede, er ikke at undres paa. Naar han takkede for det, lyste han Forbandelse over dem, der havde forringet det.

Fra 1739—1743 var Mag. Søren Giesing, en Præstesøn fra Vendsyssel, Præst i Vinding. Han var en helt igennem slet Person. Det siges om ham, at han var en vidtløftig Herre til stor Sorg for sin Familie. Ekspedit og veltalende, men liderlig og drikkfældig. Og det Skudsmaal er ingenlunde for stærkt. Som Kapellan i Klim havde han opført sig saa slet, at det er bedst at tie derom. Siden blev han Kapellan i Blære i Himmerland, hvor han svirede og drak og tilsidst forførte Præstens Datter, saa han i største Hast maatte gifte sig med hende. Nu fik han Afsked der og rejste til Viborg, hvor hun døde, og han i nogle Aar fungerede som en Slags Hjælpepræst ved Domkirken. Nu besvangrede han en anden Kvinde, som han derefter viedes til paa Barselsengen. Han søgte Embede som Res. Kpl. i Viborg Sdr. Sogn, men fik det ikke, da Biskoppen udtaler om ham: »Han har foruden det her i Byen begangne Lejermaal med sit flygtige Væsen, Drikkehuses flittige Besøgelse og andre Uterligheder ikkun forhvervet sig en slet Reputation, ilde menageret sit ellers gode Pund og vanæret sin Præstekjortel, i Stedet for hvilken han hellere maatte bære en anden Habit!« Saa flyttede han til Aalborg, hvor han fik god Tid til at søge Beværtninger. En Kaldelse til Blære-Ejdrup blev kasseret, da han har efterladt sig et uanstændigt Rygte om Drik, Spil, raadden Snak og deslige Kløgter, som efter Verdens Behag gør et Menneske til en god og dygtig Kompagnon, men ikke sømmer sig en kristen, mindre en Præstemand«.

i Sognet. Foch Ørsted i Sønder Vissing var saaledes flers Gange i Livsfare, fordi der ingen Bro var over Aaen til Annekset, eller den var ubrugelig, og i Skorup mistede Christen Winding 1757 Helbredet ved en ulykkelig Væltning i Vand, saa han fra 1764 maatte holde Kapellan de sidste 24 Aar af sin Embedstid.

I Blegind-Hørning virkede endelig 1739—1780 en ejendommelig Præstetype, Laurits Sørensen Worsøe. Under Øgenavnet Slante Laurs mindedes han endnu længe efter sin Død og var i sin Levetid kendt viden om som en dygtig Maner. Overtroen hærgede Almuen, Spøgelser skræmte Folk fra Vid

Blegind Kirke.

og Sans, og adskillige Præster vandt sig Ry som Mestre i den sorte Kunst, naar de forstod at mane Genfærd i Jorden, vise igen, binde Tyve o. s. v. Allerede som ung Mand vandt Pastor Worsøe Ry, da han satte Thomas Todberg, Præsten i Hjortshøj, der efter et lidet præsteligt Levned ikke kunde faa Ro i Graven, hen i Blaakjær Skov, saa man endelig blev fri for hans Spøgeri. Med Aarene udviklede Pastor Worsøe sine ejendommelige Evner. En Nat, da han var ude at køre, blev Hestene stædige og vilde ikke af Pletten; saa vendte Præsten sig om og sagde til Kusken: »Aa, driv den Mand af Vognen, som kører med os! Karlen kunde intet se. »Aa, giv ham tre Slag med din Pisk, saa gaar han nok af«. Det gjorde Karlen; saa sagde Præsten, at han skulde staa af og tage et af Baghjulene af og lægge op bag i Vognen. »Det gaar ikke an, Far«, sagde Karlen, »saa kan vi jo ikke køre!« »Jo, det skal nok gaa, det skal Du ikke bryde Dig om«. Saa kørte de da, og det gik meget godt; lidt efter lod Præsten ham køre rask til, og da de kom til Hinge, skulde Karlen køre Vognen ud i Dammen og spænde Hestene fra, men lade Vognen staa. Næste Morgen stod den ude i Kæret paa alle fire Hjul. I Blegind Kirke findes ved Siden af Alteret en mørk Plet, der ved Fantasiens Hjælp godt kan ligne en knælende Præst der hæver Hænderne mod Himlen. Det skal være Slante Laurs, som saaledes er foreviget til Straf, fordi han gav sig af med Sortekunster. Den Plet kan aldrig forsvinde, hvor tit den end kalkes over. Han siges at være begravet paa Kirkegaarden lige under et af Vinduerne i Kirkegaardsladen, og det Vindue kunde siden aldrig være helt, hvor ofte det end fornyedes.

Vender vi os nu til det sidste Tidsrum fra Tiden omkring 1800 til vore Dage, saa møder vi i Begyndelsen den gamle rationalistiske Præstetype. Standarden er moralsk højnet, Dyden sat i Højsædet. De sorte Faar bliver forholdsvis faa og betragtes som det, de er.

Der er ikke meget Liv over Forkyndelsen, men mange af Præsterne er Foregangsmænd for Samtiden i det jordiske Virke sigtende til Borgerheld.

I Nim-Underup var Christian Ohnsorg Præst i Aarhundredets Begyndelse. Han var dygtig og tog sig meget af Menighedssangen i sit Pastorat, dertil en duelig Landmand. Han solgte undertiden saa meget Boghvede til Udsæd om Foraaret, at der holdt Vogne i Gaarden som til et Marked.

En udpræget Repræsentant for Rationalismens Præster var Ole Arntzen i Sdr. Vissing, hvor han virkede i over 50 Aar. Han var en dygtig Landmand. Han arbejdede paa at udbrede Kendskabet til Kartoffelavlens. Selv lagde han 100 Tdr. om Aaret og uddelte mange Læggekartofler gratis. Endskønt han ikke kunde fordrage Tobak, saa lærte han dog Bønderne selv at dyrke denne Plante, for Landøkonomiens Skyld. Han anskaffede Væddere for at forbedre Faareracen, podede Frugtræer, af hvilke han forærede over 2000 bort. Ligeledes var han virksom for Vaccinationens Indførelse. 1825 havde han vaccineret over 7000 Børn. Ved sit 50 Aars Jubilæum nævnte han som en af sine største Glæder, at han i sine Menigheder slet ingen kendte, som var drikkældig; først længe efter gik det med Forfærdelse op for ham, at denne Last længst havde siddet nærmest til Huse hos ham selv, idet hans Hustru, en Pige fra Egnen, var meget forfalden. Men staar han saaledes som en tiltalende Type paa Senrationalismens Præster, saa var der jo andre, der mere tog Sigte paa egne Interesser end paa andres Fordel og Opdragelse, saaledes Hans Fønss Brandt i Katstrup, der var mere Hestepranger end Præst og førte et højst forargeligt Liv paa Markedsdagene. Men iøvrigt møder vi i dette Tidsrum kun een Præst i Amtet, der forbrøder sig groft mod Moralens Love. Det var Vilhelm Øllgaard i Linaa, der vel frifandtes paa Grund af manglende Bevis og fik Afsked med Pension 1854. Han døde nogle Aar efter paa en Rejse til Australien. Wiberg siger, at hans Sag vakte megen Forargelse i Menigheden og var ved at undergrave al Dyd og Sædelighed.

I Horsens virkede en meget smuk Repræsentant for den døende Rationalisme i Konsistorialraad Ulrik Frederik Rosing, der arbejdede ivrigt i Oplysningens Tjeneste, søgte at forbedre Skolevæsenet og oprettede en Aftenskole. Her var ogsaa J. O. Fabricius Kateket til han 1858—1869 blev Sognepræst i Lundum-Hansted. Han er kendt for sin Bog om Horsens Bys Historie og er en af de Præster, der fra sit Studerekammer har banet Vej for Interessen for Lokalhistorien.

Da Rationalismens Præster dør ud, afløses de efterhaanden af Mænd, der har Tilknytning til de nye stærke Vækkelser, der med Grundtvigianismen og Indre Mission gik hen over den danske Kirke.

Adskillige dygtige Præster har her virket indenfor Amtet; men atter er det ejendommeligt at se, hvorledes den store Vækkelse stadig gaar Skanderborg Amt forbi. Det er, som om Tidens Fylde aldrig rigtig har været inde for denne Del af Danmark.

Til Trods for at Grundtvigianismen har sat ind med saa betydelige Repræsentanter som Hostrup i Silkeborg, Konradsen i Hvirring, Kring i Aale, Køster i Gangsted, Engberg i Hundslund og Otto Møller i Gylling, saa kan der dog ikke med Sandhed tales om nogen stærkere grundtvigisk Vækkelse i Amtet. Nok om en folkelig, men ikke om en kristelig.

Af disse Præster stod Hostrup jo som en af Bannerførerne blandt Grundtvigsk første Disciple, som Digter, Taler og Præst fik han Indflydelse over hele Landet blandt de grundtvigske Lægfolk.

Langt betydeligere Aand og Theolog er Otto Møller, men skønt han var Præst i Gylling i over 50 Aar og fra sit Studereværelse og sin Kirke fik afgørende Betydning for mangfoldige grundtvigske Theologers aandelige Synspunkter, saa blev Sognet og Sognets Folk mærkelig uberrørte deraf og ikke et aandeligt Centrum for Egnen.

C. Hostrup, Præst i Silkeborg 1856-62.

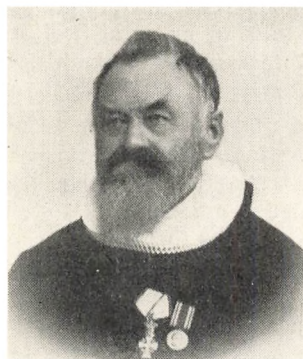
Dybest sank vel nok Grundtvigianismens kirkelige Budskab i Egnen omkring Hvirring og Aale, hvor K. D. Konradsen var Præst i 30 Aar fra 1873—1903. Han var vel en mindre Aand end Hostrup og Møller, men han var ivrig og flittig, inderlig i sin Tro og hjertevarm i sin Forkyndelse, dertil folkelig i Ordets bedste Forstand. Han er maaske den af alle Amtets Præster, der har sat varigst Spor igennem sit Virke, og endnu 40 Aar efter hans Død kan Præster i disse Egne høste Frugten af, hvad han saade.

Det var sent Indre Mission mødte med Mænd over Jævnmaalet i dette Amt, og noget stærkere Gennembrud spejder man forgæves efter. I Gjern-Skanderup blev den kendte Pastor C. C. J. Asschenfeld-Hansen Præst fra 1914—1926, men han var da ude over sin bedste Tid, og det blev ikke her, hans Gerning kom til at sætte synligst eller varigst Spor. Samme Aar han kom til Gern, flyttede den anden af I. M.s betydeligste Mænd fra Egnen; det var Pastor Olesen, Sognepræsten ved Vor Frelsers Kirke i Horsens, for faa Aar siden død som Biskop i Ribe.

Han var en ejendommelig og kraftig Personlighed, om hvem der baade i hans Samtid og til denne Dag fortælles et Utal af Historier, der karakteriserer hans Lune og en godmodig Bidskhed, der ikke undlod at gøre Indtryk paa Folk.

Samtidig med Olesen virkede Pastor Thordur Tommasson som Sognepræst ved Klosterkirken. Han var digterisk begavet, favnede vel videre end Olesen og var som denne en stærk Personlighed. Begge disse Præster, der havde ondt ved Samarbejdet, mindes endnu med Tak af mange i Byen, men heller ikke deres Gerning satte det blivende Spor i Byens og Egnens kirkelige Præg.

Alle de her nævnte Mænd staar som fine og gode Repræsentanter for den Præstestand, der tro har tjent i Danmarks Kirke og paa hvis Gerning Nutidens Præster bygger videre.

Sognepræst K. D. Konradsen, Hvirring.

Endnu venter dette Amt paa sin Apostel, der kan forkynde Evangeliet, saa det bliver det nye og det største for de mange. Men i det stille har Slægt efter Slægt af Præster virket her til Velsignelse for mange enkelte, og de mislykkede iblandt dem, de utro Lejesvende, som ogsaa disse Egne har kendt, og som jeg har omtalt i mit Foredrag, understreger kun Sandheden af Kristi Ord om Menigheden, at han er med den til Verdens Ende, saa Dødsrigets Porte ikke skal faa Overhaand over den. Ved Siden af Skyggerne staar de lyse, stærke Personligheder, der ragede op over Samtiden og faldt i Øjnene for Slægten, der fulgte efter, men bag dem staar hele den store Hær af Præstemænd, der stilsfærdig øvede en Gerning og hver efter sine Evner var med til at bygge Folkets Kirke til det Hus, den var og er til denne Dag.

Plejl-tærskning og Kornets Rensning.

Fra Tiden omkring 1880.

Af Carl Ammitzbøll.

I det, jeg har skrevet om min Far og hans Slægt i Østjydske Hjemstavn, Aargang 1939 og 1941, nævner jeg Plejl-tærskningen og Kornets Rensning, og jeg mener, det maa med Tiden kunne interessere de Unge at se, at det var Arbejder, der krævede lige saa megen Dygtighed og Paapassenhed som Nutidens Arbejder, f. Eks. ved Roetynding o. lign., medens man nok tænker sig, at det var et ensformigt Slid, hvortil ikke behøvedes at bruge Hjørnen.

Plejl-tærskningen gav i Virkeligheden hele Vinteren igennem Arbejdet og Livet en stærk Ro og Stabilitet og Tilfredshed, og jeg vil derfor forsøge at skildre den lidt nærmere. Først gjaldt det om at skaffe sig en god Plejl, hvad enhver selv maatte gøre, og det var ikke saa let at opnaa, de 2 Dele skal samles meget solidt og alligevel glide let rundt om hinanden, være passende tung, i Reglen lidt tungere forneden, saa der blev Kraft i Slaget. Saa vidt jeg erindringer, brugte man især Aaleskind til at forbinde de 2 Dele. Ved Arbejdet var den ene Fortærsker og bestemte, hvor mange Slag hvert Neg skulde have, saa traadte han et Skridt tilbage og begyndte paa et nyt, og efter nogle Slag skulde han kunne føre »Plejls-lagvullen« ind under Neget og skubbe det lidt tilbage uden at standse den rytmiske Gang i Slagene; saa fik den Side af Neget nogle Slag, og derefter videre. Naar der som paa Marienborg var en ret lang Langlo, og Kornet var udlagt i 2 Rækker med Roden udad, var en saadan Tur helt rundt ud i eet noget, som nok kunde »drive den dovnede Sved ud«, men det var ogsaa altid Akkordarbejde med Betaling pr. Td. og pr. Trave »Tag« (Langhalm).

Naturligvis var de forskellige Kornsorter meget forskellige at tærske, Havre og Rug de letteste, Byg og især Hvede de sværeste, men for dem alle gjaldt det jo, at det først og fremmest var velhøstet og tørt hjemkørt og tilføjede, at det kom hjem i gode, reelle Neg med saa lidt løst som muligt. Folkene var altsaa selv interesserede i god og omhyggelig Høst. Medens jeg var Elev paa »Roden« i Bjerre Herred var der en ung Mand, som kunde tærske lidt over 6 Td. Havre pr. Dag — det var naturligvis god Havre. Jeg fik selv engang 2 nye Tærskere, som dog efter 2 Dages Arbejde ganske stille forsvandt, fordi de tjente for lidt, men den ny Mand, jeg kort efter fik, tærskede med Lethed ligesaa meget som de to tilsammen. Man kan godt sige, at denne Plejl-tærskning gav en vis Ro og Stabilitet over hele Vinterarbejdet, som savnedes senere; thi den Tærskning, man efterhaanden blev tvunget ind paa med smaa, daarlige Tærskemaskiner trukket af 2 eller 4 Heste, gav en kedelig Bedrift, f. Eks. med den store Mængde løs Halm, Avner og Smaafoder og den sendrægtige Kastning paa Rensemaskinerne. Nu er det overvundet, og hele Tærskearbejdet igen bragt i en rolig og let Gænge med de nye, gode Selvrenser-tærskværker trukket af en Elektromotor.

Tilbage til Plejlene. Naar Tærskerne var naaet Turen rundt, gik man det tærskede efter med Riverne, ordnede og vendte Negene, som derefter tærskedes anden Gang, hvilket dog kunde gøres lettere. Derefter skulde Halmen rystes, og det var det vanskeligste at kontrollere; thi det Korn, der blev i Halmen løst, var spildt, hvorimod det der muligt ikke blev aftærsket dog blev ædt af Dyrene, ja, undertiden brugte man endog med Vilje ikke at tærskere rent, da det sparede Arbejde og Malepenge, og da Køerne alligevel kun fik lidt eller ingen Kraftfoder, blev de forholdsvis faa Kærner nok fordøjede.

Halmen blev saa lagt i Reb og blev baaret over i en stor Foderlo eller, hvis der ikke var Plads, bundet op i »Klapninger« med 2 Baand og sat over i et udtærsket Gulv. Saa skubbedes det aftærskede Korn med Riverne til begge Sider mod Muren og Lobalken, og 2 nye Rækker udlagdes til Tærskning, hvilket fortsattes saa længe der var Plads.

Derefter fulgte Rensningen, som jeg vil beskrive lidt nærmere, da Nutiden maaske ikke kan tænke sig, hvorledes man kunde rense Korn til en ordentlig Salgs vare uden dertil at have Maskiner. Naar der var tærsket saa meget som der var Plads til paa Langloen, blev det slæbt sammen i en stor Bunke med en Slæber, d. v. s. et bredt, 3 Al. langt Brædt, paa hvis Overkant anbragtes en kort Stang, og en Hest spændtes for. Var det Byg, der var tærsket, skulde det dog først kørnes, hvilket skete ved at ride frem og tilbage med et Par Heste. Med den Tids Byg kunde det blive ganske godt og tog i hvert Fald ikke Skade, saa Spiringen til Sæd og Malt led derved. Kornbunken gjordes saa høj som mulig, og saa skulde de to Tærskere »kaste« det. De havde dertil to lige store, hule Træskovle, og den ene skulde have højre Haand, den anden venstre Haand foran, og saa kaste Kornet i en stor Bue samt saa jævnt og saa langt som muligt tværs over hele Langloen. Derved faldt jo de store og tunge Kærner længst bort, de lettere omtrent midtvejs og de svange omtrent helt inde ved Avnerne. Naar det blev gjort godt og omhyggeligt nok, kunde Kornet i Virkeligheden derved sorteres temmelig tilfredsstillende, saaledes at det alleryderste var særlig godt til Sæd og f. Eks. til Malt. Alle bryggede jo dengang selv Øl. Paa smaa Gaarde sad Manden, der skulde kaste, gerne paa en Malkestol og brugte en lille Skuffe omtrent som de Kulskuffer vi nu bruger til Kakkellovnen, det kunde gøres særdeles fint og ret hurtigt.

Som Afslutning paa det hele fulgte saa Opmaalingen, og dette Ord er netop korrekt, fordi man ikke havde Decimalvægte, og de store Balancevægte var alt for uhaandterlige, saa man maatte maale Kornet, og da man solgte det meste og kun fodrede lidt op, skulde det jo gøres med Akkuratesse, hvorfor visse Regler var nødvendige. Opmaalingen skete i Tønder a 8 Skæpper a 4 Fjerdingkar, og 1 Td. Hvede regnedes at veje lidt over, 1 Td. Rug lidt under 200 Pd., 1 Td. Byg ca. 180 og 1 Td. god Havre ca. 150 Pd. To Hovedregler var, at Halvtønden (som man altid brugte) skal staa fast uden at kunne røkke eller ryste, og at de to, der fyldte den, ikke maatte støde til den eller i det hele røre ved den, da Kornet saa rystede sammen og der skulde mere til at fylde den. Laa Kornet paa et Bræddegulv, skulde man helst fylde den uden at flytte Fødderne. Ved aldeles korrekt Maal blev Tønden derefter »strøget«, idet man førte en lige Stang tværs over den, følgende Overkanten, og hertil brugte man i Regelen Skovleskaftet, hvorved man naturligvis maatte passe paa at bruge dets lige Side og ikke den buede hverken op eller ned. Ofte brugte man dog at tage den ene Halvtønde strøget og den anden med en lille Top, ordnet eller glattet med Haanden. Bedst og hurtigst gik det, naar 3 Mand arbejdede sammen: 2 fyldte i Halvtønden og styrtede det i Sækken, som Trediemanden bragte og holdt aaben, saa intet spildtes, hvorefter han bandt for den fulde Sæk, medens de fyldte Halvtønden igen, og kørte den bort paa en Sækkevogn, medens de fyldte den anden. Hver Gaard havde da altid gode, hjemmelavede Sække med Navn paamalet og gode Sækkebaand fastgjort til dem, hvorfor disse altid blev bundet i Sløjfe, saa det var let at løse dem.

Christoffer Baagø.

Af Chr. Hasselbalch.

Hvorledes kunde det gaa til, at to Københavnere som Nørregaard og Baagø, den ene Søn af en Embedsmand og den anden Søn af en Apotheker, kunde i 1866 slaa sig ned i Hjertet af Jylland midt iblandt Bønder i en Gerning, der udelukkende tog Sigte paa Bøndernes Oplysning?

Naar de to Mænd »forlod alt«, gik udenom Embeder, Stillinger og Karriere og udvandrede fra de akademiske Kredse til de jævne Bønders Lag, kan Grunden siges med eet Ord: 1864.

Tabet af Sønderjylland kunde — foreløbig — kun overvindes ved den folkelige Oprensning.

Men hvor i Folket skulde der og kunde der sættes ind? Endnu var det for tidligt blandt Arbejderne, skønt Mænd som Digteren Goldschmidt og Biskoppen over Sjællands Stift Martensen havde faaet Øje paa dem. Det maatte blive hos Bønderne, der skulde begyndes, saadan laa Landet her i Danmark dengang. Allerede længe havde Grundtvig talt og skrevet om Folket og for Folket, og Lydhørheden for hans Vidnesbyrd vakt hos Bonden gennem de forholdsvis faa unge Akademikere, der selv var bleven vakte af ham. Da Nørregaard i sine unge Dage sluttede sig hjerteligt og inderligt til Grundtvig og hans Forkyndelse, var Skridtet allerede taget, var Overgangen

sket fra Universitetet til Bondens Skole. Paa samme Maade var det gaaet med Trier og Schrøder.

Man kan sige, at Baagø kom med paa en lidt anden Maade. Han var kommen med i Laget og var med i Laget, ikke ud fra den personlige Forbindelse med Grundtvig, men ud fra et inderligt Venskab med de nævnte unge Mænd, især med Ernst Trier. Det er ud fra Fællesskabet i Idealitet og Aand, i Dankhed og Christendom med sine Ungdomsvener, at Baagø blev Højskolemand.

Som før sagt stammede Baagø fra København. Han er født den 5. Febr. 1836 i Svaneapotheket paa Østergade. Faderen døde Aaret efter, og Moderen drev fremdeles Apotheket i en halv Sned Aar. Sin første Skolegang fik han i Mariboers Skole i København. Siden kom han i Tolvaarsalderen i Roskilde Kathedralskole og boede hos Overlærer Thrige i to Aar, og da Thrige var bleven Rektor for en sønderjydske Latinskole, blev Drengen tilbage i Roskilde efter at være bleven optaget i Huset hos Rektor Bloch, der var gift med hans Moders Moster.

Kathedralskolen laa lige ved Siden af Domkirken, og Rektorboligen laa foran Kirken. Det var ikke underligt, at Danmarks Historie kom ham tidlig ind paa Livet gennem mange Besøg i den gamle Kirke. Man skulde i Grunden læse Oehlsenschlägers Digt fra »Langelandsrejsen«: Roskilde Domkirke, det, der begynder: »Alt rasler Nøglen i de tunge Døre«, og hvori han beskriver, hvorledes han »i det begravne Danmark gaar«, for rigtig at forstaa denne Kirkes historiske Vidnesbyrd. Endnu bedre var det dog for Baagø som Dreng at smutte over i den fra Skolen og gaa der og se Danmarkshistorien i dens Levn og Minder. Opsynsmanden tog Betaling af dem, han viste rundt, men Skoledrengen gik der altid gratis og kendte alt lige fra det første Gravkapel nærmest Indgangsdøren op til Dronning Margrethes Grav i Højkoret.

Roskilde ligger i en dejlig sjællandsk Natur, og for hundrede Aar siden laa den endnu mere idyllisk med Marker ned til den solblaa Isefjord. Danmarks Natur var ikke nem at finde paa Østergade, men her var den. Endnu stærkere mødte den frem paa Møen, hvor Baagøs Morfader, Konsistorialraad Christoffer Andresen, var Sognepræst i Kjeldby. Den, som har hørt Baagø fortælle om den hvide Klint, maatte tænke paa »alt hvad der er dejligt«. Et morsomt Træk skal her indskydes, fordi det ad en Omvej viser Baagøs Grebthed af Naturen dør og tillige hans humoristiske Sans for Kontrastvirkninger. Han var engang — fortalte han — sammen med andre unge paa Vej ud til Klinten; endnu gik de med Skovens Tag over Hovedet og kunde intet se af den ventede Udsigt, som de alle kendte paa nær en ung fin Dame — Baagø sagde »fin«, saa det lød, som om hun selv troede, at hun var det. Ingen forberedte hende paa, at Udsigten om et Øjeblik vilde være der; hun skulde overraskes. »Men det var os, der blev overraskede, ved De, hvad hun sagde?« Nej. »Hun sagde: »Det er flot!« — hvad giver De mig! Kalde Møens Klint flot!« Han vilde hellere have haft, at hun havde tiet stille.

Danmarks Historie og Danmarks Natur gik i eet for ham under hans Vandringer i Sjælland, Fodrejser hed det dengang. I historisk Henseende udvidedes Horisonten ved Oplevelsen af Begivenhederne i 1848, 1849 og 1850 og ved Vandringer gennem Sønderjylland.

Tidlig var Baagø i sin Drengetid, fra dengang han boede hos Rektor Bloch, kommen i Bekendtskab med Professor Kristian Paulsen i Kiel, der var gift med Rektors Datter. Den Danskhed, som Baagø ifølge ældre Vidnesbyrd tog i Arv fra sin Moder, Hedvig Charlotte Andresen, blev uddybet ved den Forbindelse, han gennem Professor Paulsen fik med Sønderjyllands Kamp for Danskhed og gennem Trearskrigen fik med Glæden over dens Sejr.

Som Student — det var han bleven i 1855 — har han vandret Sønderjylland igennem, botaniseret og historiseret, staaet aaben for Danmarks og Danmarkshistoriens alvorlige Skønhed. Betegnende nok var det ham, der paa en Fodrejse sammen med Trier, Nørregaard og Brandes henover Isted Hede i Juli 1860 læste op for de andre Hammerichs Skildring af Istedslaget.

Engang han og jeg sammen saa paa et Billede af Istedløven, fortalte han om, hvor stor den var, den ragede (med sit Fodstykke) godt 6 Alen i Vejret og stod paa den store aabne Plads paa Flensborg Kirkegaard foran Gravene fra Isted. Det blev fremhævet, at Løvens mægtige Hoved saa alvorligt og modigt hen over de døde imod Syd. Nu staaer den der ikke mere. Tyskerne tog den ned og flyttede den til Berlin. Jeg maa paa en eller anden Maade have vist min Undren over, hvor nøje han kendte den, for han sagde: »Jeg var med til at indvie den.«

Ja, han var med til meget i sin Studentertid, ikke blot dansk-nationalt, men ogsaa nordisk-nationalt.

I 1856, Aaret efter at han var bleven Student, var han med i Studentertoget til Upsala, og det var saa langt fra, at han nogen Sinde glemte sin Ungdoms rige Oplevelse af det fælles Norden, at han tværtimod bestandig levede i den og Livet igennem fornyede den i personlig Forbindelse med Nordmænd og Svenskere. I Attenhundredoghalvfemserne og i det nye Aarhundredes Begyndelse blev der gjort Grin med og talt pessimistisk og haabløst om Nordens Enhed som en akademisk Fantasi eller nationalliberal Grille, men for Baagø — og Nørregaard — var den fremdeles Aand og Liv, altsaa en Virkelighed. Naar han endnu i sin Manddoms Kraft stod paa den lille Talerstol i Testrup og sang Upsalahøjsangen: »Här stå vi på toppen af jorden, vi söner av yttersta Norden«, var han Nordens Søn og gjorde os andre til det samme. Havde han levet nu, netop n u, vilde han have sunget Sangens sidste Vers med hele sin bundne Harm:

»Vårt band nu ej tiden kan lossa,
skal våldet med klubban det krossa?
Vi svara ett dundrande nej
vid Tor och vid Odin och Frej«.

I denne Forbindelse kan det bemærkes, at det skandinaviske Spørgsmaal var et af Hovedpunkterne i Striden mellem Testrup og Viby Højskoler, hvorfor det ligger nær allerede nu at spørge: »Mærkedes der paa Testrup noget til Bjørnbakfejden?» Medens Striden stod paa, har den sikkert fyldt Sindene stærkt; men i de sidste Aar af Halvfemserne, da jeg var der, blev den aldrig nævnt, i hvert Fald ikke for mine Øren, og Grunden er vel den, at hver Gang, der rykkede et nyt Hold af unge ind, var Tiden saa kort, at Nørregaard og Baagø havde mer end nok i at forkynde Historiens og ikke deres egne Bedrifter. Men der skete noget mærkeligt en Dag under et Besøg i en Gaard i Raynholt By, Tiset Sogn, tilhørende Søren og Sine Sejersen. De var begge hjerteligt knyttede til Livet og Gerningen paa Testrup og fulgte som ogsaa andre af Egnens Folk trofast med i Højskolens Møder.

Midt under Samtalen siger Søren Sejersen til mig: »Jeg har ogsaa Lars Bjørnbak meget at takke for«, og saa gav han sig til at fortælle, hvorledes han som stor Dreng havde været Elev paa Viby Højskole og lagt Mærke til, hvor omhyggeligt og kærligt Bjørnbak tog sig af sine Elever, sparede ingen Møje for at hjælpe dem til rette med deres Arbejde og gjorde sig al Flid for at de kunde blive dygtige og brave Mennesker. I Skolestuen mødte de ikke de skarpe Paastande fra de offentlige Møder og fra Avisen — der var altid Fred og Ro, og der var godt at være.

Men — føjede Søren Sejersen til — vi, som er Bønder og vil være Bønder, har lige saa megen Brug for Aandens Liv i Historiens Lys som andre danske, og vi hører lige saa fuldt som de med i den nordiske Enhed. Han kunde ogsaa sige: »Hvor dygtigt vi end gør vort Arbejde paa Marken og i Stalden, er det os ikke nok. Hvad enten vi er syge*) eller sunde, kan vi ikke undvære det aandelige Liv, som aldrig kan dø«.

Saadan fik de to gamle Modstandere, Viby og Testrup, deres Skudsmaal gjort op af en fredelig og redelig Bonde, som kendte dem begge. Men det skal ikke undre, om det fortrinsvis er Baagø, der uvilkaarligt og umærkeligt har lært ham at fælde en saadan Dom. Thi Søren Sejersen saa over Baagøs Gerning den samme samfundstjenende Aand, omend i et langt højere Plan, paa Højde med de ædle Reformvenners fra Stavnsbaandsløsningens Dage i Fromhed, i Idealitet og i Samfundssind. (Nørregaards Samfundssind laa ogsaa højt, men det spændte videre, var stærkt kristeligt betonet og rakte endogsaa ind til Byarbejdernes Problemer).

Tilbage til Baagøs Studentertid! Blev der ikke bestilt noget? Jo visselig, men Theologen studerede Sprog, Historie, Arkæologi, Geologi og Kunsthistorie. Hos N. M. Petersen gik han levende op i Studiet af dansk Sprog, nordiske Sprog og Historie. Han var stærkt optaget af at følge den danske Arkæologividenskab paa dens berømmelige Bane. Hos N. L. Høyen var han en taknemmelig Tilhører, især i Forelæsningerne over danske Kirkebygninger.

*) Søren Sejersen stred med en haard Sukkersyge.

Der blev lagt en solid Grund for de videnskabelige Sysler, hvormed han beskæftigede sig, saa længe han levede.

Det tog ham 9 Aar at naa fra Studenterexamen til theologisk Embedsexamen (og det kan gøres paa 4!). Tiden var ikke gaaet til Spilde; men hvorledes var det gaaet med Theologien?

Der var ikke i de første Aar videre Tegn paa, at han havde haft nogen Interesse af Hebraisk og Græsk, man mærkede heller ikke, at Fag som For-

Lille Theologicum.

tolkning (Exegese) og Troslære (Dogmatik) havde ligget i Forgrunden af hans Arbejde. Alle disse Fag er sikkert blevet klarere af Pligt end af Trang, og lige til sidst har han saa maattet sætte al Energi ind paa dem. Hans Moder havde stillet Krav til ham om at blive færdig, og selv da Kri-gen kom og han absolut som andre unge Mænd (Nørregaard f. Eks.) vilde melde sig som Frivillig, stod hun stærkt paa sit Forlangende om et Punktum for de 9 Studereaar — hun har vel været bange for, at han skulde ende som et Drys — og han adlød, men egentlig forvandt han aldrig, at han ikke kom med.

Det af Theologien, som havde hans Hjerte, var Kirkens Historie og dens Forgreninger ud i Menneskelivets Historie. Det er vel gaaet ham som andre Theologer, naar de opdager, at den Gaade, som Gud og Livet er, kan heller ikke Theologien løse, og at dens Værdi ligger i Hjælpen til at indse, at Livet i Gud altid er større end Læren om Gud. Pietismens Slagord: »Et Kvint af Liv er mere værd end et Centner af Lære« er som talt ud af Baagøs Hjer-te. Dette Liv fandt han i Samlivet med de Theologer, der blev hans nære og kære Venner.

24. Marts 1858 dannede de en Forening som blev kaldt »Lille Theologicum«. Der findes et Billede, et Stentryk af Maleren C. Dirckinck-Holmfeldt, paa hvilket man ser dens Medlemmer samlede paa Ernst Triers Tagkammer i

hans Faders, Tømmerhandler Triers Hus foran paa Vesterbro. Længst til højre sidder F. Viberg, om hvem Schrøder har fortalt, at han endte som Præst i Silkeborg.

Ved Siden af ham sidder Otto Jacobsen, der senere havde et godt Lov paa sig i Vendsyssel som Præst i Børglum. Saa kommer Ernst Trier, Hovedmanden i Laget; han staar op, har sin Læsekappe paa — det er hos ham, man er samlet — og læser op af Biblen. Den næste er Historikeren Jens Paludan-Müller, der sidder ned; havde han staaet oprejst, kunde Triers Kammer ikke have været stort lavere, hvis han skulde være derinde, han var lige saa lang og rank som Baagø. Faa Aar efter faldt han i Max Müllers Træfning med Østrigerne ved Sankelmark. I Sofaen sidder der fire, Baagø med Haanden under Kinden, Schrøder med Pen i Haanden, den næste er Julius Schousboe, død som ung Præst i Assens, sidst kommer Nørregaard med højre Arm over Sidelænet i Sofaen. De næste to, som staar op, er Reinhold Hertel fra Moltrup i Sønderjylland og Markus Dam, der endte som Præst i Thisted. Sidst til venstre i Billedet ses Præsten Ludvig Wagner, hvis Søster Charlotte siden blev Ludvig Schrøders Hustru.

Naar der saa omhyggeligt er bleven gjort rede for disse unges lille theologiske Forening, har Hensigten været den at paavise, at de i Grunden ikke udgjorde en bestemt Grundtvigsk Kreds. Ludvig Schrøder har fortalt, at det er rigtigt nok, at Luthers Billede hang over Sofaen i Triers Kammer, men der hang ikke — som Stentrykket viser — et Relief af Christus velsignende de smaa Børn. Det har Dirckinck-Holmfeld tegnet ind. Hvad var der da paa Triers Væg? Netop et Billede af Grundtvig, men det ønskede flere i Foreningen ikke at have med som en udfordrende Bekendelse.

Nørregaard, Schrøder og Trier blev vundet af Grundtvig, navnlig efter at de paa det første skandinaviske Kirkemøde havde hørt Biskop P. Chr. Kierkegaard vidne om Trosordet som Kirkens Grundvold, og dette kristelige og kirkelige Grundsyn holdt de fast til deres Død. Baagø talte — mig bekendt — aldrig om dette hellige Ord, men der var bestandig i alt hvad han talte, om det saa var hans Undervisning i noget saa materielt som Geologi, en forunderlig Stemning af Guds frygt.

I sine unge Dage havde Baagø tænkt sig Præstegerningen som sin Opgave, og betegnende nok har Nørregaard om deres første Skridt ind paa Højskolebanen skrevet: »Vi tænkte begge, at vi efter en halv Snes Aars Forløb vilde fra denne Gerning kunne gaa over i en Præstestilling«.

Til at begynde med blev han imidlertid Seminarielærer paa Blaagaard Seminarium i København og var der et Par Aars Tid efter Candidatexamen, fra 1864 til 1866, og i den Tid skete det, som aldrig kunde glemmes.

Midt paa Sommeren 1863 var han bleven forlovet med den 20-aarige Præstedatter Louise Fog fra Skjold ved Horsens, der var meget smuk og altid omtaltes som et godt og indtagende Menneske. Vennerne delte hans Glæde. De kaldte hende en Skjoldmø, ikke just fordi hun var fra Skjold, men

hun var statelig og havde mørkt Haar. Trier skulde først og fremmest med til Brylluppet og havde modtaget Indbydelsen til at deltage i det den 17. August 1865 i Skjold Præstegaard. Af et Brev fra Trier ses det, at han drog af Sted fra Dalum ved Odense, snart til Fods, snart med Kørelejlighed. Fra Fredericia tog han til Trelde, hvor han blev sat over til Bjerre Herred. Pastor Fogs Vogn var sendt ud efter ham, men han traf den ikke og fik derfor ikke noget at vide om, hvad der var sket. Inde hos Læreren i Skjold fik han det at vide. Louise Fog var død, angrebet af Skarlagensfeber og skulde nu begraves paa sin Bryllupsdag. Baagø kom over til ham, men Trier har ikke skrevet og kunde vel heller ikke skrive, hvad de har sagt til hinanden. Der er kun anført de faa Ord: »Ved det Alter, hvor hendes Ja til Baagø skulde have lydt, staar nu hendes Lig«.

Povl Hansen, Vallekilde, der har berettet Triers Levnedsløb, skriver: »Aldrig før havde Trier staaet over for saa stor en Sorg, som da han her stod ved Louises blomsterklædte Kiste, hvorover de havde bredt Brudesløret med Myrtekransen ved Hovedenden. Denne Sorg havde ramt en af dem, der stod ham allernærmest, og inderligt delte han den med ham«.

Selv fortæller Trier i et Brev, skrevet selve Begravelsesdagen: »Sidst talte jeg. Baagø havde bedt mig sige et Farvel fra Vennerne. Det gjorde jeg, idet jeg knyttede det til de Ord:

»Ja, det lyder lydt herinde
med en liflig Klang:
Kristi Venner ingen Sinde
sees sidste Gang.

I den store Morgenrøde
samles Ven ved Ven.
I det store Vennemøde
skal vi sees igen«.

Og han sluttede med de Ord: »Saa vil vi sige Dig et Farvel saa længe, og dette saa længe skal være et saa længe i kraftig Daad og gavnrigt Virke« Baagø skulde have hans Hjælp baade til at sige hende Farvel og til ikke at falde sammen.

Der blev før fortalt om Aarene 1864—66, at i den Tid skete det, som aldrig kunde glemmes. Der var een Sorg til: Tabet af Sønderjylland. Dannevirke blev rømmet den 5. Februar, og mange Aar efter kunde Nørregaards Børn, da de den Dag var ude hos Baagøs til hans Fødselsdag, om Aftenen se en Skygge lægge sig over hans Ansigt, hvor munter Festen end havde været, og de hørte ham stille sige for sig selv: »Nu var det, det skete«.

Medens Baagø i Blaagaardtiden efter hans Kærestes Død gik og tænkte paa at drage til Færøerne som Præst, blev han kendt med Nørregaards Beslutning om at bygge en Højskole i Aarhusegnen. Da saa Nørregaard selv spurgte Baagø om han (her citeres Nørregaards egne Ord) »kunde være oplagt og villig til at være min Medarbejder ved Højskolegerningen i Testrup, svarede han mig, at han netop havde tænkt paa at spørge min Hustru og

mig, om vi vilde have ham med«. Og fra den Dag fulgtes de i 42 Aar, til Nørregaard rejste i 1908.

1. November 1866 aabnedes Skolen med Taler af Præsterne Peter Rørdam fra Lyngby, Fog fra Skjold, Otto Møller fra Gylling og Anton Kirkeby fra Søvind. Nørregaard og Baagø talte selvfølgelig ogsaa, og i denne Fremstilling af Baagøs Levnedsløb spørges der især om, hvad han indbød til i sin Skolegerning. Han sagde, at han havde ikke valgt den for Levebrødets Skyld,

Baagø og Hustru samt deres Hjem „Fuglsang“ ved Ravnholt Skov i 1870'erne.

men han vilde gaa ind til dansk Ungdom for at vise den mod høje Maal for Livet. Derfor havde han valgt at tale om Hejmdal som Asernes arvaagne Brovogter mod Jætterne. Hejmdal var lydhør, og det gjaldt ogsaa for Ungdommen om at kunne høre de ædle Spirer gro, som Gud har nedlagt i vore Hjerter. Baagø sluttede: »Ja, gid Hejmdals Lur, der vækker Kæmper til Daad, til Kamp mod Aandens Fjender, Jætterne, maa lyde kraftigere og kraftigere fra Højskolerne trindt om Lande. Hejmdal er den rette Mærkesmand for disse Skoler og for alle, der vil gøre fælles Sag med dem; han er alle danskes Mærkesmand; thi Danmark lig-

ger som Broen mod Norden, Fjenden først vil trænge ind over. Men han er til sidst hele det treenige Nordens Mærkesmand, saa vist som han var Vogter ikke blot for Broen, men for hele Asgaard, og saa samler vi da i hans Billede alt, hvad vi har behov at mindes om af Folkets Aand«.

Et af de bedste Minder fra denne Dag er Chr. Richardts Sang til Indvielsen. Den ligner stærkt hans stilfærdige Digtning. Det er jo ham, der skrev om, at »Lærkesang og Klokkeklang, de vil ikke kriges — de kan godt forliges«. (Chr. Richardts egen Højskole i Tune ved Roskilde lykkedes ikke — var han for stilfærdig?)

Men det var den skønne Sang til Nørregaard og Baagøs Testrup, her er den:

Den Bonde, som vil lede
sin Avling med Forstand,
vil Jorden vel berede
med Plov og Harvetand;
men Hjertet og dets Tanker,
skal det da ligge brak?
Det kunde bære Ranker!
Det bærer knap en Stak.

Den nævner Fredens rolige Dont, Dyrkningen af Jorden; men den er ikke nok. Bondens egen Sjæl skal ogsaa opdyrkes; men hvordan skal det gøres?

Nej, ikke tør vi nøjes
 med Pogens Pegepind;
 men flittigt maa der pløjes
 og saas i villigt Sind,
 og Furen den maa trækkes
 i Sandheds lige Spor,
 og Sæden, der skal lægges,
 er Kundskabs friske Ord.

Pogeskolens Kundskaber er ikke nok. Højskolens friske Kundskabsord skal nu finde sin Jordbund hos de unge, saa deres Sandhedstrang mødes med Livets Sandhed. Dette friske Ord — hvordan er det?

Ja, Luft fra Sagatide
 skal fylde vore Sejl,
 mens vi mod Fremtid glide
 ad Fortids stille Spejl,
 med Folkesangens Kerne
 til sundt og dagligt Brød,
 med Julenattens Stjerne
 til Lys i Liv og Død.

Saga er den Historie, som engang for længe siden er bleven fortalt, og som bliver levende, naar den igen bliver fortalt. Saaledes fornyes de henfarne Slægters Liv i den nye og unge Slægt, naar denne gennem deres Liv lærer at kende sig selv og sit eget Liv. Men Sangen skal med, fordi den løser det bundne i Sindet, og hvor Historiens Livsforklaring ikke kan sige det udsigelige, der falder Sangen ind og lukker op for Længslerne og Drømmene, for Alvorets dybe Følelse og Munterhedens Glimt. En dum og overfladisk Sang kan ikke gøre det, men »hver Sang, som Folket kender og lytter til med Lyst«. Varsomt minder Chr. Richardt med Udtrykket: »Julenattens Stjerne« om, at Folkesangen ogsaa rummer Salmen til Lys i Liv og Død. Kundskabs friske Ord er da Historien og Sangen i Pagt med Christendommens Vidnesbyrd. Stiltfærdigt er det sagt; men det er sagt.

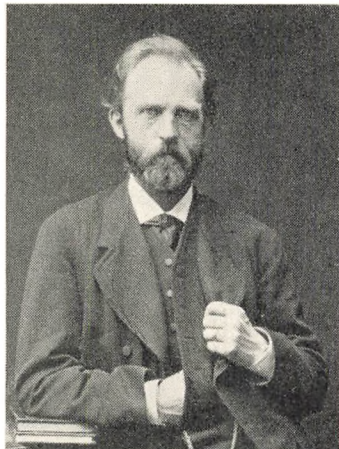
Da skal med Aks og Lilje
 alt godt af Hjertet gro,
 en dansk og kraftig Vilje
 hos Kærlighed og Tro.
 Og naar det for os alle
 er bleven morgenlyst,
 skal vaagne Svende falde
 til vaagne Brødres Bryst.

»En dansk og kraftig Vilje hos Kærlighed og Tro«, det er de mandigste — og ogsaa de kvindeligste — Udtryk i hele Testrupsangene. Det er mange unge Mænd og unge Kvinder, der paa Nørregaards og Baagøs Skole fandt sig selv, og som, naar de forlod den, vidste hvad de vilde.

Højskolemodstanderne dengang paastod, at de unge tog Skade af at gaa paa Højskole, de blev forvænte, bestilte ikke noget og blev fremmede for den Stand og den Gerning, de kom fra. Det stemmer ikke. Naar de unge paa Højskolen havde naaet til at se eller føle Livets store Værdi, var det oftest den Gerning, de kom fra, som de glade og fornyede vendte tilbage til; i den blev netop deres nyvundne Livsmod sat ind.

Var det Nat og Mørke, dengang Testrup Højskole lukkede op? Man spørger uvilkaarligt om det, fordi Testrupsangen til allersidst nævner det Haab, at det skal blive »morgenlyst« for os alle.

Ak, vi som snart i 25 Aar har set Sønderjylland befriet og mer og mer — sidst i Rigsdagsvalget 1943 — set Genforeningen virkeliggjort, vi skal med vore Tanker helt tilbage gennem Sønderjydernes udholdende Forsvar for

Baagø og Hustru i Tiden omkring 1880.

deres Danskhed for at nærme os den Sorgens Nat, der sænkede sig over baade dem og det plyndrede Danmark i 1864. En Lykke for os alle var det, at der begge Steder var Mænd, som ikke nøjedes med at græde, men midt under Mørket kaldte paa Haabet og Udholdenheden. Nørregaard havde været gennem Dybbøl, og Baagø havde følt dybt over Tabet og dertil haft sin personlige Sorg; men begge stod frem som Mænd for at berede den danske Ungdom til at modtage Sønderjylland, naar det vendte tilbage, og for at bevare en dansk Ungdom i Sønderjylland, der vilde og kunde vende tilbage.

Naar der var Sønderjyder blandt Eleverne paa Testrup, og det var der næsten altid, blev der ikke lavet Føleri med dem og for dem; de fik Lov til at leve uden den Slags Forstyrrelse sammen med de andre unge og være danske umiddelbart med dem og omvendt.

Baagø, der var en stor Sprogmand i Dansk og i Dialektstudiet, kunde, naar der bød sig en Lejlighed, samtale saa med en, saa med en anden, saa-

dan at den sønderjydske Elev gennen Baagøs indgaaende Kendskab til Egnen og Vilkaarene dér følte sig som hjemme, og tit fik Baagø selv noget at vide, som han i Stilhed føjede ind i sin omfattende Viden.

H. P. Hanssens og Jes Jessens Gerning blev fulgt med Agtpaagivenhed; Hejmdal og Flensborg Avis var i hans daglige Læsning, og af mange Samtaler kunde det tydeligt mærkes, at han i sit Sind havde indoptaget hvad de hver især talte og skrev, ogsaa den Spænding, der raadede mellem dem. Gennem Aarene var Baagø fortrolig med A. D. Jørgensens og H. V. Clausens utrættelige Undersøgelser af og Tilsyn med Danskheden dernede. Derfor bestod der for ham ingen Tvivl om, at den varigste og mest holdbare Grænse — hvis der kom Tider for at drage en ny — maatte være Sprog- og Sidelagsgrænsen. Havde Baagø oplevet 1920 og faaet at se, hvor nøje H. V. Clausen havde forudsagt Grænselinien, vilde han have staaet klart ved H. P. Hanssens Side og takket baade ham og Clausen. Endnu ligger den, som den blev lagt, og det blandt andet fordi den afholdt sig fra Overgreb, hvad der er som talt ud af Baagøs Hjerte.

Et af Nørregaards Børn, Magister Gunnar F. Nørregaard, har fortalt, at Baagø flere Aar før den forrige Verdenskrig endog har sagt til sin ældre Søster: »Skulde det komme, saa husk, du maa end ikke ønske at faa Flensborg med — det er ikke mere dansk«. Men lad os tilføje: havde han oplevet Grænse- dragningen 1920, vilde han ikke blot have billiget den helt, men ingen vilde heller have lidt mere med de danske i Flensborg end han.

Efter denne Fremstilling af Testrups og i denne Sammenhæng særlig Baagøs Part i Sønderjyllands Bevarelse gaar vi over til en Redegørelse for hans Undervisning.

Han havde altid de første Morgentimer. Dem vilde han helst have, hvad der stemte godt med Nørregaards Ønske om at have Tiden fra Kl. 11 til sin Undervisning. Nørregaard arbejdede over Midnat; derfor var han udhvilet til at tage fat, naar Baagø havde gjort Morgenarbejdet.

Nogle af hans Timer var afsat til et Fag, der hed Læsning. Egentlig var det maaske Meningen, at Eleverne skulde have været øvede i at læse højt. Nogle smaa Bøger var delt rundt, og en af de unge blev anmodet om at begynde. Længe varede det ikke, før Baagø standsede og tog et og andet frem til nærmere Belysning. Hans store sproglige Viden tillod ham at drage overraskende Forhold og Love for Sproget frem, som det kunde være en Tilfredsstillelse at blive kendt med. Nynorsk og Svensk droges idelig ind i Fremstillingen, og Baagøs Yndlingstanke, at de tillige med Dansk udgjorde et og samme Sprog og kun havde Dialektforskelle imellem sig, blev bestandig klarere.

De øvrige Timer blev anvendt til Danmarkshistorie og til Geografi med Geologi.

Ogsaa her var han i sit Es. Dybtgaaende Studier i hans Bibliothek, der var forsynet med de bedste og nyeste Værker, tillod ham at give en Frem-

stilling baaret af rig Viden og forbunden med dyb Følelse. Ikke saadan at forstaa, at han appellerede til vore Følelser — det vilde have haft den modsatte Virkning — men det var ham, der var betaget og derved betog os. I Geografi stedfæstede han Gang paa Gang Historiens Begivenheder, ligesom han i Historie altid skulde med eller uden Kort vise det, der skete. Slaget ved Stiklastad kunde han ikke faa Plads til paa Kortet over Skandinavien, saa forvandlede han pludselig Stedet, hvor han stod, til Begivenhedernes Skueplads.

Lad mig forsøge at genoplive i Mindet, hvordan Baagø fortalte Istedslaget. Han stod der i Skolestuen paa den lille Talerstol og skulde have Plads til Slaget. Den hvide Porcellænsovn bag hans Ryg maatte holde for, Baagø vendte sig om og stod nu med Ryggen til os. General Krogh, holdende med sin Stab paa Kroghshøj, blev anbragt her — det var Porcellæns hovedet i Cirklen paa Ovnens Forside, venstre Haand lagde sig fast der. Et Kast med Hovedet viste til Venstre, hvordan Schepelern var tidlig paa Morgenen sendt langt ud imod Vest for gennem Bøgemosen at omgaa Slesvigholstenernes Hær. Med højre Haand viste Baagø ud i Øst (langt uden for Ovnens): »Vedelspang«! — han holdt Haanden stille — her gik den tyske Styrke over, som i Taagen overraskede Læssøe ved Gryde Skov og mødte Schleppegrell i Isted By. Det saa kritisk ud, og Taagen vilde ikke lette. Hænderne skiftede Plads. Nu var det højre Haand, der markerede Staben paa Kroghshøj (Porcellænsbilledet var stadig Centrum). I Spænding fik vi at vide, at Schepelern maatte kaldes tilbage; Baagøs venstre Haand ekspederede General Kroghs anden Ordonnans med Tilbagekaldelsesordren af Sted til Schepelern. Men — Haanden gjorde en betegnende Standsning og viste af: han naaede aldrig Schepelern. Den omgaaende Manøvre blev altsaa alligevel gennemført, og nu slog Baagøs venstre Haand en Bue dybt ned og kom saa nedefra med de danske op i Ryggen paa Oprørshæren. Baagø kunde ikke slippe Porcellænsfiguren paa Ovnens, medens han fortalte; først da han vendte sig om til os, gled hans højre Haand langsomt ned.

Men tænk engang paa, hvad der var sket. Baagø havde — endog med Ryggen til alle os hundrede Tilhørere — ført os alle rundt i Slagmarkens Begivenheder. Der kom ingen aandrig Bemærkning om, at han selv havde vandret den igennem; nej, han slet og ret var der, og — ja det er Fortællingens Under — vi var der ogsaa.

Kunde nu alle Eleverne altid tage hans Undervisning? Baade Nej og Ja?

Der var dem, hvis Forudsætninger ikke slog til; men naar der alligevel var Ro i hans Timer, skyldtes det, at vi, selv om Udbyttet i Viden undertiden glippede, naar Betingelserne for dens Modtagen ikke var store nok, alligevel fik et Udbytte, omend af anden Art. Hans høje Skikkelse, hans dejlige Stemme, hans levende Øjne, der saa vidt ud over Jorden og dybt ind i den Aandens Verden, hvor han gik frit og havde hjemme, efterlod et Indtryk af Menneskets Adel og Skønhed, som vi ingen Sinde glemmer, og som siden har været en Manen og Forpligtelse over for Livet.

Men der maa ogsaa svares Ja til Spørgsmaalet, om Eleverne kunde tage hans Undervisning. Saa snart han var Fortælleren, kunde vi alle tage imod den; blot han fortalte, var vi altid alle med. Sagaerne var han fortrolig med, kendte Indholdet nøje og ikke mindre deres særlige Fortællekunst. Sagaen om Gunlaug Ormstunges Helga, der blev Ravn Ønundsens Brud, fordi Gunlaug først kom hjem længe efter Fristen, hvori hun var lovet ham, plejede Baagø at fortælle om Sommeren for Pigerne; en Vinter fortalte han den for os Karle. Det var næsten for stærkt at se dem dø for hinandens Haand og Ravn anvende Svig, for at Gunlaug ikke skulde faa Helga! Til sidst da Helgas Fader havde giftet hende med Thorkel Halkelsen, var hun aldrig gladere, end naar hun bredte ud foran sig den guldbræmmede, skindforede Skarlagenskappe, som Gunlaug havde givet hende og selv faaet af Kong Edelred i England. Helga den fagre blev hun kaldt; men da Baagø til sidst fortalte: »En Lørdag Aften sad hun i Ildhuset og hvilede sit Hoved paa sin Husbondes Knæ. Hun lod da Gunlaugs Kappe tage frem, og da den blev bragt hende, sætte hun sig op, bredte den ud for sig og stirrede en Stund paa den; derpaa sank hun tilbage i sin Husbondes Skød og var da død«, — ja, da han fortalte det, syntes vi det var ham, der var fager.

Dette ene Træk fra Baagøs Undervisning, der spændte fra Sagatiden til Nutiden, er berettiget saa udførligt, for at det kan blive slaaet fast, at hans Fortælling tog os altid, og den tog os alle. Hans Geografiundervisning var interessant, væsentlig historisk betonet ligesom det Danmarkskort, som han selv havde forfattet og udgivet. I Geologi var han ypperlig funderet, men her kneb det for nogle; ikke alle kunde følge med.

Ene kunde han ikke have drevet nogen Højskole. Han, som fordybede sig i videnskabelige Studier og kunde blive timevis borte i lærde Undersøgelser, til ham skulde Højskolen staa der parat til hans Undervisning; det vilde have været ham umuligt at have Højskolearbejdet anderledes. Det var Nørregaards Begavelse for Ledelse, der holdt sammen paa baade hans egen og Baagøs Lærergerning. Nørregaard overgik desuden Baagø som Underviser, fordi han var saa klar, traf saa sikkert og havde et straalende, snart alvorligt, snart muntert Vidnesbyrd at bringe.

Uden for sit Højskolearbejde drev Baagø mange Interesser, der især bar Frugt i Deltagelsen i Foreningsarbejdet. Saaledes nævnes, at han var Medlem af Oldskriftselskabet, Bestyrelsesmedlem i Foreningen til gamle Bygningers Bevarelse og Bestyrelsesmedlem i Dansk Samfund til Indsamling af Folkeminder*).

Af andre Foreninger med bredere folkelig Front kan nævnes Dansk Skoleforening. Dens Opgave var at gøre Nødvendigheden af Forbindelse mellem Folkets Skole og Hjem indlysende for baade Skolerne og Hjemmene til begge Parters indbyrdes Glæde og til Gavn for Børnene. Det egentlige Initi-

*) Redaktionen af »Østjydske Hjemstavne« haaber senere at kunne bringe en sagkyndig Redegørelse for Baagøs Virksomhed i Folkemindesamfundet.

ativ til Oprettelsen af denne Forening udgik fra Seminarielærer R. J. Holm i Jelling, der søgte og ogsaa opnaaede virkningsfuld Støtte hos Højskolen. Baagø var med fra første Færd som Medlem af Bestyrelsen. Denne plejede at holde Bestyrelsesmøde og Generalforsamling engang om Aaret paa et Sted, hvor baade Lærere (Lærerinder) og Forældre havde god Lejlighed til at

C. Baagø og Hustru, omkring Aar 1900.

mødes. Af Foreningens Aarsskrifter ses det, at Baagø har været en flittig Deltager og flere Gange har ført Ordet for frie Former i Skolens Arbejde.

En betydningsfuld Frugt af denne Forenings Virksomhed var Oprettelsen af Statens Forskoleseminarium, der gav Stødet til Oprettelsen ogsaa af nogle private Forskoleseminarier. Ved flere Lejligheder har Baagø udtalt sig anerkendende og rosende om Forskolelærerindernes Gerning, ligesom han i det hele taget satte den samlede og enkle Landsbyskole højt, fordi den er af større Opdragelsesværdi end den sammensatte og stærkt organiserede Købstadskole, og det netop set ud fra Foreningens Program: Nødvendigheden af Forbindelse mellem Folkets Skoler og Hjem. Udviklingen er gaaet i modsat Retning af Foreningens Bestræbelser; de sidste Love for Folkeskolen, især Loven af 1937, har ført Købstadskolens Former ud paa Landet.

Antagelig bliver det efter den nuværende Krigs Kaos nødvendigt at faa Landsbyskolens sluttede og samlede Form ind i Købstadskolens Klasser for at faa Hold paa Opdragelsesarbejdet. Dette kan allerede nu mange indse, og havde Baagø levet, vilde han ud fra sin Indstilling i Dansk Skoleforening have sagt det samme og maaske have tilføjet: »Behold saa mange som muligt af de smaa Skoler«.

I næsten 20 Aar var Baagø Bestyrelsesmedlem i Dansk Sløjdforening; selv havde han næppe nogen Sinde drevet Sløjf, men han forstod som faa Sløjdens Betydning for Drengenes Opdragelse.

En Forening, som kaldte ham frem i den fornøjeligste Aktivitet, var Aarhus Amts Skytteforening. Ikke blot var han Bestyrelsesmedlem og Formand, men mødte trolig mangan Søndag til Skydeøvelserne. Han havde sin egen Riffel med, stod der i Skydebarakken sammen med os unge, var lige saa fedtet om Fingrene af Patronerne som vi og lagde an, naar hans Tur kom. Jeg ser ham staa der med sin store, sikre Haand om Riflen, Blikket søgende ud ad dens Løb — Skudet gik ikke af endnu, og uden at forandre Stilling siger han: »Sidevind! . . . holde til den anden Side?« En eller anden tænker maaske paa at svare, men naar det ikke, før Skudet falder. Det var morsomt at se ham dreje Kuglen ud mod den lokkende sorte Plet i den hvide Skive, og det var tillige alvorligt, fordi der var et Centrum mere at sigte paa, det, som vi sang om i Mads Hansens Skyttevis: »Maalet er Danmarks Frelse«.

Saa kan man forstaa, at Baagø ogsaa var Formand for Aarhus Amts Afdeling af Danmarkssamfundet, for Delingsførerforeningen (1910—11) og Bestyrelsesmedlem for Aarhus Rekyllkorps (fra 1912).

Baagø var virksom i Læsning, i Tale, i Breve, i praktisk Handling; han brød sig ikke om at virke gennem de trykte Bogstavers Masseproduktion, havde vel heller ikke Tid for alt, hvad han skulde have udrettet. Det eneste, der almindelig bekendt foreligger paa Tryk efter hans Haand, er et historisk Danmarkskort og en Sangbog.

Testrup, Askov og Vallekilde udgav hver en Sangbog for Højskoler, Nørregaard og Baagø en fædrelandsk, Schrøder og Nutzhorn en historisk og Trier en bibelhistorisk. Det var tre smaa Bind, som det viste sig upraktisk at have adskilte. Senere blev der een Højskolesangbog, hvis Indhold Baagø ofte har været med til at bestemme.

Baagø var Medlem af Bering Valgmenighed. Det var smukt at se ham og Fru Baagø komme kørende fra Kirke i deres nedslaaede Landauer med de skinnende sorte Heste for i Sommersøndagens Solskin — er der for Resten ret mange Steder her i Landet, hvor det straalere saa klart som paa den høje Flade Syd om Aarhus med Udsigten i Øst til Jels Bakke og Ellemandsbjerget!

Hver Søndag var han ikke i Bering, derimod af og til i Sognets, i Tiset Kirke. Og naar Nørregaard prædikede i Maarslet Kirke, var han der. Det skete undertiden, at han ogsaa selv prædikede der. Den Værdighed, som altid var over Baagøs Skikkelse, havde en saadan Søndag, naar han prædikede og havde prædiken, et ejendommeligt Skær. Hans Højtidsklæder med det store let gullige Silkeslips hængende ned ad det hvide, stivede Skjortebryst kunde ikke fremkalde, omend nok bidrage sit til det mærkelige Indtryk, vi fik af ham en saadan Dag. Det var — som sagt — et ejendommeligt Skær, som af Lys og Glæde. Og hvad fik vi at høre? Ikke en grundtvigsk Prædiken, endnu mindre en indremissionsk Appel eller en mynstersk Enkeltmandstale, men Guds Velgerninger slet og ret, en Forkyndelse af Faderens Kærlighed i Jesus Christus. Mer end de fleste kunde han have prædiken om Sorgen og Guds Oprensning, men han priste Guds uransagelige Godhed.

Kender man det, at være i Kirke og over Prædikestolen faa Øje paa en kunstfærdig Fugl, der skal være en Due? Og har man grebet sig selv i at ønske, at det var en Lærke, en rigtig Lærke, der overtog Prædikenen? Den vilde forsvinde med ens Sjæl i Himlen. Det kunde Baagøs Guds frygt og Vidnesbyrd ogsaa.

Lad en lille Sammenligning blive føjet ind her. Det var ogsaa en henrivende Glæde at høre Nørregaard prædike. Han, som til daglig undertiden

Fra Haven ved „Fuglsang“ ca. 1900.

kunde tale stærkt, var stilfærdig, naar han prædikede. Deri lignede han og Baagø hinanden. Men hvad fik vi at høre i Nørregaards Prædiken? Om Gud, der er her i Jesus Christus, i hans Menighed, i hans Ord, her. Man sad og blev saa taknemmelig for dette Vidnesbyrd om Gud, der ikke holder sig for god til at befatte sig med et syndigt Menneske.

Ja, begge to vidnede de om Kongen i Livets Rige, men hvor forskelligt! Netop den samme Forskel, som der er paa de to Grundformer i Kirkebygningskunsten, den gothiske, der med sine højtstræbende Søjler og spidse Buer løfter os op til Himlen, og den romanske, der med sine runde Buer og brede Hvælvinger sænker Himlen ned over os. Det er unødvendigt at sige, hvad der svarer til den enes og hvad der svarer til den andens Gudstjeneste.

Fra Tid til anden kunde man, navnlig hvis man havde theologiske Interesser, undres over den Iver, ja den Hæftighed, hvormed han i Samtale udtalte sig imod et eller andet Dogme, f. Eks. om Jomfrufødselen, om det overnaturlige Under, om »Guds Vilje« o. s. v. Han kunde blive ganske oprørt, især naar der om en eller anden ulykkelig Begivenhed blev sagt, at den var

Guds Vilje. Ikke Tale om! Og Videnskaben — særlig Geologien, som han var fortrolig med — gik hos ham altid forud for enhver theologisk Paastand. I sin Opstilling af Videnskab contra Kirkelære, af Naturen contra Underet var han Rationalist. Det maa dog huskes vel, at ligesom en Rationalist kan være en Dødbider, kan han være et Menneske af Aand. Det var det, Baagø var. Alt hos ham var et Vidnesbyrd om Guds Magt og Visdom, hans Skønhed og Godhed, hans Rigdom og Faderlighed. Tænk ikke blot paa de faa Prædikener, Baagø holdt fra Tid til anden, men især hans daglige Skolegerning og hans private daglige Liv. Paa hans Gravsten staar det samme, som han havde til Valgsprog for sit Liv: »For Sandhed og Ret«; det peger ikke nedad — tværtimod: opad, mod Gud i Samvittighed og ædel Daad.

Det er muligt, at en enkelt Læser af denne Karakteristik utaalmodig bryder af og siger: »Hold nu op med at snakke udenom! Ren Besked! Kan man være en christen, naar man er Rationalist? Den, der bedst kan svare paa det Spørgsmaal, er vel Christus selv; men tænk paa, at en af hans tolv Apostle, Filip, synes at have været Rationalist; det var ham, der sagde til Christus: »Vis os Faderen, og det er os nok« (Johs. 14g).

Denne Indstilling havde Baagø tilegnet sig i Aarenes Løb. I de unge Dage mærkedes den ikke i Samlivet med Vennerne; for de bedste af disse, Trier og Nørregaard, laa den i højeste Grad fjern. Men hvordan var Forandringen kommen? Man tør maaske formode, at han var sat paa Sporet ved sin lange Studentertids videnskabelige Syslen med Geologi, Historie og Sprog, medens Theologien voldte ham usigelig Møje og Besvær, og at den grænseløse Ulykke, der brød ind over ham med hans Kærestes Død, har fremkaldt den forandrede Opfattelse.

Han talte aldrig om hendes Død, direkte, men den laa bag ved hvad han sagde om det bitre og uafvendelige i Verden — alt det var sandelig ikke Guds Vilje og Værk; men det skulde tages med den Styrke og det Mod, som Gud giver sine Tjenere.

I denne Baagøs ædle Rationalisme laa Divergensen mellem ham og Nørregaard skjult. Lige saa tilbageholdende Baagø stod over for mangfoldige af Kirkens Dogmer, lige saa gudfrygtigt kunde Nørregaard bøje sig for dem, og ingen af de to gav efter i sin Overbevisning. De kunde tørne voldsomt sammen, og naar de alligevel blev sammen, var det, fordi de i Virkeligheden vilde det samme, og fordi deres Hustruer, især Fru Elisabeth Nørregaard, af al Magt bevarede Forbindelsen imellem dem.

Visselig var de christne begge to, skønt vidt forskellige vilde de bringe Danmarks Ungdom til Gud.

Om Baagøs Privatliv skal desuden berettes, at han i 1871 giftede sig med Anna Margrethe Feddersen, Datter af fhv. Guvernør i Vestindien, Kammerherre Feddersen. Denne havde i ældre Alder ægtet Fru Nørregaards Moder, og derved blev Fru Baagø og Fru Nørregaard paa en Maade Søskende. Fru Baagø var meget smuk, statelig og værdig. Hun maa vist have lignet Louise

Fog, hvad der er noget, som tyder paa i et lille Træk, som en af Testrups ældste, endnu levende Elever har fortalt mig. Nørregaard og Fru Anna Nørregaard var i Besøg hos Fogs i Skjold Præstegaard og havde et af Børnene med. Paa den bedste Plads i Præstegaarden hang et dejligt Billede af Datteren Louise, og da Agnete kom ind i Stuen ilede hun straks hen til Billedet og udbrød: »Moster Grethe! Saadan kaldte Nørregaards Børn altid Fru Baagø, og de af dem, som endnu lever, kalder hende i taknemmeligt Minde fremdeles saadan. De savnede visselig ikke Forældre, men Baagø og Fru Baagø, der var barnløse, blev med usvigelig Takt og Hengivenhed deres kære »Farbror« og »Moster«, hos dem gik de frit ind og ud.

Det var et dejligt Hjem, Baagø havde oppe i Randen af Ravnholt Skov. Der var stilfuldt, hyggeligt og stille i Stuerne med de hvidskurede Gulve og de efter vor Tids Smag gammeldags Møbler og saa de smukke Malerier. En Sommereftermiddag naar de hvide Gardiner, sagte løftet af den lune Vind stod ind i Stuen og sagte sænkede sig igen, og naar Solen skinnede paa det taffelformede Klaver og fik »Pinjerne« (det var Bøge) ved Mosgaard Strand i la Cours Maleri til at lyse for os alle, der sad og talte sammen, kunde det pludselig lyde henne fra den aabne Dør: »Farbror, vil du ikke spille Krok med os?« Jo, Baagø gjorde sig færdig med, hvad han havde at sige, og gik ud og styrede sin Kugle gennem sine Buer sikkert og bestemt; glippede det, sagde han bare: »Det er ikke muligt!« og saa lo vi, han med.

„Børnene“ foran Mindesmærket ved Testrup
Højskole for Nørregaard og Baagø.

Haven var dejlig, fri og aaben paa Husets Sydside. Ellers gik den i eet med Ravnholt Skov. Det var ikke uden Grund, at Baagø i 1871, da han byggede for sig og sin Hustru, kaldte Ejendommen »Fuglsang«. Der hørte flere Tønder Land til, som de drev ved en Karl og en Piges Hjælp for at kunne have Mælk, Fløde og Smør til Husholdningen og for at kunne være kørende. Hvor rentabelt det var, er uvist; men de var velhavende og havde megen Fornøjelse af at følge Saaningen, Højbjergningen og Høsten. Et Gods og et Herresæde var det ikke; men ingen Godsejer eller Herremand har haft mere Glæde af sin Domæne end Baagø af sin lille Ejendom.

De Gæster, som kom, blev modtaget med den Værdighed, som altid fulgte med Baagøs Hjertelighed. De blev sat til Bords, hvor Maden var jævn og god

og Sølvtøjet fint og tungt. Derefter ind i Dagligstuen eller Baagøs Stue, et stort lyst Rum med Bøger alle mulige og umulige Steder. Hvad der skete under Besøget, var forment af gæstfri Elskværdighed.

Baagø var slægtskær, lykkelig og glad, naar der kom nogen af Familien Baagø, Hedemann eller Feddersen o. a. Og mange har i Aarenes Løb opsøgt ham og plejet Raad hos ham og med ham om de Opgaver, som de havde fælles i Højskolens Gerning og i de mange Foreninger. En Gæst, som jeg en Dag saa Baagø modtage med megen Velvilje, var nuværende Museumsdirektør Holm i Aarhus. De trak sig ind i Baagøs Stue, og det er ikke frit for at tænke, at »den gamle By« er bleven drøftet der.

Man har et Bevis for, hvor højt Baagø satte Museumsdirektør Holm og hans Værk i det Træk, som afd. Lektor Tage F. Nørregaard i sin skønne Karakteristik af Baagø, skrevet i 1936, fortæller om en lille, gammeldags, fint-formet Themaskine, som Baagø gav Holm til hans Museum. Den havde været gemt hen i de mange Aar, siden Baagøs første Brud døde, og havde aldrig været i Brug. Den havde været en Gave til Bryllupsdagen, og han havde ikke siden kunnet faa sig til at anvende den; men »den gamle By« maatte faa den.

Til sidst skal berettes et mærkeligt Træk i Billedet af Baagøs Person. Det var i Vinteren 1896–97. En Morgenstund kommer Baagø ind i Skolestuen og foreslaar meget overraskende til Morgensang at synge Nadversalmen: »Mindes vi en fuldtro Ven«. Mange saa op paa Baagø. Jo, det var den. For han tilføjede: »Vi springer tredje Vers, Nadververset, over«. Og saa gav han sig til at forklare Salmens Vers rent sprogligt: »Dersom vi alle Dage mindes en fuldtro Ven i det fjerne og ønsker, at han snart igen maa vende tilbage med Fryd, saa kan vi ogsaa synge: »Frelser, i Dit Vennelag Mindet er en Hovedsag«. Derpaa gav vi os til at synge de tre Vers. En anden Dag længer hen paa Vinteren gentog det sig, og vi begreb stadig ikke, hvorfor netop den Salme skulde bruges til Morgensang. Der var jo andre Salmer som f. Eks. »Du Herre Christ«, der bedre vilde have egnet sig, og vi kendte jo ikke dengang Baagøs Livs Historie. Men uden at tale om den, ja idet han snarere vildledte os lidt med sin sproglige Forklaring af Versene, fik han selv sunget ubemærket om det, som aldrig blev glemt, og mindet en fuldtro Ven i det fjerne, og det har gjort ham godt at have alle os unge intetanende med i Sangen.

Triers Ord ved den brudeklædte Kiste i Skjold Kirke i 1865 gik i Opfyldelse, da Baagøs egen Kiste, klædt i et Dannebrog af Silke, 1915 blev skjult af Jorden i Maarslet Kirkegaard. Halvtredsindstyve Aar havde det »Farvel saa længe« varet, der dengang blev sagt, og det blev, som Trier ogsaa havde sagt, »et Farvel saa længe i kraftig Daad og gavnrigt Virke«.

Hørningkredsen.

Randers Amts 3. Valgkreds.

Af Kjeld Jensen.

I. Kredsens Historie 1849—1872.

Denne Skildring af Hørningkredsens Folketingshistorie gør ikke Krav paa i enhver Henseende at være udtømmende. Den vigtigste Kilde til en Folketingskreds' Historie er den gamle Valgbog, men den synes for Hørningkredsens — som desværre fra adskillige andre Kredses — Vedkommende at være gaaet tabt. Trods forskellige Henvendelser har den ikke været til at opspore. — Det er henimod 50 Aar, siden Kredsen nedlagdes. Kun de ældste har Erindringer om Valgdage i Hørning. Alligevel er det mit Haab, at nogle Optegnelser om Kredsen og dens Repræsentanter ikke er uden Interesse.

I den frugtbare Del af Randers Amt, der ligger Syd for Randers Fjord og strækker sig nær ind mod Aarhus, levede for henved 100 Aar siden en Række dygtige og oplyste Bønder. Ogsaa ind i Aarhus Amt kunde man finde nogle. Maaske har der paa den Tid næppe boet saa mange fremtrædende danske Bønder paa et saa lille Omraade som her. Da Folketingsmand Ruggaard 1871 udgav sin Bog »Fremragende danske Bønder«, skildrede han heri 15 Bønder fra Nørrejylland, hvoraf de fleste levede i Aarhundredets første Halvdel. Ikke mindre end 5 af dem havde hjemme i Egnen mellem Randers og Aarhus, de fire boede i den senere Hørningkreds og den femte nær ved Kredsens Grænse, men i Aarhus Amt. De 5 var Peder Knudstrup i Røved, Jørgen Blach i Taastrup, Jens Christensen i Voldum, Poul Jensen i Todbjerg og Søren Rasmussen Mikkelsen i Haar.

Det er særlig som Foregangsmænd i Landbruget, de udmærker sig. Mangfoldige er de Præmier, som Landhusholdningsselskabet uddelte i Egnen enten i Form af rede Penge eller Bægere af ædelt Metal. Men ogsaa den politiske Interesse synes ret tidlig at være vakt blandt Randers- og Aarhus-egnens Bønder. I Viborg Stændersforsamling mødte flere Bønder fra den Kant end almindeligt andre Steder fra. De 3 førstnævnte af de 5 mødte saaledes i Stændersalen som Deputerede.

Det vaagnende politiske Liv tog dog først rigtig Fart med Aaret 1848, da Forberedelserne til Grundlovsarbejdet foretoges. Den 6. Juli 1848 udkom en Valglov, hvorefter der skulde vælges Medlemmer til den grundlovgivende Rigsforsamling, den Forsamling, der skulde raadslaa om og vedtage Grundloven. Kongeriget blev inddelt i 114 Valgdistrikter, der skulde have omtrent 12000 Indbyggere hver. For at faa Valgret skulde de, der kunde blive Vælgere, melde sig personlig hos Kommunalbestyrelsen og indtegnes paa en Valgliste. Dette medførte, at mange ikke kom paa Valglisten. Medens Distrikterne var nogenlunde lige, hvad Indbyggerantal angik, saa varierede Vælgeres Antal fra godt 1000 i enkelte Distrikter til omkring 300 i andre.

Randers Amt blev delt i 6 Valgdistrikter. Foruden de 4 Købstæder Mariager, Randers, Grenaa og Ebeltoft var der 2 rene Landdistrikter med Valgsteder i Gl. Estrup (3. Distrikt) og i Voldum (6. Distrikt). Hørning var ikke Valgsted, men da Hørningkredsen senere udelukkende kom til at bestaa af Kommuner fra de to Landdistrikter, skal Valgene i Gl. Estrup og Voldum omtales her.

I Gl. Estrup havde der været Valgsted ved Stændervalgene, saa Vejen dertil var ikke ukendt for adskillige Vælgere. Distriktet bestod af Rougsø og Sønderhald Herreder med Undtagelse af Sognene Nørager og Vivild, der hørte til Grenaa. Indbyggertallet var 11856, og der var indtegnet 685 Vælgere.

Voldumdistriktet bestod af Galten og Østerlisbjerg Herreder undtagen Vorup Sogn, der stemte i Randers, og Bregnet og Skarresø Sogne, som var henvist til Ebeltoft. Der var 11528 Indbyggere og indtegnet 617 Vælgere.

Valgene foregik 5. Oktober 1848. Af Kandidater var der Overflod. I Gl. Estrup stillede sig 5, som her anføres i alfabetisk Orden: Gaardfæster N. C. Condrup af Stobdrup, Auditør Dahlerup, Randers, Lærer D. Jensen af Vejlbjby, Birkedommer Niels Stæhr Kjer i Ring og Sognefoged Rasmus Mariager i Hørning. Valget forløb let, Dahlerup valgtes ved Kaaring, og ingen af de andre forlangte skriftlig Afstemning, hvorfor det ikke kan ses, hvor mange Vælgere der var til Stede.

Auditør C. E. Dahlerup,
valgt i Gl. Estrupdistriktet 1848.

I Voldum gik det ikke saa glat. Baade Jens Christensen og Jørgen Blach havde tænkt paa at stille sig, men da deres Stænderkollega Bernhard Ree meldte sig som Kandidat en Maanedstid før Valget, undlod de det begge og anbefalede ham. Ligeledes blev Ree anbefalet af Condrup og Lærer Jørgen Pommerencke i Voldum. Paa Valgdagen mødte 4 Kandidater: Gaardejer Anders Fischer af Hinge, Kammerraad N. C. B. Krarup, Haraldslund, Jægermester Frederik de Lichtenberg til Løjstrup og Redaktør Bernhard Ree, Aalborg.

Den skriftlige Afstemning foregik i Voldum Kirke. Ree valgtes med 338 St., Krarup fik 63, Fischer 20 og Lichtenberg 16.

Det blev saaledes ingen af Egnens Bønder, men en Auditør fra Randers og en Redaktør fra Aalborg, som blev Repræsentanter for de to Landkredse i Randers Amt. Carl Emil Dahlerup var født i Hillerød 31. Oktbr. 1813, blev Jurist og kom 1843 til Randers som Auditør. Midt under Rigsforsamlingen udnævntes han til Amtmand og Kommandant paa Færøerne, men fik Lov til ikke at tiltræde sit nye Embede, før Rigsforsamlingen var sluttet. Han blev paa Færøerne i 12 Aar, blev Formand i Lagtinget og var Landstingsmand 1855—63. Derefter blev han Herredsfoged i Odense Herred. Han døde i Odense 21. Juli 1890. Bernhard Philip Ree var af en anset jødisk Handelsslægt, Grossererensøn og født i Aarhus 18. Juli 1813. Han studerede i flere Aar Jura, men fik ikke Eksamen. 1838 blev han Redaktør af »Aalborg

Stiftstidende«. Hans Farbroders Enke var Medudgiver af Bladet. Med hende giftede han sig 1841 og gik samtidig over til Kristendommen. Sit Blad ledede han mere selvstændigt, end det den Gang var almindeligt for Provinsaviser, og det er blevet en skattet Kilde for dem, som efterforsker Tidens Begivenheder. I Aalborg indtog han en betydningsfuld Stilling og var Stænderdeputeret. Af Folketinget var han Medlem i en Del Aar, og 1866 blev han Landstingsmand for Nordjylland og stemte imod den reviderede Grundlov. Paa Grund af Sindssyge traadte han tilbage Aaret efter, og han døde paa Aarhus Sindssygeanstalt 13. Növbr. 1868 og blev begravet paa den jødiske Kirkegaard.

Redaktør Bernhard Ree,
valgt i Voldumdistriktet 1848.

Sikkert har der ikke været mange Berøringspunkter mellem Dahlerup og Ree, og dog regnedes de paa Rigsforsamlingen til samme Gruppe. Man har inddelt Forsamlingens 152 Medlemmer i 8 Grupper. En af dem var paa 4 Medlemmer, som kaldtes Friskytterne, og hertil regnedes de begge. Det betyder formentlig kun, at deres Stemmeafgivning var uberegnelig. Ellers er der ingen Lighedspunkter mellem dem. Dahlerup var stedse Typen paa den konservative Embedsmand, medens Ree var meget frisindet og næsten altid fulgte Bondevennerne. Han var en interessant Skikkelse og en virksom Natur, hvad ogsaa sporede i Rigsforsamlingen. Som oftest fulgte han Tscherning og Gert Winther, var ivrig Helstatsmand, og gennem sit Blad bidrog han stærkt til, at Tschernings Politik fik solidt Fodfæste i Nord- og Østjylland.

Randers Amt havde valgt 5 Embedsmænd og en Redaktør som sine Repræsentanter i Rigsforsamlingen. Alligevel blev dog ogsaa en af Egnens Bønder Medlem. Det var den før nævnte Jens Christensen i Voldum, der blev kongevalgt. I Stænderforsamlingen havde han ikke kunnet faa Sæde som valgt Medlem, dertil havde hans Gaard for lidt Hartkorn. Til denne Forsamling udnævntes dog ogsaa nogle kongevalgte. Det plejede at være store Godsejere eller højtstillede Embedsmænd, men da Martsministeriet var tiltraadt, tog man en Bonde med, og det blev Jens Christensen, der mødte i Viborg i den korte Samling i Juni 1848. Samme Aar, den 12. Oktbr., blev han kongevalgt Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling, som den eneste Bonde blandt 38 gennemgaaende meget fornemme Herrer.

Skønt det næppe kan paavises, er det utvivlsomt Orla Lehmann, der stod bag ved Udnævnelsen. Lehmann havde i Foraaret 1848 foretaget sin bekendte Jyllandsrejse som Regeringskommisær. Maaske har han truffet Jens Christensen eller i hvert Fald hørt ham fordelagtig omtale; thi nogle Dage efter Lehmanns Hjemkomst til København, forelaa Jens Christensens Udnævnelse til Stændermedlem. En Episode i Rigsforsamlingen peger ogsaa i den Retning. Martsministeriets Medlemmer havde besluttet ikke at søge Valg til Rigsforsamlingen, og da Ministeriet nogle Uger efter Forsamlingens

Aabning gik af, stod Orla Lehmann ledig paa Torvet. Jens Christensen tilbød da, at han vilde nedlægge sit Mandat, naar det nye Ministerium vilde love at udnævne Lehmann i hans Sted. Men Ministeriet vilde intet Løfte give, det saa helst Lehmann (og Monrad) udenfor det hele, og Jens Christensen trak sig saa ikke tilbage.

Kun en Gang havde Jens Christensen Ordet i Rigsforsamlingen. Det var under Behandlingen af Valgloven, faa Dage før Forsamlingens Slutning. I Grundloven var det vedtaget, at der skulde være en Folketingsmand for omtrent hver 14000 Indbyggere i Stedet for 12000 til Rigsforsamlingen. Derved mistede en Række Amter en Kreds, saaledes Randers Amt, der deltes i 5. De 2 Landdistrikter Gl. Estrup og Voldum sloges sammen, dog saaledes at de vestlige Sogne skulde stemme i Randers og nogle af de østlige i Grenaa eller Ebeltoft. Det var foreslaaet, at den sammensluttede Kreds skulde have Valgsted i Gl. Estrup; men Jens Christensen og Bernhard Ree stillede Forslag om at flytte Valgstedet til H ø r n i n g, og dette blev vedtaget, efter at Jens Christensen havde talt derfor. Saaledes er han paa en Maade Hørningkredsens Fader, og det undrer ikke, at han blev Kredsens første Folketingsmand.

Gmd. Jens Christensen,
Hørningkredsens første Folketingsmd.

Til Hørningkredsens, Randers Amts 3.

Valgkreds, hørte følgende Omraade: Rougsø

Herred. Af Sønderhald Herred: Fausing, Auning, Virring, Essenbæk, Ø- og V. Alling,

Aarslev, Hørning, Hvilsager, Lime, Mygind, Krogsbæk, Skørring, Søby og Skader. Af Galten Herred: Halling, Ødum, Hadsbjerg, Voldum og Rud. Af Øster Lisbjerg Herred: Mørke, Skødstrup, Hornslet, Todbjerg, Mejlby, Hjortshøj og Egaa. Det blev den 4. største Valgkreds i Landet med 15810 Indbyggere. Kun Rudkøbing og et Par Kredse paa Lolland var større.

I de ca. 45 Aar, Kredsen bestod, har den haft ikke mindre end 10 Folketingsmænd. Det er en mere end almindelig Skiften Repræsentant. Nogle trak sig tilbage efter et kort Aaremaal, andre vragedes af Vælgerne.

Den første Valgdag i Hørning var den 4. December 1849. Der havde meldt sig 7 Bejlere til Kredsen, men de 2 af dem forsvandt før Valgdagen; det var Apoteker S. L. Køster i Randers og Dr. phil A. F. Beck, København. Den første af dem var velkendt, havde været Stænderdeputeret, kongevalgt Medlem af Rigsforsamlingen og blev senere Landstingsmand. Beck var en radikal Teolog, der ogsaa syslede med Politik og forgæves søgte sin Lykke paa Valgtribunen i Ebeltoft 1853. Paa Valgdagen var dog endnu 5 tilbage, nemlig: 1. Jens Christensen. 2. N. C. Condrup. 3. Gaardejer Fr. Friis i Lime, der var teologisk Kandidat og Aaret efter blev Kapellan i Voldum, senere Præst i Bredstrup ved Fredericia. 4. Birkedommer N. C. Kjer. 5. Lærer N. Kraiberg fra Aarhus, der den Gang var rød Demokrat, men senere blev ligesaa yderliggaaende konservativ.

Kandidaterne faldt ikke lige godt i Vælgernes Smag, vistnok mindst den sidste, der trak sig tilbage før den skriftlige Afstemning. De andre delte Stemmerne imellem sig saaledes: Jens Christensen 262, Kjer 111, Condrup 69 og Friis 8.

Det er ikke imponerende Stemmetail. Der var 2452 Vælgere, og kun godt 18 pCt havde stemt. Provst Stockholm fra Ørsted var Formand for Valgbestyrelsen. Han skal forud have udtalt, at han ikke havde megen Forstand paa den Slags Ting, og det er vist rigtig nok; thi Valget synes at være foregaaet under stor Uorden. Birkedommer Kjer klagede over Valget, men han kom for sent. Da Klagen naaede frem til Folketinget, var Jens Christensens Valg allerede godkendt.

Om Jens Christensen foreligger en meget udførlig Biografi i »Jydske Samlinger« 1914—15, skrevet af Provst Alexander Rasmussen i Nørre Kongerslev, der var en fjern Slægting af Jens Christensen. Hvem der vil stifte udførligt Bekendtskab med ham, kan henvises dertil.

Jens Christensen blev født i Voldum 8. August 1788. Faderen hed Chr. Nielsen Aal og var Fæstegaardmand, Moderen hed Ane Kathrine Alexandersdatter. Paa sin Hjemegn blev Jens Christensen i daglig Tale kaldt Jens Aal, men han brugte ikke selv dette Navn. 1810 blev han Dragon i Odense, og han deltog i Kampene ved Sehested og Bornhøved. 1814 kom han hjem, og kort efter fik han Fæstebrev paa sin Fødegaard, der hørte under Klausholm. Aaret efter blev han gift med Kirsten Andersdatter, der ogsaa var fra Voldum.

I den følgende Menneskealder levede Jens Christensen som almindelig Fæstebonde. Ved sin Dygtighed var han dog langt forud for sine Standsfæller, fik Pengeunderstøttelse af Landhusholdningsselskabet og 1842 Selskabets 3. Sølvbæger. I nogle Aar lod han afholde Folkefester ved sin Gaard, første Gang paa Dronning Caroline Amalies Fødselsdag 28. Juni 1840. St. Blicher talte ved flere af disse Møder, og der har været en ret nøje Forbindelse mellem ham og Jens Christensen. Alexander Rasmussen mener, at Jens Christensen er Model til Hosekrømmer Jens Jensen i »E Bindstouw«. Sikkert er det, at Jens Christensen har deltaget i flere af de i Fortællingen omtalte Kampe; men hvis han ellers har været Blichers Model, saa har denne behandlet ham meget frit, f. Eks. i den uforlignelige Sessionshistorie, hvor Faderen manglede 4 Aar i de 3 Snese, der gav Ret til Fritagelse som Gammelmandssøn. Da Jens Christensen var paa Session, var Faderen død, og han manglede ikke 4 Aar i 3 Snese, men var 4 Aar over 4 Snese.

Jens Christensen var omtrent 60 Aar, da hans politiske Arbejde begyndte, og langvarig kunde det følgelig ikke blive. Det blev kun godt 4 Aar. Af Folketinget var han kun Medlem i den første Valgperiode.

Da Folketinget samledes 30. Januar 1850, dannedes et stort Venstreparti paa omtrent 55 af Tingets 100 Medlemmer. Det var sammensat af mange uensartede Elementer. Der var et stort Tal af Akademikere, derimod kun 16 Bønder. I Løbet af et Par Aar gik Partiet sin Opløsning i Møde, saa der kun var godt en halv Snes Medlemmer samlet om de tre Førere Tscherning, Balthazar Christensen og J. A. Hansen. De andre faldt fra i Flokkevis, da de ikke kunde finde sig i de tre Føreres skrappe Partidisciplin, og mange af dem gik over til de Nationalliberale. Opløsningen fuldbyrdedes, da Bondevenneførererne sluttede sig til Helstatspolitikken, idet den bekendte Gleeurp vedblev at støtte Ejderpolitikken og bl. a. tog en Række af de dygtigste Bønder med sig.

Jens Christensen var en af de faa, som vedblivende fulgte Førerne. Han var ikke noget aldeles uvirksomt Medlem. I de 3 Samlinger talte han i Tinget 20 Gange. Særlig Landbolovgivningingen havde hans Interesse. Der gennemførtes Love om Udjævning af Forskellen mellem privilegeret og upriviligeret Hartkorn og om Hoveriafløsning. Et Forslag om Fæstes Overgang til Selveje blev derimod ikke gennemført Jens Christensen fandt ikke disse Love vidtgaaende

nok, han fulgte J. A. Hansen, der i Modsætning tit Tscherning og B. Christensen som Regel ikke vilde yde Erstatning for Afløsningen. Herved paadrog han sig baade Godsejernes og de Nationalliberales Unaade, og man søgte at finde en Kandidat, der var egnet til at fælde ham paa Valgdagen. Det blev Kredens Herredsfoged, Hack Kampmann, en velkendt og dygtig Mand, der ogsaa var Medlem af det første Folketing.

Maaske havde Jens Christensen alligevel klaret sig, men saa meldte der sig en tredje Kandidat, den førnævnte Gaardfæster Condrup, der politisk indtog omtrent samme Standpunkt som Jens Christensen. Det var en yngre Mand, som sikkert havde en ubetvingelig Lyst til at komme paa Rigsdagen.

Valget afholdtes 4. August 1852. Før den skriftlige Afstemning trak Jens Christensen sig tilbage til Fordel for Condrup; men alligevel valgtes Kampmann med 1 Stemmes Majoritet. Han fik 157 St., Condrup 156. Valgdeltagelsen var dalet.

Jens Christensen bevarede sin politiske Interesse ogsaa efter, at Rigsdagsvirksomheden var ophørt. Han stod stadig i Forbindelse med Tscherning og Gert Winther, de Venstreførere, han følte sig nærmest knyttet til. Sammen med sin gode Ven, Lærer Pommerencke holdt han Rigsdagstidende, som blev forelæst for en Kreds af Sognets Mænd, hvis Interesse for Politik derved vakttes. Jens Christensen døde i Voldum 27. Oktober 1856.

Herredsfoged
Hack Kampmann.

Hack Kampmann var Søn af en Godsejer og født paa Sneumgaard ved Ribe 5. Marts 1813. Han blev juridisk Kandidat 1835. 1839 tog han til Frijsenborg som Manuduktør for den senere Konsejlspræsident Grev Frijs, men s. A. blev han Birkedommer i Hammel. 1852 blev han Herredsfoged i Rougsø, Sønderhald og Ø. Lisbjerg Herreder med Bopæl i Randers, og her blev han til sin Død 17. December 1878. I Hammel blev han Medlem af Skanderborg Amtsraad og stillede sig i Linæa ved Valget til den grundlovgivende Rigsforsamling, hvor man dog foretrak Michael Drewsen. Derimod blev han Folketingsmand for Sdr. Vinge 1849, men overlod Kredsen til M. P. Bruun 1852. Kampmann var udpræget nationalliberal, dog stod han paa Partiets venstre Fløj, der i Landbospørgsmaal sympatiserede med Bondevennerne. Han tog livlig Del i Tingets Forhandlinger og var ved flere Lejligheder Ordfører.

Allerede ved det følgende Valg efter et halvt Aars Forløb trak han sig foreløbig ud af Rigsdagen. Sandsynligvis var han som saa mange nationalliberale Embedsmænd bange for at faa sin Afsked under de heftige Kampe om Toldgrænsen, Arvefølgen og Helstatens Indførelse. Da Faren var ovre, valgtes han 1855 i Sdr. Vinge igen, men trak sig tilbage Aaret efter. Den ledige Plads fik den unge, senere saa kendte Søren Kjær. 1864 vil vi paany træffe Kampmann i Hørningkredsen. I Randers var han en af de mest fremtrædende Borgere: Formand for Bestyrelsen af Gudena, Byraadsmedlem, Sparekasseformand, Formand for Randers-Grenaabanen, Etatsraad.

Under de ovennævnte Kampe blev Folketinget opløst 4 Gange og Valg afholdt $26/2$ 1853, $27/5$ s. A., $1/12$ 1854 og $14/6$ 1855. I disse urolige Aar var Condrup Hørningkredsens Folketingsmand. Ved alle 4 Valg var han eneste Kandidat og valgtes ved Kaaring, og saaledes naaede han sine Ønskers Maal. Alt tyder paa, at han langtfra var nogen ubetydelig Repræsentant, og han er nok værd at mindes.

ØSTJYDSK HJEMSTAVN

	Christensen	Kampmann
Fausing-Auning	30	32
Ø.-V. Alling	37	3
Aarslev-Hørning	24	63
Hvilsager-Lime	41	11
Mygind-Krogsbæk-Skjørring.....	38	16
Søby-Skader-Halling	64	5
Voldum-Rud	55	5
Ødum-Hadbjerg.....	32	13
Todbjerg-Mejlby	11	23
Hornslet.....	10	10
Mørke	32	28
Skjødstrup.....	4	10
Hjortshøj-Egaa.....	10	3

I 1864 ophører Christensens Virksomhed som Folketingsmand. Skønt han kun var Folketingsmand i 8 Aar, er han dog den, som længst har repræsenteret Hørningkredsen.

Christen Christensen var født i Voldum 29. Maj 1811. Han var ikke beslægtet med den førnævnte Jens Christensen, men hans Fader Chr. Rasmussen var ligesom denne en dygtig Bonde, der allerede 1830 fik Sølvbæger af Landhusholdningsselskabet. Chr. Christensen var Gaardfæster i sin Fødeby og opnaaede en meget høj Alder, han døde 14. August 1899. Han hørte til de mest stillfærdige og upaaagtede af Rigsdagens Bønder. I 8 Aar talte han kun 4 Gange i Tinget, óg i de sidste 5 Samlinger havde han slet ikke Ordet. I 1863 blev der udgivet et Hæfte: »Skitser af Folketingets Medlemmer«, og her faar han følgende Skudsmaal: »C. Christensen er en lille, ikke klejn bygget, rask Mand med et bredt Ansigt, tykke Kinder, lav Pande, noget hultliggende, ikke store Øjne og et mørkt, tykt Haar. Hans Fysiognomi tyder, som Beskrivelsen alt viser, ikke paa noget klart, skarpt opfattende Blik, ligesom Tænksomhed heller ikke deri finder sit Udtryk. — Chr. er Demokrat, men da han ligesaa lidt i de private Møder — dem han i det hele taget ikke synes at være nogen Ven af — som i Salen tager Ordet, vil ingen uden ham selv være i Stand til at bedømme, med hvilken Grad af Indsigt han tager Del i de foreliggende Lovgivningsarbejders Bedømmelse«.

Skitsen vidner om at være skrevet af en Mand, der kun har Kritik til overs for Bondevennerne, især naar det som her drejede sig om en ganske jævn Bonde. Christensen var udpræget Bondeven; men i hans Stilling til de to Bondevennegrupper, der særlig betegnedes ved Navnene Tscherning og J. A. Hansen, synes der at være foregaaet en Forskydning. Oprindeligt fulgte han den første og er blandt de 25 Underskrivere af Tschernings Valgmanifest 1858. I 1860erne ser det ud til, at han ligesom J. A. Hansens Parti har sluttet sig til Ejderstaten. Saaledes forelaa i Januar 1864 et Adresseforslag, hvor Tscherningianerne indtog en Særstilling. Skønt Christensen var til Stede og deltog i Afstemningen, stemte han dog ikke sammen med dem.

Ved Lov af 18/11 1863 ophævedes det gamle Rigsraad, og et nyt indførtes for Kongeriget og Slesvig. Det var det nationalliberale Program: Danmark til Ejderen, der blev til Virkelighed. Det nye Rigsraad bestod af 2 Kamre: et Folketing, valgt af de samme Vælgere og i de samme Kredse som Rigsdagens Folketing, og et Landsting, hvortil Valgretten var stærkt indskrænket. Medens de fleste Medlemmer af Rigsdagens Folketing ogsaa blev Medlemmer af Rigsraadets Folketing, gjorde Chr. Christensen ikke Forsøg paa at opnaa Valg i Hørning, uvist af hvilken Grund. Valget holdtes den 5. Marts 1864 og der meldte sig 3 Kandidater: Herredsfoged Kampmann, Ritmester, Kammerherre Gustav Alexander Berner-Schilden til Clausholm (født 1823, død

1889) og Skolelærer Lauritz Chr. Johansen af Ugelbølle (død 1872). Kampmann valgtes med 465 St., Berner-Schilden fik 393, medens Lærer Johansen, der sluttede sig til Venstre, trak sig tilbage.

Den 7. Juni 1864 var der ordinært Valg til Rigsdagens Folketing. Heller ikke denne Gang søgte Chr. Christensen Valg i Hørning, han stillede sig forøvrigt aldrig mere. Der mødte ikke andre Kandidater end Kampmann, som valgtes ved Kaaring, og han var nu Kredens Repræsentant baade i Rigsraadets og Rigsdagens Folketing.

Som Nationalliberal deltog han med Iver i Forfatningsforhandlingerne for at faa Junigrundloven indskrænket; men han opnaaede dog ikke at være med ved de afsluttende Afstemninger i noget af Tingene. I April 1865 forelaa et Forslag i Rigsraadet om en ny Sammensætning af Landstinget. Foruden af 12 kongevalgte skulde Tinget bestaa af 56 Medlemmer, valgt dels af Købstæderne, dels i Landdistrikterne. Valgretten betingedes af en vis Skatteindtægt eller af en ikke ubetydelig Skat til Stat og Kommune. Den almindelige Valgret var helt forladt. Det var Ministeriet Bluhmes og de Nationalliberales særlige Forslag. Venstre modarbejdede det aabenlyst, ogsaa Godsejerne var i det skjulte utilfredse med det. De mente, at det favoriserede de Vælgerklasser, hvori de Nationalliberale havde deres Styrke, og de ønskede den privilegerede Valgret knyttet til Godsbesiddelsen. I Landstinget gik Forslaget glat igennem, men i Folketinget blev det forkastet med 50 St. mod 45. Dette Forslags Skæbne kostede Kampmann hans Mandat i Rigsraadet, thi Rigsraadets Folketing blev opløst, og nyt Valg udskrevet til 30. Maj 1865, og den Dag faldt han i Hørning. Da optraadte for første Gang den unge Lærer A. M. Povlsen fra København, og han besejrede Kampmann med 394 St. mod 299.

Endnu et Aar var Kampmann Medlem af Rigsdagens Folketing, hvor han flittigt deltog i Arbejdet, navnlig naar juridiske Spørgsmaal stod paa Dagsordenen, ligesom han selvfølgelig stemte for den reviderede Grundlov, naar den forelaa til Vedtagelse. Grundlovsforslaget skulde imidlertid vedtages af en nyvalgt Rigsdag for at blive Lov, og derfor afholdtes der Folketingsvalg den 4. Juni 1866. Lærer Povlsen stillede sig i Hørning som Nejsiger. Kampmann har uden Tvivl ment, at han ikke kunde blive genvalgt i Hørning hvorfor han drog til Sønder Vinge for at fælde Søren Kjær, noget der viste sig at være mindst lige saa umuligt.

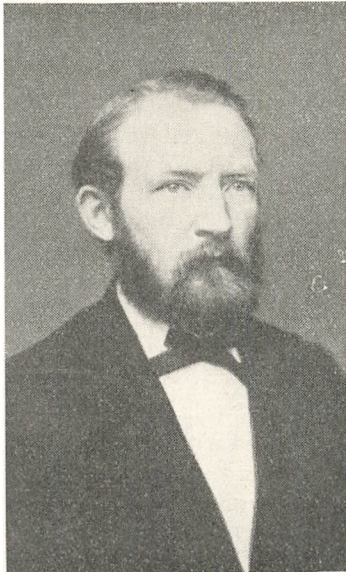
I Stedet for Kampmann opstilledes den senere Konsejlspræsident J. B. S. Estrup, der som Ejer af Skafføgaard boede i Kredsen og mentes at have gode Chancer. Han var paa det Tidspunkt Indenrigsminister og regnedes allerede da for en af Landets betydeligste Politikere. Det Grundlovsforslag, hvis Skæbne skulde afgøres paa Valgdagen, og som var Lov fra 1866 til 1915, var ikke mindst hans Værk.

Det blev en bevæget Valgdag i Hørning. Pastor Brøndsted fra Ødum var Valgbestyrelsens Formand, og han aabnede Valghandlingen med en skarp Kritik af Bondevennernes Færd og en meget varm anbefaling af Grundlovsforslaget. I Randers Amts Avis staar: »Denne skarpe Optræden syntes ikke at behage Flertallet i Forsamlingen; os forekommer det ogsaa, at Pastoren som Dirigent havde gjort bedre i at forholde sig mere passiv lige over for de brændende Spørgsmaal«. — Selv Estrup maatte paa et enkelt Punkt tage Afstand fra ham.

I Følge Avisen gjorde Estrup et gunstigt Indtryk. Han udtalte, at hvad vi nu kunde faa, var vel ikke det bedste, men det kunde bruges, og forkastede man det, maatte vi foreløbig beholde de to Forsamlinger, hvad der imidlertid gjorde Arbejdet utaaeligt.

Om Lærer Povlsen har Bladet langtfra Lovord. Det skriver: »Det er en ung, beskægget Mand, der med stor Tungefærdighed forstod at haandtere de bekendte bondevenlige Paastande og med ikke ringe Snildhed vidste at anbringe de lige saa bekendte Stikord om frie danske Mænd, Frederik den Folkekæres dyrebare Gave, om Aristokrater og Bureaukrater o. s. v.«

Bønderne i Estrups Hjemegn foretrak Lærer Povlsen, der valgtes med 916 St., medens Estrup kun naaede 551. Kun i ganske enkelte Kredse blev der ved dette Valg afgivet saa mange Stemmer som i Hørning. Der kan ikke

Lærer A. M. Povlsen, Folketingsmand for Hørningkredsen 1866-72.

være Tvivl om, at Udfaldet for en Del skyldes Tschernings og Gert Winthers store Agitationsrejse op gennem Jylland, der havde til Følge, at Nejsigerne sejrede i en lang Række Kredse.

Da Grundloven af 1866 var traadt i Kraft, holdtes Nyvalg baade til Folketing og Lands ting. Folketingsvalget foregik 12. Oktober 1866. I Hørning genvalgtes Lærer Povlsen ved Kaaring, hans Modkandidat, Sognefoged Anders Espensen af Øster Alling, forlangte ikke skriftlig Afstemning. Dette synes mærkeligt, hvis Randers Amt Avis er rigtig underrettet, naar det skriver, at Povlsen kun havde ca. 60 Stemmer flere end Espensen ved Kaaringen.

Lærer Povlsen er en ejendommelig, næsten tragisk Skikkelse i vor politiske Historie. Engang var han velkendt. Nu synes han forlængst glemt, og det har været et møjsommeligt Arbejde at samle nogle spredte Oplysninger om ham.

Anton Marinus Povlsen var en Bondesøn fra Hørningkredsen, født i Todbjerg 10. April 1835. Faderen, Poul Jensen, er nævnt i Begyndelsen af denne Skildring og omtalt i »ØstjydsK HjemstavN« 1942; han døde da A. M. P. var 4 Aar, og Moderen giftede sig igen. A. M. Povlsen maatte i sine unge Aar deltage i Gaardens Drift, men 1853 blev han Elev paa Saksild Bondehøjskole. Senere kom han paa Seminariet i Jelling, og efter 2 Aars Ophold her tog han Lærereksamen 1858. I de følgende Aar førte han en meget omtumlet Tilværelse. Først var han Huslærer, 1859 Lærer ved Nakskov Realskole, derefter en Tid Lærer ved Rødding Højskole og vistnok senere konstitueret Lærer i Spørring. ^{1/11} 1861 blev han Lærer ved Uldum Højskole, da Forstanderen her, E. M. Rotwitt, var bleven Folketingsmand for Skjoldeløvkredsen og maatte være paa Rigsdagen. Allerede ved Juletid sluttede Rigsdagssamlingen, og Povlsens Virksomhed i Uldum har antagelig sluttet samtidig. Mellem Rotwitt og Povlsen har der været et nært Forhold, og det var ved Rotwitts Bistand, at Povlsen valgtes til Folketinget. Som Regel var de Meningsfæller, stemte begge mod Grundlovsforandringen 1866, var Medstiftere af »De forenede Venstre« og faldt begge paa den samme Valgdag for to udprægede Bjørnbakkere.

Fra Uldum kom Povlsen til København som Huslærer hos Grundtvig, og 1863 fik han Ansættelse ved forskellige københavnske Skoler, hvor han virkede til sin Død. 1865 blev han Løjtnant i Københavns borgerlige Artilleri, og 1866 blev han gift med en Datter af Politikeren J. A. Hansen.

Det var midt under Grundlovskampen at Povlsen blev Medlem af Rigsraadet. Venstres principielle Stilling var, at Rigsraadsloven af 18/11 1863 skulde ophæves, og Junigrundloven indtræde i sit fulde Omfang. Det mægtige nationalliberale Parti vilde som før nævnt have Valgretten til Landstinget beskaaret og det samme ønskede Godsejerne. Kun var de uenige om, hvem der skulde have Stemmeret. De nationalliberale vilde give Købstæderne den størst mulige Indflydelse, medens Godsejerne med Grev Frijs og Estrup i Spidsen vilde have Valgretten knyttet til Ejendomsbesiddelsen. Da Venstre mente sig for svag til at hindre Valgretsindskrækningen, foretrak J. A. Hansens Gruppe at arbejde sammen med Godsejerne. Omtrent samtidig med, at de Nationalliberales Forslag i April 1865 blev forkastet, førtes de indledende Forhandlinger mellem Grev Frijs og J. A. Hansen, og de fortsattes det følgende Efteraar. Frugten heraf blev først »Oktoberforeningens« Dannelse og derefter Overenskomsten i Rigsraadets store Fællesudvalg om det Forslag, som blev Grundlov.

»Oktoberforeningen« stiftedes 10. Oktober 1865. Den kaldes ogsaa Sammenslutningen mellem »de store og de smaa Bønder«. Dens Formaal var »i Forsamlinger at drøfte de Spørgsmaal, der var paa Dagsordenen, samt at befordre Velvillie og gensidig Tiltro mellem større og mindre Landejendomsbesiddere«. Baron Zytphen-Adeler var Formand, J. A. Hansen Næstformand, A. M. Povlsen var Foreningens Sekretær og spillede en fremtrædende Rolle. Foreningens Bestyrelse bestod halvt af Godsejere, halvt af Folketingsmænd af J. A. Hansens Gruppe.

J. A. Hansens Partifæller var dog ikke bundet til at stemme for Grundlovsforslaget, i dette Spørgsmaal maatte enhver selv vælge sit Standpunkt, og Povlsen fulgte ikke her sin politiske Fører, men holdt klart og fast paa den uforandrede Junigrundlov og stemte ved enhver Lejlighed mod Ændringen baade i Rigsraadet og Rigsdagens Folketing. Den Dag, han besejrede Estrup i Hørning, faldt 10 af Oktoberforeningens Stiftere. Alligevel valgtes saa mange Jasigere, at Loven gennemførtes.

Oktoberforeningen fik grumme lidt Betydning udover Vedtagelsen af den reviderede Grundlov. Med den gensidige Tillid var det smaat bevendt. Kun Hatet til de Nationalliberale bandt de store og smaa Bønder sammen. Godsejerne var som Regel lunkne og modvillige. J. A. Hansen havde ventet en Fæstelov som Løn for Alliancen, men Godsejerne stillede sig afvisende, og derfor opløstes Foreningen 1870.

I Aarene efter 1866 var der 3 Venstregrupper i Folketinget: Det nationale Venstre, J. A. Hansens Parti, der blev kaldt Oktobristerne, og Gert Winthers Tilhængere. A. M. Povlsen var Oktobrist, og da Hansens og Winthers Meningsfæller 1868 gik sammen og kaldte sig »Det folkelige Venstre«, sluttede han sig til dette Parti, som nu var Folketingets største.

22. September 1869 var der Folketingsvalg. Povlsen stillede sig igen i Hørning, og man skulde tro, han sad saa fast i Kredsen som nogen. Men hans Stjerne var allerede i Dalen, skønt Modstanden mod ham paa den Tid synes ret uforklarlig. Det var den omsiggribende bjørnbakske Bevægelse, der rejste Hovedet. Faa Aar efter var den aldeles dominerende i Kredsen.

Der var 6 Kandidater. Blandt disse genvulgetes Povlsen med 460 St. Hans haardeste Konkurrent, Sognefoged Niels Frost af Lime, naaede 399. For de øvrige var Resultatet mere end beskedent. Møller M. C. Melhede af Segalt fik 16 St., Lærer N. Pedersen af Hvilsager 15, Gaardejer Niels Bang Ebbestrup af Skjørring 3 og Høker Jens Peder Sørensen af Sdr. Kastrup trak sig tilbage. Med Undtagelse af Ebbestrup skal de alle have sluttet sig

ØSTJYDSK HJEMSTAVN

til Venstre. I Kommunerne faldt Stemmerne saaledes for de to Kandidater, der fik et betydeligt Antal:

	Povlsen	Frost
Holbæk-Udby.....	7	17
Voer-Estruplund.....	9	8
Ørsted.....	9	9
Virring-Essenbæk.....	4	41
Fausing-Auning.....	1	36
Ø.-V. Alling.....	11	33
Aarslev-Hørning.....	3	58
Hvilsager-Lime.....	7	70
Mygind-Krogsbæk-Skjørring.	25	34
Søby-Skader-Halling.....	81	5
Voldum-Rud.....	30	26
Ødum-Hadbjerg.....	31	13
Todbjerg-Mejlby.....	55	22
Hornslet.....	38	5
Mørke.....	75	6
Skødstrup.....	19	8
Hjortshøj-Egaa.....	55	8

Grev Frijs var Konsejlspræsident fra November 1865 til Maj 1870, Oktoberforeningens Tid. Han afløstes af Ministeriet Holstein-Holsteinborg, hvori Hall, Krieger og Fenger fik Sæde. Godsejerne havde foretrukket de National-liberale fremfor Venstre. Som et Modtræk herimod dannede de to Venstregrupper Parti i Fællesskab, og »Det forenede Venstre« stiftedes den 30. Juni 1870. A. M. Povlsen var blandt de 44 Folketsmænd, som stiftede Partiet.

Omtrent fra den Tid har man en Karakteristik af Povlsen i nogle »Penetegninger« af Folketingets Medlemmer. De er skaaret over samme Læst som »Skitserne« fra 1863, skrevet af en Modstander af Bondevennerne, men der kan dog godt findes karakteristiske Træk i dem. Om A. M. Povlsen hedder det: »Povlsen (Lærer og Løjtnant) er lidt under Middelhøjde og kraftigt bygget; har et stærkt, blondt Skæg, en høj Pande og almindelige Øjne. Povlsen har en noget monoton Stemme, taler ikke ret meget i Salen, men tager, naar Lejlighed dertil gives, Revanche udenfor samme, hvor han da i Regelen hører til Oppositionen. Ret godt begavet baade i Henseende til Tale og Tænkning vilde han, om ikke Øjeblikkets Indskydelser vel meget fulgtes, opnaa større Indflydelse end Tilfældet er. Hyldende demokratiske Anskuelse slutter han sig til Venstre og er Partiet en god Støtte for den folkelige Sag«.

Ogsaa i et Par Rigsdagsviser, de saakaldte Rigsdagsruner fra 1871—72 omtales han i 2 Vers, der dog er ret intetsigende.

Naar det antydes, at Povlsen ikke talte ret meget i Folketingssalen, skal det ikke forstaas saaledes, at han var blandt de mindst talende. Allerede i den korte Sommersamling 1866, da Grundlovsforslaget vedtoges, havde han Ordet 11 Gange, deraf 8 Gange om selve Grundlovsforslaget, Kun 5 af de 44 Medlemmer, som stemte imod Forslaget, havde Ordet hyppigere end han, medens 25 slet ikke lod sig høre. Hvert Aar talte Povlsen ved Finanslovens Behandling, og ogsaa om mange andre Spørgsmaal udtalte han sig. I de 6 Aar, han var Folketingsmand talte han 77 Gange i Tinget. deraf 28 Gange i den sidste Samling. Dog var han formentlig mere betydelig som Agitator end som Rigsdagspolitiker. Han optraadte baade som Folketaler og i den politiske Agitation, saaledes under Valgbevægelsen i Hovedstaden i 1872 og i Nakskov 1869. I Nakskov havde man ikke glemt ham, og han bidrog stærkt til at fortrænge den nationalliberale Hother Hage, som faldt for en iøvrigt ret ubetydelig Venstrebonde.

Som naturligt var, synes Skolespørgsmaalet at have haft hans særlige Interesse, og det var da ogsaa et saadant Spørgsmaal, der bragte en Kurre

paa Traaden mellem ham og det forenede Venstre. Den 25. Januar 1872 stillede han i Folketinget en Forespørgsel til Kultusminister Hall, om denne snart agtede at foreslaa en Omordning af Borger- og Almueskolevæsenet. Derved fik Hall Lejlighed til at holde en stor Tale om sine Skoleplaner, en Tale, der ikke faldt i Venstres og navnlig ikke i Grundtvigianernes Smag. Povlsens Forespørgsel var stillet uden Samraad med hans Partifæller, og mange billigede ikke hans Optræden. Andre Uoverensstemmelser med Partiet kom til, og da »Det forenede Venstre« 23. Marts 1872 udstedte sit bekendte Program, undlod Povlsen at underskrive det. Dermed udgik han af Partiet, og dette førte til hans Fald. Det sidste halve Aar stod han som Løsgænger. Mulig kan han have haft den Tanke, at han som Løsgænger kunde vente Støtte fra Bjørnbakkerne, der ogsaa stod udenfor det forenede Venstre. I saa Fald har det været en forkert Beregning.

Den 20. September 1872 afholdtes det Folketingsvalg, der gav »Det forenede Venstre« Flertal i Folketinget. Povlsen stillede sig atter i Hørning, men Forholdene var vanskelige for ham, han følte sig næsten forladt af alle. Selv hans Svigerfader fraraadede hans Valg. En Fordel for ham var det vel nok, at hans ansete Modkandidat fra 1869, Niels Frost (født 1826, død 1901) ikke stillede sig. Her skal anføres, at N. Frost var Ejer af sin Fødegård i Lime, Sognefoged i 25 Aar, Sogneraadsmember lige saa længe og 2 Gange Formand. Desuden var han en hjælpsom Mand, som Folk tyede til, naar de manglede sagkyndig Bistand, og sikkert var han Kredens dygtigste Bjørnbakker omkring 1870. Paa sine gamle Dage sluttede han sig til Bergs Venstre.

Bjørnbakkerne vilde have deres egen Kandidat, Grundtvigianerne ligeledes. De sidste opstillede Lærer, senere Landstingsmand, Søren Jensen, Aarslev. Bjørnbakkerne havde først opfordret Gaardejer Simon Andersen, Indrupgaard, der da kun var 28 Aar, og han havde ogsaa sagt ja. Men ved et Vælgermøde i Halling Skov den 8. September erklærede han, at han ikke kunde stille sig, da hans Værnepliet forbød ham at møde paa Valgdagen. I Stedet for anbefalede han at samles om Sognefoged Niels Jensen af Holme ved Aarhus. Denne var til Stede og udtalte sig i Tilslutning til »Jydsk Folkeforening«, hvorefter han blev erklæret for Kandidat. Mødet lededes af Gaardejer Jens Kjeldsen af Halling, og vi træffer her de 3 Mænd, som i de følgende 18 Aar var Folketingsmænd for Kredsen: Niels Jensen, Simon Andersen og Jens Kjeldsen.

Ogsaa A. M. Povlsen var til Stede ved Mødet og begyndte med at udtale, at han nærmest var kommen som Tilhører. Det tyder paa, at han anede, hvor det bar hen. Overfor Vælgerne forsvarede han den politiske Stilling, han havde indtaget.

Valgdagens Resultat blev, at Niels Jensen valgtes med 818 St., Povlsen fik kun 351 og Lærer S. Jensen 193. I Kommunerne faldt Stemmerne saaledes:

	N. Jensen	Povlsen	S. Jensen
Holbæk-Udby.....	1	21	4
Voer-Estruplund.....	26	10	7
Ørsted.....	22	38	7
Virring-Essenbæk.....	29	13	39
Fausing-Auning.....	67	4	14
Ø.-V. Alling.....	14	36	2
Aarslev-Hørning.....	13	3	67
Hvilsager-Lime.....	90	17	12
Mygind-Krogsbæk-Skjørring.	60	15	3
Søby-Skader-Halling.....	99	3	3
Voldum-Rud.....	63	19	1
Ødum-Hadbjerg.....	33	38	2

	N. Jensen	Povlsen	S. Jensen
Todbjerg-Mejlby	88	28	2
Hornslet.....	44	27	5
Mørke	81	36	1
Skjødstrup.....	33	22	6
Hjortshøj-Egaa.....	55	21	18

Valgdagens Udfald har været et haardt Slag for Povlsen. Kort efter blev han sindssyg. Hans Kollega i Folketinget P. C. Zahle meddelte i sit Blad »Ringsted Folketidende«, at Povlsen selv havde forudset denne Udgang, idet han havde været plaget af en haardnakket Søvnløshed. Allerede 5. December 1872 døde han paa Kommunehospitalet i København, kun 37 Aar gammel.

De Blade, der omtaler ham ved hans Død, lader deres Sympati skinne igennem og fremhæver navnlig hans Optræden under Grundlovskampen. »Aarhus Amtstidende« har en ret fyldig Nekrolog. Bladet og dets Meningsfæller havde modarbejdet hans Genvalg i Hørning og besejret ham. Men dets Omtale af Povlsen munder dog ud i følgende Ord: Han var i sin personlige Omgængelse, saa vidt vi kender den, en flink og vakker Mand, og han har Krav paa, at hans Færd som Politiker mindes med Velvilie.

Fusvad. Ved Fusvad støder den lille Aa, der fra Koldens Mølle løber i nordlig Retning, sammen med Aarhus Aa, som kommer fra Solbjerg Sø og løber forbi Bodil Mølle og Pinds Mølle paa sin Vandring ned mod Tarskov Mølle. Her kommer ogsaa en Vej, der fra Skanderborg-Randers Landevej fører til Edslev, saa de 3 Vandløb og Vejen danner et Kors; thi Vejen gaar over lige for Pindsmølle-Aaen, og man kørte paa langs ad denne paa en Strækning af 20 Meter, inden man kørte op. Nu er der bygget en Bro 4 Meter Nord for Vadestedet, og det er mærkeligt, at Vejen ikke gik over der, saa kunde den nøjes med at gaa i Vandet 4 Meter, men den har gaaet i det gamle Leje i over 1000 Aar.*)

Ordet Fusvad kommer nok af Fossevad, for Aaen har her meget Fald, og er i Bunden fyldt med store Sten, hvorover Vandet fosser og bruser, saa der er en Susen i Luften, ret liflig at høre.

Nu, da der ikke køres over Vadestedet, burde her staa en Sten; thi der midt i Korset ude i Aaen er der et Amtsskel mellem Aarhus og Skanderborg Amter, der er ogsaa Skel mellem 3 Herreder: Hjelmlev, Ning og Framlev Herreder, og mellem 3 Sogne: Adslev, Koldt og Harlev, og mellem 3 Byer: Adslev, Edslev og Taastrup samt Skel mellem 4 Mænds Marker. Der er saaledes meget, der her samles lige paa et Sted.

Amtsskellet støder til 200 Meter Syd for Vadestedet og følger Aaen til Solbjerg Sø, ligesaa gør Skellet mellem Hjelmlev og Ning Herreders, men mellem Ning Herred og Framlev Herred følges Aaen kun 200 Meter i Nord, saa gaar Skellet Syd om Tarskov Møllens Mark, Ludvigsholms Mark og Harlevholms Marker.

Det er mærkeligt, at Framlev Herred har faaet de 400 Tdr. Land Øst for Aaen; thi lige Øst for Harlevholm gaar Herreds-Skellet ned til Aaen igen og følger den lige til Aarhus, og det er mærkeligt, at Sproget er forskelligt i de to Herreder, og at det ikke er Aaen, der gør Skellet. Et Hoved kaldes i Framlev Herred et Hoi, i Ning Herred et Hovvid, en Ko i Framlev Herred en Kou, i Ning Herred en Ku, i Gaar i Framlev i gue, i Ning i gaavve, Ærter i Framlev Herred Ate, i Ning Herred Aht, og saadan er der mange Ord, som er anderledes i det ene Herred imod det andet.

Søren Leth.

*) Fra Vadet gik endnu i 1890erne en Vej gennem Skoven paa Vestsiden af Aaen til Bodil Mølle og Dørup. Red. Anm.

Skovsøerne ved Silkeborg gæstes hver Vinter af vilde Sangsvaner.

Foto C. M. P.

Fuglene i Silkeborgegnen.

Af C. M. Poulsen.

Kulturen farer haardt frem mod den levende Natur. Moserne drænes og Skoven ryddes — vel er Danmarks samlede Arealer af Skov ca. firedoblet i det sidste Aarhundrede — men det er blevet ensrettet Kulturskov, der langt fra rummer de Skjulesteder og Livsmuligheder, den oprindelige Fauna har Brug for. Mange er borte, Bjørn, Ulv og Vildren og de andre store forsvandt. Flere Fuglearter, som ikke kunde indrette sig efter de nye Forhold, blev sjældne, gemte sig paa afsides Steder, hvor Mennesket endnu ikke havde naaet at indrette alt til egen Fordel.

De store Silkeborgskove har fra gammel Tid dannet et naturligt Tilholdssted for adskillige af Danmarks sjældne og ejendommelige Fugle.

Kun faa Steder finder man en saa alsidig og blandet Bevoksning, næsten alle Arter af Naale- og Løvtræer er repræsenteret. Egnen om Gudenaadalens store Søer og talrige Vandløb er rig paa Modsætninger. Storskov veksler med forkrøblet Krat, vældige Lyngbakker og frugtbare Dalsænkninger, Højmoser og Skovenge skifter med indkilede Hedearealer.

Denne Skovegn virker som en Landsdel for sig, hvor Skoven er dominerende og hvor Marker og Landsbyer er som ryddede Pletter i Pans Domæne.

Det er betegnende, at Danmarks sidste, store Hornugle — en Fugl hvorom der gaar sagnagtige Beretninger — er skudt ved Funder i Slutningen af sidste Aarhundrede. Dengang fandtes ogsaa Havørnen som ynglende. Sidste Eksemplar paa Egnen blev skudt ved Sdr. Vissing i Oktober 1908. Den noget

Typisk Skovsti i Silkeborgegnens Skove. Foto C. M. P.

mindre Fiskeørn er dog endnu en regelmæssig Gæst paa Efteraarstrækket, hvor den i Aug.-Sept. med særlig Forkærlighed fisker i Thorsø og Salten Langsø.

Glenten, der nu maa betragtes som udryddet i Landet, havde sin Rede i Haarup Skov indtil 1914-15 og blev de følgende Aar set flyvende over Paradiset. Umuligt er det ikke, at et Par senere har ynglet i Sønderskov.

Duehøgen — populært kaldet Hønselhøgen — har just i Silkeborg Statsskove

sin faste Borg, hvorfra hele Midtjylland forsynes med disse flyvende Røvere. Et saare smukt Syn at se, men ikke elsket af Hønsfarme og Fasanstutterier. Landet over gaar det jævnt tilbage for denne Art, men her er Yngleparrenes Antal i Stigning. Musvaagen derimod, hvis Forekomst unægtelig er af mere fredelig Karakter — set fra et økonomisk Standpunkt — synes at være i kendelig Tilbagegang. Ligesaa med Lærkefalk og Taarnfalk.

Hvepsevaagen, der langtfra er nogen almindelig Fugl, hører ogsaa til Egnens faste Ynglefugle.

Blandt Uglerne er Natugle, Skov-Hornugle og Kirkeugle (Minervaugle) de hyppigst forekommende. Den sjældne Tengmalmsugle er dog truffet gentagne Gange paa Egnen ved Vintertid.

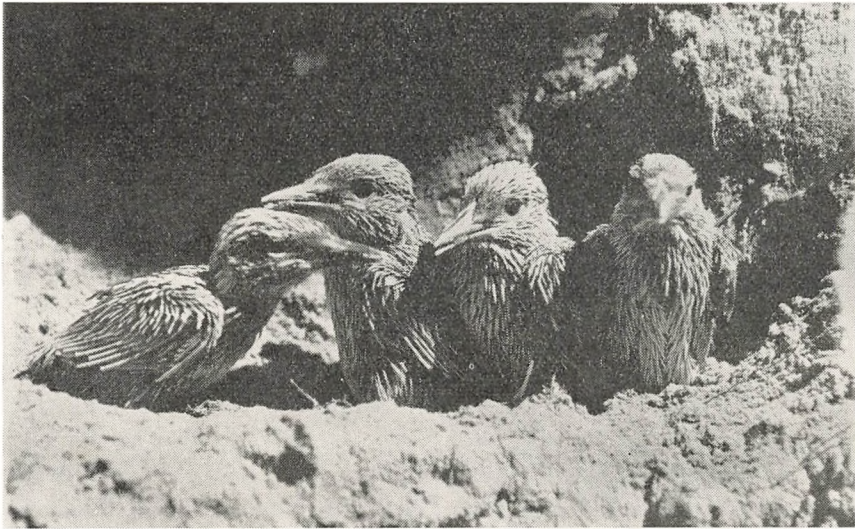
Blandt andre sjældnere Gæster kan nævnes Mellemlagspætte, Hærfugl, Turteldue, Sultanhøne, Odinshane, Krognæb, Ellekrage og — hvad der vel er mest mærkværdigt inde i »Fastlandets« Skove — Skarv, Sule, Tretaet Maage, Kjove og Isstormfugl i eet eller flere Eksemplarer. Til Erstatning for de forsvundne Arter viser der sig en Række nye, indvandrede fra Sydvest.

Daggammel Unger af toppet Lappedykker. Foto C. M. P.

Stor Tornskade ynglede ved Fogstrup i 1927—1932, men forlod desværre Egnen igen, da dens faste Tilholdssted, en Plantage nær Salten Aa, brændte af. Gransangeren, der ellers kun yngler i Landets sydligere Dele, er i de sidste Aaringer hørt flere Steder paa Egnen udenfor Træktiden. Endelig den 3. Maj 1943 fandt jeg dens Rede med Unger i Silkeborg Vesterskov.

Bjergvipstjerten, der har Forkærlighed for Skrænterne ved Vandløb med rivende Strøm, har ikke haft vanskeligt ved at føle sig hjemme paa Egnen

Isfluglens halvvoxne Unger soler sig uden for Reden. Foto C. M. P.

Syd for Silkeborg, særlig da ved de mindre Tilløb til Salten Aa, hvor denne Art flere Gange er iagttaget med Unger.

I 1941 fandtes en død Unge af en Dompap — ogsaa en ny Ynglefugl for Egnen. 1942 havde et Par Rede i et kommunalt Anlæg ved Kalgaardsvig og i 1943 fandt jeg flere Par forskellige Steder, bl. a. en Rede i Rustrup Skov 13. Maj. Den indeholdt ikke mindre end 6 Æg, der allerede paa det Tidspunkt var stærkt rugede. Ogsaa den graa Kærhøg, Hedehøgen, der første Gang i Danmark blev skudt i 1896 har fundet Behag i de mange opvoxende Plantager, der danner Vestgrænsen for det skovrige Midtjylland. Disse Arter er dog en ringe Erstatning for de mange Storfugle, vort Land i Almindelighed og denne Egn i Særdeleshed rummede i forbigangne Tider.

Den store Grønspætte — i Farver en af vore smukkeste Fugle — yngler adskillige Steder i Silkeborgs Nærhed. Den foretrækker særlig Birk og Bøgestammer til sit store Redehul. Aaret igennem virker den ved sine straalende Farver og vidtlydende Stemme som et oplivende Moment. Dens Fouragering i de talrige Tuer af den røde Skovmyre gaar just ikke spurlost hen. Ofte finder man ved Foraarstid Tuer, der er helt udgravede. Skovsnuppen hører til Landets almindelige Gæster paa Efteraars- og Vaartræk. Paa Silkeborg-

Skovhornuglen ruger meget fast paa Reden.
Foto C. M. P.

egnen ruger imidlertid ikke saa helt faa Par af denne mystiske Vadefugl, der udelukkende opholder sig i Skoven saalænge Udklækningen staar paa. Flere Gange har dens laadne, langbenede Unger vakt Opmærksomhed ved at pile over en Skovvej. Søger man efter dem, er de uhyre vanskelige at finde, da deres Farver — og dette gælder ogsaa den rugende Fugl — i høj Grad falder sammen med Skovbundens visne Løv. Naturens Beskyttelsesmetoder er meget effektive. — Hedelærken findes ogsaa ynglende flere Steder

langs Skovbryn og paa aabne Pladser. — I Silkeborg Vesterskov træffer man hist og her nogle faa Par af Misteldrossel — heller ikke nogen almindelig Ynglefugl. Færdes man meget i Skovene, kan man ikke undgaa at træffe disse Sjældenheder, men under et kortere Besøg træder Skovens mere almindelige Beboere i Forgrunden.

De vævre Mejsler, Fuglekongen, Rødstjert og Brunelle, Træløberen, Fluesnapperne og de smaa Sangere udgør sammen med Sangdroslen og Flagspætten Skovens almindelige Fauna. I Vintertiden kommer endvidere Kvækerfinke, Sjagger, Dompap og — i Perioder — Korsnæb og Silkehale, mere tilfældigt Nødderkrige. Endnu ejer Silkeborg-egnen dog to ejendommelige Fuglearter, der hver for sig nok er nøjere Omtale værd. Det er Isfugl og Natravn.

Indtil de haarde Isvintre fandtes en relativ stor Bestand af Isfuglen, der ved Egnens 48 Søer og talløse Vandløb fandt rigelig Føde og fortrinlige Ynglepladser.

Natuglens Unge funderer over den store Verden.
Foto C. M. P.

Isfuglen er sky og forsigtig, disse skovkransede, stille Søer, hvor den omtrent uanset kunde færdes Aaret igennem, var til stor Gavn for Artens Bestaaen i de vanskelige Aar, til ogsaa Menigmand fik Forstaaelsen af de Værdier vi nu søger at bevare i den levende Fauna. Isfuglen hører til vore sjældne Pragtfugle. Det rustrøde Bryst og de smaragdgrønne og safirblaa Farver paa Ryg og Hoved gør det til en Oplevelse at se den, det være sig en Sommerdag i glitrende Sol eller en blygraa Vinterdag, hvor den som et Lysglimt stryger langs de mørke Vandløb. Dens hemmelighedsfulde Optræden ved Re-

Duehøgens Rede 20 Meter over Jorden.

Foto C. M. P.

den, gemt meterdybt ind i overhængende Skrænter og Aabrinker, dens omflakkende Tilværelse i Vintertiden, naar dens vanlige Jagtgebet frøs til, har omgivet Fuglen med et Skær af Mystik. Der knyttedes til den Sagn om skjulte Skatte, som den vogtede i Aaløbet. For Fiskerne betød det Lykke at se den paa Udturen. Et dødt Eksempel var saaledes udmærket som Lynafleder i et Hus. (Maaske derfor, man for Aar tilbage saa ofte saa udstoppede Isfugle omkring hos Egnens Beboere!) Viste den sig nær beboede Steder, var det Tegn paa Lykke og Husfred. Og her slaar det gamle Ord til, idet den sky Fugl næppe vælger sin Fiskeplads i Nærheden af et Hus med alt for urolige Beboere.

De haarde Vintre bragte desværre Fuglens Antal langt ned, og selvom lidt Forstaaelse hos Ejerne af Fiskerianlæg kan være af stor Betydning i Vintertiden, vil der nok gaa en Aarrække, før Silkeborg igen kan friste Fuglevenner med Isfuglens Masseoptræden.

Natravnen er i Farver Isfuglens Modsætning. Den tusmørkegraa Fugl har dog ogsaa sat tydelige Spor i Sagn og Folketro. Vore Forfædre med deres Hang til Mystik og Tid til at tænke over Tingene under den daglige Gerning, omgivet af store Skove og ensomme Hedestrækninger, har ofte fun-

Natravnens Æg anbringes direkte paa Jorden.
Foto C. M. P.

det Forbindelse mellem Skæbnens Tilskikkelser og en ejendommelig Fugls Tilsynekomst. Taler man med gamle Folk paa Eggen, faar man det Indtryk, at Natravnen var godt kendt fra Skovmoserne og Hedebakkerne, hvor dens lydlose, flagermusagtige Flugt i Skumringen satte Sindene i Bevægelse. Gammelkendt er Sagnet om den fredløse Sjæl, der i fordums Dage

blev manet ned i Sumpen med en solid Pæl igennem sig og nu — efter Solens Nedgang — i en Natravns Skikkelse faar Lov at flakke om en stakket Stund. Den hvide Plet i Vingen paa den mørke Fugl skal være Mærket efter Pælen! Ældre Mennesker har betroet mig, at Fuglen er forgjort — den kan gøre sig usynlig: Fortælleren har selv set den kaste sig paa Jorden og i samme Nu være opslugt — han har søgt efter Fuglen, men ikke set saa meget som et Hul, den kunde gemme sig i! Et godt Bevis paa Natravns forbløffende Tilid til sine Beskyttelsesfarver, der faar den til at ligge roligt paa Jorden eller langs en vandret Gren, selv om man passerer forbi i faa Skridts Afstand. Jeg har flere Gange staaet faa Meter fra en rugende Fugl, og først, naar jeg saa Natravns store, mørke Øjne opmærksomt rettet imod mig, har jeg været i Stand til at skelne Fuglens Omrids fra den graabrune Mosebund.

Natravnens latinske Navn: *caprimulgus* (Gedemalker) har sin Oprindelse i Folkeovertroen. Dens uhyre Gab og Forkærlighed for i Skumringen at sværme om i Nærheden af Kreaturerne har vel bibragt Almuen den Opfattelse, at Fuglen stjal sig til at malke Dyrene. At de mange Insekter omkring disse var Genstand for Natravns tilsyneladende formaalsløse Flagren faldt ikke Tilskueren ind.

Sikkert er det ogsaa, at mange af Nattens uforklarlige Lyde uden videre tillagdes den fredelige Fugl, der paa sin Aftenjagt næppe har haft til Hensigt at lokke ensomme Vandringsmænd bort fra den sikre Vej over Mosen. I hine Tider var Mørket, og alt hvad dertil hørte, i Forbindelse med onde Magter, og derfor blev Natravnen ogsaa betragtet med mere Mistro en mangan en Røver, der færdedes i Dagens Lys.

Erindringer.

Af R. P. Randsløv.

V. Alderdommen.

Der kommer den Dag, da man med Vemod ser tilbage paa den tabte Barndom og alt, hvad dens er. Der kommer den Dag, da man ikke længere ser sig selv som Verdens Midtpunkt, men opdager, at man er kun et lille Led i Slægtens lange Kæde, og Slægten er kun en ringe Del af den hele Tilværelse . . . !

Den Dag, man skal til at tage de haarde Tag, da føler man, at der er Styrke, der er Fornylse i at se tilbage paa Slægtens svundne Liv.

(Anders Uhrskov: »Slægtsminder«.)

Saa maa jeg vist helst se at slutte af med disse Erindringer, idet jeg takker for den elskværdige Overbærenhed, saavel Redaktionen af Hjemstavnsbogen som Læserne har vist overfor min Snakkesalighed.

Naar man skriver Erindringer, er man maaske nok udsat for at dvæle lovlig meget ved sig selv og sine egne Forhold uden at tænke paa, at det, der skulde give Erindringerne Værdi for en kommende Tid, netop ikke er ens egen lille Person, men mere Skildringen af den Tid, man har levet i, og de Forhold, man har levet under. Mange gode og lykkelige Aar har jeg levet, har haft en god Hjælper og et godt Hjem, og mange gode og betydelige Mennesker har krydset min Vej. Tidt maa jeg beklage, at jeg ikke altid har skønnet tilstrækkeligt paa det gode Følgeskab. Det er det sædvanlige:

»Bag efter forstaa vi nu alting saa godt, ak, kunde vi gøre det to Gange blot«.

Nu kan det forsømte imidlertid ikke oprettes, men en Ting kan jeg da paa mine gamle Dage: jeg kan takke den gode Gud, at han ogsaa i vanskelige Tider har ledet mine Skridt, saa jeg bagefter har erkendt, at han altid vilde mig det bedste. Jeg kan derfor gøre Terje Vigers Ord til mine:

»Bedst var det kan hænde, det gik, som det gik, og saa faar du ha Tak da, Gud«.

— Imidlertid, naar man saaledes ved Slutningen af sit Levnedsløb — og dette maa det vel kaldes, naar man har passeret de fire Snese — skal gøre Regnskabet op og spørger sig selv, hvad man fik udrettet, saa kan man ofte blive grebet af Mismod, fordi al ens Villen og al ens Stræben kun blev til saa umaadelig lidt. En anden gammel Mand, der var stillet lige som jeg nu er, fandt Trøst i de Ord, en Veninde skrev til ham: »Fortæl os, hvad du har villet. Det er, hvad du har villet og ikke, hvad du har naaet, du skal dømmes efter«. Maatte den samme skaansomme Dom da ogsaa blive mig til Del.

I Begyndelsen af April 1933 flyttede min Hustru og jeg til Sædding ved Esbjerg, hvor vor yngste Søn nu var bleven Lærer. Her var det Mening, at vi skulde tilbringe vor sidste Tid. Min Hustru var paa det Tidspunkt ikke fyldt 70, medens jeg var fyldt 74. For mig, der aldrig ret længe ad Gangen havde opholdt mig uden for min Fødeby eller Skanderborgegnen, var en saadan Omplantning fra den skønne og bølgede Skanderborgegn til det barske Vestjylland, imødeset med en vis Ængstelse. Hvordan vilde jeg mon kunne finde mig i de nye Forhold i en for mig fremmed Egn og blandt en fremmed Befolkning, og hvad vilde jeg mon kunne faa Tiden til at gaa med, nu jeg kom bort fra de mange forskellige Gøremaal, jeg hidtil havde haft at tumle med.

Nu otte Aar efter Flytningen, kan jeg sige, at det er gaet over Forventning godt, Egnen er ganske vist ikke som min Fødeegn med Bakker og Dale, Skove og Søer og de mange rislende Bække ikke at forglemme. Her er Landet som Helhed fladt og, hvad mange ikke kan forstaa, med fed Hvedejord indenfor den Bræmme af lyngklædte Klitter, der i Almindelighed findes langs Stranden. Skove er her jo ikke. Nogle Plantager er her, men ikke just i Nærheden af mit nuværende Hjem. Markerne er for en Del kransede af mer eller mindre forkrøblede Læbælter af Sitkagran, der kun maadelig formaar at bryde Vindens Magt. De faa Vandløb, her er, flyder stille og dovent mod Stranden, hvor deres ikke altid klare Vand optages af det store Hav. Noget af det fornøjeligste og interessanteste her er jo Stranden, der ofte byder paa adskillige Overraskelser og altid paa Liv og Afveksling.

I Træktiden, Foraar og Efteraar, og delvis om Sommeren er der til Tider et rigt og afvekslende Fugleliv. Ryler, Spover, Præstekraver, Kobbersnepper og de allevegne optrædende Maager, Hætte, Storm- og den paa Fanø ynglende store Havmaage. I Badetiden optages Stranden mest af badende Mennesker, og saa maa Fuglene jo vige. Men naar Ebben indtræder og den paa store Stækninger flade Strand ligger bar, kommer Fuglene hurtig igjen for at opsamle de Fødeemner, som Floden har efterladt, Muslinger, Smaafisk og andre for en Fuglemave passende Ting. Undertiden efterlader Floden ogsaa Vragrester af meget forskelligartet Beskaffenhed, mest dog Smaating, hvoraf adskilligt vist er Sager, der er kastet overbord fra Skibene. Havet er en stor og vist meget benyttet Skraldemødding, hvor Skibene paa en nem Maade kan komme af med deres Affaldsprodukter. Naar de, der bor paa Landjorden, ogsaa undertiden vil benytte Stranden som Losseplads, saa er dette vist ikke helt lovligt, selv om mange i Smug gerne paa denne Maade vil frigøre sig for havarerede Ting, som gamle Cykler o. l., ja jeg har endogsaa oplevet, at en gammel udrangeret Bil var kørt ud i Stranden og efterladt der, hvor den eller dens Rester saaes i et Par Aar, indtil det store, graadige Hav syntes at have skilt den ad og opslugt Stumperne. Dette er dog Undtagelser. I Almindelighed ligger Stranden klar og ren. Dens hvide og faste Sand afgiver en udmærket Spadserevej for Fodgængere og benyttes ogsaa en Del.

Efter disse faa og spredte Træk om Egnen, skal jeg lige med et Par Ord omtale dens Befolkning. Det er jo Vestjyder med Vestjydens sindige, men solide Præg. Gennemgaaende stærkt paavirket af Højskolen og i det hele en oplyst, vaagen og vakt Slægt, der lever godt med i det religiøse, folkelige og politiske Liv og derfor ogsaa er Folk, der ved, hvad de vil og dømmer sundt og sikkert om Tidens Spørgsmaal. Overfor min Søn og hans Familie saavel som overfor min Hustru og mig, har de altid vist den største Venlighed og Imødekommenhed, og det har ikke været vanskeligt at leve sig sammen med denne tiltalende Befolkning.

Saadan helt lægge alt paa Hylden, fordi vi nu skulde tilbringe vor Alderdom hos vor Søn, kunde vi jo ikke. Min Hustru har altid holdt sig til Hjemmet og været en tro Vogter for dette, og dette har ogsaa gerne kunnet give hende en Del at sysle med baade det rent huslige og Omsorgen for Ungdommen med Tøj og Tøjets Vedligeholdelse. Da min Søn havde fire Børn, var en hjælpende Haand til mig Svigerdatters Arbejde heller ikke uvelkommen. For mit eget Vedkommende var her alle Tider nok at gøre. Her var til Skole nen stor og god Have, hvor der altid var Brug for en Haandsrækning, og man kan uden Overdrivelse sige, at der ikke er nogen Tid paa Aaret, naar Vejret ellers er til det, at der ikke er et eller andet at lave i en Have.

Dertil kom, at jeg var bleven optaget af en Syslen med min Hjemegns

Dialekt. Professor Skautrup i Aarhus samler Stof til en ny og velsagtens meget udvidet Udgave af Feilbergs jyske Ordbog. I sin Tid sendte jeg enkelte Dialektord til Feilberg, men da jeg paa de Tider havde mange andre Jern i Ilden, blev det kun brudstykkevis og i det hele til alt for lidt. Nu, da jeg havde Tid til min Raadighed, tog jeg for Alvor Arbejdet op med min Hjemegns Dialekt. Professor Skautrup skaffede mig til Laans Feilberg jyske Ordbog, og jeg begyndte saa med Begyndelsen og gennemgik Ordbogens fire store Bind og lavede Ordsedler over hvert Dialektord, saaledes som det tales i min Fødeegn. I Løbet af fem Aar naaede jeg op paa mellem 21 og 22,000 Ordsedler, som jeg sendte Professoren. Det var et dejligt og meget interessant Arbejde, og det faldt saa udmærket sammen med min Syslen i Haven, idet jeg, hvis Arbejdet der trættede mig eller Vejret var ugunstigt, kunde sætte mig til Skrivebordet og skrive Ordsedler.

Med Nutidens forcerede Travlhed og livlige Samkvem med Omverdenen, forfuskedes Dialekterne, saa de ikke er til at kende. Det har altid gjort mig ondt, at mit Modersmaal saaledes gik sin Opløsning imøde, og for at bidrage min ringe Del til, at det dog blev bevaret skriftligt, har jeg saa taget dette Arbejde med Dialektordene op. Helt færdigt eller afsluttet er Arbejdet dog ikke endnu. Af og til kommer jeg i Tanker om et og andet Ord, som jeg ikke er helt sikker paa er kommet med i den allerede sendte Ord-samling. Professor Skautrup vil ogsaa hellere have to Sedler over det samme Ord, end risikere, at et Ord skulde blive glemt. For nogen Tid siden kom jeg saaledes til at tænke paa Ordet »sams«. Det var et Ord, som jeg husker, de gamle brugte en Del, men som vel nu hverken bruges eller kendes af den nuværende Slægt paa min Fødeegn. Og saaledes kan de henved 22,000 Ordsedler idelig øges.

Her er det dog maaske paakrævet at gøre opmærksom paa, at min Hjemegns Dialekt ikke har et saa rigt Ordforraad, at det skulde naa op paa det anførte store Tal. Ved mange af Ordene bliver det nødvendigt at skrive et større Antal Sedler, hvor en Genstand eller et Ords Betydning nærmere skal forklares. Stort rigere paa Ord end Rigsmålet er Dialekterne vel ikke. Men de har ialtfald Ord nok. Naar blot vi forstaar at bruge dem, vil vi altid kunne udtrykke, hvad vi mener. Og saa synes jeg ogsaa, at Dialekterne har saa mange ejendommelige, rammende og karakteristiske Udtryk og Vendinger, som Rigssproget savner, kort sagt: Dialekterne er for gode til, at vi saadan skal give Afkald paa dem. Den tossede Tro, at det er mere fint at efterabe Rigssproget, har vel nok været en af Dialekternes værste Skadevoldere, og Resultatet er blevet et Kaudervælsk, der hverken er det ene eller det andet.

Derfor siger jeg ogsaa med Steen Blichers Ord, skønt det vel nok er en Røst i Ørkenen:

»Læ vos aalti blyw ve de,
Faae si Baaen ka kinnes ve,
saaen et Sind da hær i Nor,
haald sæ ve te aalt faargor«.

R. P. Randlev og Hustru, da Støvets Aar var passeret.

Anden Pinsedag (6. Juni) 1938 døde min Hustru efter et halvt Aars haab-
løst Sygeleje, og fem Maaneder før vi kunde fejre vort Guldbryllup. Her at
skrive noget om vort halvtredsaarige Samliv føler jeg mig ikke opfordret til,
da dette jo hører ind under Privatlivet. Et enkelt karakteristisk Træk maa
jeg maaske dog anføre. Det blev fremhævet ved hendes Jordefærd af en Mand,
der havde kendt hende i mange Aar. Han havde igjen Historien fra hendes
Plejefader, den gamle Præst. Som Barn skulde hun engang med paa en Ud-
flugt, der i høj Grad vilde være afhængig af Vejret. Dagen oprandt med høj
Himmel og straalende Sol, og Glæden var almindelig. Da udbrod Anna, at
hun godt vidste, de vilde faa fint Vejr. »Hvordan kan du vide det«? spurgte
Præsten. »Jo, for jeg bad om det iaftes«. — Denne barnlige Tro og Tillid til
sin himmelske Fader fulgte hende ogsaa senere gennem Livet, og jeg tør nok
sige, at hun ejede den Lykke, aldrig at kende til Tvivl.

En stor, norsk Digter skal en Gang have udtalt, at det skønne var det,
der var stort og langt borte. Det kan vel ikke nægtes, at man ofte skuffes,
naar man lærer Tingene at kende paa nærmere Hold, og jeg synes derfor,
det er en stor Lykke, naar man i sit Liv møder et Menneske, der kan taale
at ses paa Vranken. Og dette Vidneskyrd synes jeg, jeg kan give min Ledsager-
inde gennem halvtreds Aar.

Et Jubilæum.

Midt i April 1942 modtog jeg fra Sogneraadet i min Fødekommune føl-
gende Indbydelse:

»I Anledning af, at det er 100 Aar siden Sogneforstanderskabet blev op-
rettet, agter Ousted-Taaning Sogneraad at afholde en Mindefest i Tebstrup
Forsamlingshus Mandag den 20. April Kl. 6 Eftm. pr., hvortil du venligst
indbydes.

Ousted-Taaning Sogneraad.

Paa Sogneraadets Vegne:
Morten Nielsen.

S. u.«

Til at begynde med var jeg ikke meget for at foretage denne Rejse. Føl-
gerne af den haarde Vinter og Kulden var neppe forbi endnu, selv var jeg
meget forkølet, og Rejsen var baade dyr og besværlig. Paa den anden Side
vilde her jo blive Lejlighed til at hilse paa gamle Kendinge og Kollegaer,
som jeg vel aldrig mere fik at se, og jeg havde derfor Lyst nok til at vove
Forsøget. Da mine nærmeste desuden stærkt raadede mig til at tage mod
Indbydelsen — saa — ja »den er let at lokke, som gerne vil efter hoppe«, og
jeg svarede saa, at det skulde være mig en Ære og Glæde o. s. v. Af de ca.
30 »Forhenværende« efterkom de 27 Indbydelsen, og det kan nok siges, at
det var nogle gamle Dreng, der den 20. April festede i Tebstrup Forsamlings-
hus. Den ældste var 88. Saa var vi et Par Stykker mere, der var oppe i
Firserne, og i Halvfjerdserne var der mange. Repræsentanter for det yngre
Slægtled var bl. a. det nuværende Sogneraad. Selve Festen forløb iøvrigt ud-
mærket. Sogneraadet og særlig dets Formand bestræbte sig efter bedste Evne
for at gøre det saa festligt for os som muligt. Talernes Række aabnedes af
Alderspræsidenten, og der var jo den Ulempe forbunden med de mange Taler,
der blev holdt, at de gamle Foredragsholdere havde lidt ondt ved at holde
op, saa nogle andre, der »ventede paa Skib«, kunde komme til. Jeg antager
dog, at de fleste fik Hjertet lettet for, hvad der laa dem paa Sinde. Det vil
maaske her være paa sin Plads at meddele, at jeg til Dels i Anledning af

Jubilæet har haft de gamle Sogneraadsprotokoller og foretaget nogle Uddrag til Belysning af Kommunestyret gennem Tiderne. Af disse Uddrag meddelte jeg en Del ved Jubilæet. De er nu blevet trykte.

Ind mellem Talerne blev nationale og religiøse Sange afsunget. En af Talerne fortalte om sin Skoletid, og hvorledes det havde gjort Indtryk paa ham, at de begyndte Dagen med at synge: »Nu titter til hinanden, de favre Blomster smaa«. Han foreslog, at vi skulde synge denne Sang, og dette skete saa, skønt det var en Morgensang, der her blev sunget midt om Natten. Med Sangene iøvrigt kneb det somme Tider med at ramme Tonen. I den ene Side af Salen var et Par Mænd med Sangstemme, der førte an. Anslaget ramte ofte ved Siden af. Saa var der ovre i den anden Side af Salen nogle, der tog fat, og saa kunde det underliden vare noget, før det skilte bøjede sig sammen. Inden Sangen sluttede, var der dog for det meste blevet Følgeskab, og det endte saa i den skønneste Harmoni. Da Festen planlagdes, havde der været Forslag fremme om at byde de kommunale Embedsmænd, Lærerne med til Jubilæet. Men dette blev forkastet. For Sangens Skyld vilde en saadan Ordning dog nok været en Vinding.

Efter Spisningen maatte vi alle skrive vort Navn i Forhandlingsprotokollen, idet Jubilæet skulde betragtes som et Sogneraadsmøde. Derefter blev vi fotograferede. Det blev temmelig sent, før Jubilæet sluttede, og før de bedagede Sogneraadsmænd kom paa Hjemvejen med de Befordringsmidler, som det i denne vanskelige Tid havde været muligt at skaffe. Et Selskab fra Skanderborg havde lejet en Karet med Hesteforspand. Jeg var saa heldig at blive kørt i Bil. Bilen var til seks Personer, men vi blev ni til Hjemturen til Taaning. Vi havde rigeligt med Hjerterum, men med Husrum kneb det en Del. Om min Hjemrejse til Esbjerg iøvrigt, kan det maaske have nogen Interesse frem i Tiden at se, hvordan man rejser i 1942, da Biletprisen var blevet fordoblet uden noget Vederlag herfor hverken i Bekvemmelighed eller Fart. Jeg rejser som Regel med Vestbanen. Der er gerne god Plads, men det tager jo sin Tid. Almindeligvis en halv Times Ophold ved enhver lille Station og en hel ved de større. Da vi kom til Herning, kom Togføreren med den trøsterige Efterretning, at Toget ikke gik videre. Paa Forespørgsel om Mulighederne for at komme til Skjern, kunde han ingen Oplysning give. Det var, mente han, maaske nok sandsynligt, at der vilde blive startet et andet Tog. Efter halvanden Times Venten blev dette ogsaa Tilfældet, og vi kom til Skjern, hvorfra vi efter andre halvanden Time blev befordret til Esbjerg.

Den besværligste Del af Rejsen var snart den med Rutebilen fra Esbjerg efter Hjerting. Denne Rutebil er især nu i Krigstiden saa overfyldt, at det er en ren Tortur at blive stoppet ind mellem den Samling af Mennesker, Pakker, Cykler, »Fremmede« og meget andet. Da Bilen nævnte Dag var stoppet til Trængsel, og vi var kommet lidt ud ad Vejen, kom der endnu et Par Cykler og en Barnevogn, der dog heldigvis kom op paa Bilens Tag. Noget efter kom en Familie, Mand, Kone og to Børn og sluttelig blev to Kasser Øl til en Købmand stukket ind mellem Benene paa os. Naar nogen saa skulde ud, fordi de havde naaet deres Bestemmelsessted, maatte den halve Bil undertiden rømmes for at skaffe Plads til dem, der havde naaet deres Maal. Det var en evindelig Flytten om baade paa Folk og Gods, og det tog Tid, før man endelig naaede sit Bestemmelsessted.— Ja, saaledes kører man i Rutebil fra Esbjerg efter Hjerting i Aaret 1942.

En Væverfamilie.

Ved Thorvald Madsen.

Der er i »Østjydske Hjemstavn« skrevet saa meget om gamle Tidens Hjemmeindustri, men en samlet Skildring af, hvorledes Vævningen foregik er endnu ikke fremkommet. Ganske vist var det ikke Hjemmenes Sag at væve alt det meget Uld- og Hørgarn, der i Aarets Løb blev tilberedt, men saa havde man jo Byens Væver, i Regelen en i alle Maader estimeret Mand, der ikke blot forstod den gamle, nedarvede Kunst at væve grovt og fint Tøj, baade Vadmel og Lærred, men ogsaa kunstfærdige Bolstre og Duge i skønne Mønstre og flere Farver, en aarhundredgammel fin Bondekultur.

Gamle Mikkell Andersen, der indtil for et Par Aar siden ejede et i alle Maader veldrevet Husmandssted i Skablund, men som nu bor i Søvind hos et af sine Børn, har i et meget langt Brev fortalt mig om sine Forældre, der var Væverfolk paa Elbæk Mark i Gangsted Sogn.

Om sin Bedstemoder skriver Mikkell Andersen, at hun var født i Brigsted i den Gaard, som nu ejes af Jørgen Sørensen. Gaarden var Fæstegaard under Stensballegaard, men det Hoveri, de skulde udføre, foregik paa Vorsø, og var ikke nogen større Byrde. Indtil først i Tredserne laa Øen hen i Græs og altsaa fuldstændig uopdyrket. Kreaturer og Militærheste havde her et Eldorado som faa Steder, Hoveriet bestod kun i, at Bønderne i Brigsted skulde slaa, rive og køre det Græs ind, som Kreaturerne og Hestene havde levnet.

Naar Hovfolkene fra Brigsted skulde af Sted til Vorsø, red de gerne i Flok og Følge. Men i 1866 var der kun en Fæster tilbage i Brigsted, Justesen hed han, og med ham forsvandt Hoveriet i Brigsted til Stensballegaard. Det sidste Hovarbejde, han udførte, var at køre 4 Td. Korn fra Herregaarden til Horsens.

Da Bedsteforældrene blev gift, købte de den Gaard paa Elbæk Mark, som ligger ved Vejen, der fører fra Gangsted til Aaes, og som nu ejes af Rasmus Steffensen. Fra dette Hjem udgik der 7 Børn, af hvilke Mikkell Andersens Far, Jens Andersen, fødtes den 25. April 1825.

I en tidlig Alder kom Jens Andersen til sine Bedsteforældre i Brigsted for at hjælpe dem med Landbruget. Det var nok saa som saa med Lysten til Landvæsenet; det var meget morsommere at sidde ved Aftenstid inde i Vævestuen hos den dygtige Væver P. Jørgensen, der siden som Enkemand blev gift med hans Søster Else Marie. Her fik Jens Andersen Smag paa Væverhaandværket.

Da P. Jørgensen havde nok at bestille og godt kunde bruge en Lærling som Jens, der af og til havde hjulpet til med, hvad han kunde, blev det Aftalen, at Jens Andersen skulde lære at væve. Hvor lang Læretiden var, kan Mikkell Andersen ikke give Oplysning om, men den har sikkert som alt andet Haandværk strakt sig over 2—3 Aar, for det var jo ikke saa lige en Sag at væve fint Kjoletøj, Drejl og Duge. Vævning af almindelig Lærred og Vadmel kunde hurtig læres.

Da Jens Andersen var 19 Aar, var hans Læretid imidlertid afsluttet, og saa tog han Randselen paa Nakken og drog ud paa »Valsen«, Syd paa. Han vilde ud at se sig om og lære noget mere. Det holdt lidt haardt at finde Beskæftigelse. Den første Dag naaede han hen imod Aften til Konstantia Kro

Nord for Vejle. Her overnattede han efter forgæves at have søgt Plads hos alle Professionens Udøvere mellem Horsens og Vejle.

Det første Sted han kom i Arbejde var nede i Nærheden af Aabenraa, og derefter havde han Arbejde mange forskellige Steder i Slesvig og Holsten, hvor Væveriet var ikke saa lidt mere fremskredet end i Kongeriget, og Jens Andersen kom til at arbejde for dygtige og fremragende Vævermestre, der var rene Kunstnere, naar det gjaldt den fine Vævning. Det er jo nok muligt, at Jens Andersen har oplevet noget af den politiske Uro, der maa have fundet Sted mellem Slesvig-Holstenerne og Danskerne paa den Tid, da han opholdt sig i Holsten. I alt Fald kom han tilbage fra sin Rejse i Aaret 1847, hvorefter han straks blev udskrevet til Soldat, og efter sin Indkaldelse kom han ikke hjem, før Treaarskrigen var sluttet i 1850. Det samme var Tilfældet med hans Broder Niels Jørgen. De to yngre Brødre, Jørgen og Søren Peter, var fødte saa sent, at de ikke kunde komme med i Treaarskrigen, men derimod i 1864. Alle kom de uskadte hjem fra Krigen, hvilket ikke var Tilfældet med deres Fætre i Hyldkroggaarden paa Brigsted Mark; af 3 Brødre kom kun een tilbage, de to faldt paa Dybbøl den 18. April 1864.

Efter Hjemkomsten fra Krigen begyndte Jens Andersen sin Vævevirksomhed i en Stue hos sine Forældre i Gaarden paa Elbæk Mark. Her drev han saa Haandværket, der blev mere og mere omfattende, indtil 1857. Da havde han tjent saa meget, at han kunde købe 2½ Td. Land fra Fødegaarden og bygge sig et Hus. Samme Aar i Efteraaret blev Jens Andersen og Kjersten Mikkelsdatter gift. Hun var født d. 30. Juni 1830 i Oldrup, Hundslund Sogn, som Datter af Fæstehusmand Mikkkel Jensen og Hustru Else. I hendes Ungdom havde hun i flere Aar tjent som Bager- og Bryggerspige paa Tyrrestrup ved Horsens. Hun maa have været dygtig, for hun blev meget rosende omtalt af sin Medtjenere og sikkert ogsaa af sit Herskab, der gjorde hendes Bryllup paa Tyrrestrup samtidig med det aarlige Høstgilde.

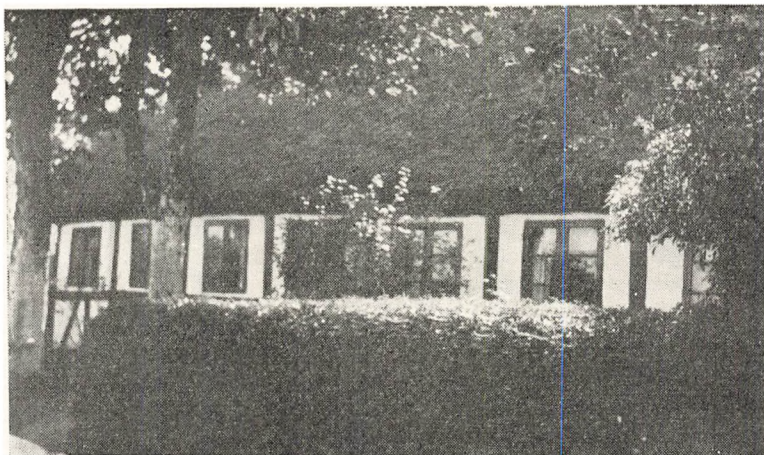
I det lille Væverhjem hos Kjersten og Jens Andersen voksede der efterhaanden fire Søkende op: Ane, Anders, Mikkkel og Jens, den sidste døde af Tyfus 1886. Disse fire Søkende voksede op i Kærlighed til Hjemmet, i hvilket der levedes et gudfrygtigt, nøjsomt og harmonisk Samliv. Der var ingen Rigdom i Hjemmet, men der var heller ingen Fattigdom. Jens Andersen og Kjersten var stræbsomme Folk, og som Væver var han lidt ud over det almindelige. Det var just ikke nogen stor Dagløn, der kunde tjenes, men der var nok at væve — ja, saa meget, at Jens Andersen i de første Aar altid maatte have en Svend til Hjælp. Kjersten passede Huset baade inde og ude, hun var dygtig baade i Køkkenet og paa Marken, og havde hun en Fristund, hjalp hun til inde hos sin Mand; hun havde fra Barn og Ungdom lært at bestille noget og kendte til Bunds den gamle Tids Hjemmeindustri mange forskellige Grene. Efterhaanden som Børnene voksede til, maatte de naturligvis ogsaa hjælpe til i Hjemmet.

Fornøjeligt fortæller nu Mikkkel Andersen om Vævningen, saadan som den praktiseredes i hans Hjem: Det var festligt, naar Bønderkonerne kom med Garnet, og der var ivrig Diskussion om, af hvis Garn der kunde blive det smukkeste Tøj. Det var almindeligt, at Vadmelsgarnet skulde til Væveren før Jul. Det betragtedes som Vinterarbejde at væve Vadmel, derimod var det Sommerarbejde at væve Hørlærred.

I de korte Vinterdage var der Brug for hele Dagen. Konerne maatte være til Stede ved Trendingen for at passe paa de Traade, der bristede. Skete dette, maatte Arbejdet med at trende standses, for at Traadene kunde blive bundet sammen. Der kunde være ca. 70 a 80 Alen paa Væven, og dertil havde Ko-

nerne gerne 2 store Sække med Garnnøgler, der var sirligt vunden om Vindepinden. Foruden de to Poser Garn havde de en tredie, hvori de medbragte det saakaldte »Skøn«. Det var en Del af Betalingen for Vævningen der ydedes i Naturalier, og som i Regelen bestod af et Rugbrød, et Faarelaar og en Ost. Men det skete ikke saa sjældent, at der ogsaa fandtes et Sigtebrød i Posen, hvilket var en særlig Glæde for os Børn, der ikke var forvænte med fint Brød, og da slet ikke til daglig Brug.

Før Trendingen begyndte, blev Garnet vejjet og indgaaende bedømt af samtlige tilstedeværende, af hvilke Væverens Bedømmelse var den afgørende.

Mikkel Andersens Fødehjem paa Elbæk Mark, set fra Nord. Træerne er de samme, som den gamle Væver plantede.

Af fint spundet Garn kunde der jo blive flere Alen Tøj, end hvis Garnet var spundet for grovt. Var det spundet ujævnt, blev der rystet paa Hovedet, for saa kunde Tøjet heller ikke blive saa smukt i Vævningen. Alt blev nøje eftersat og kritiseret. Trenden og Islætten skulde passe saa nøje sammen, at der hverken blev for lidt af den ene eller for meget af den anden. Alt skulde gaa op med hinanden. Der skulde foretages store og indgaaende Forberedelser inden den egentlige Vævning kunde begynde. Navnlig var Bomningen et Arbejde, der krævede mange Kræfter og stor Akkuratesse. Garnet skulde lægges saa jævnt og ensartet fast over hele Bommen som vel muligt. Een Mand kunde ikke gøre det, mindst to eller flere maatte til. Een maatte med alle Kræfter holde Garnet, mens Væveren trak Bommen rundt. Kjersten var en lille stærk Kone, der, saalænge hun var rask, havde det Arbejde at holde igen paa Garnet, og det kunde kun gøre, naar det drejede sig om en mindre Trend. Da Drengene blev større, blev det deres Tur til at lægge Kræfterne til, hvad de ogsaa gjorde med største Fornøjelse, for det var bare sjovt at ligge paa Gulvet, stemme Fødderne mod Væven, holde rigtig fast paa Garnkæden og lade sig trække op, mens Bommen blev drejet rundt. Det var et Arbejde, der nok kunde trække Sveden ud. Det maatte selv de mere arbejdsvante Møllersvende fra den nærliggende Mølle erkende, naar de en enkelt Gang hjalp til med at bomme et stort Stykke Trendegarn.

Det var et sent Stykke Arbejde at trække Garnenderne gennem »Søllerne« og Kammen, og var der blot glemt en eneste Traad, var alt Arbejdet forgæves og maatte gøres om. Et vanskeligt Arbejde var det ogsaa at binde Skafterne op, navnlig hvis det var et flermønstret Stykke Tøj, der skulde væves,

eller mere vanskelige Duge. Der kunde være Tale om tre, fire, fem, seks, ja flere Skafter, alt eftersom Mønstret var kunstfærdigt. Det var ikke enhver Vævers Sag at væve de fine, kunstfærdige Ting, men Jens Andersen kunde det, og derfor havde han ogsaa meget at bestille.

Var Væven endelig paamonteret, kunde Vævningen begynde, og det var spændende i Begyndelsen at se, om der nu ingen Fejl var gjort i de mange og svære Forberedelser. Var der ikke det, kunde Væveren nu en Tid lang sidde og slaa Væven og kaste Skyttelen frem og tilbage, alt mens Tøjrullen om den nederste Bom voksede og voksede. Endelig en Dag blev han færdig.

Der var ikke mere Garn paa Bommen, og hans Beregninger var slaaet forunderlig godt til: der var heller ikke mere Islæt. Det gik som det skulde, alt var gaaet op med hinanden. De sidste Ender var klippet fra, Halvdelen tilhørte Væveren, den anden Halvdel kom med Tøjet hjem og brugtes i Regelen til Stoppegarn. Ikke saa sjældent hændte det, at en Tiggerkone kom ind til Væveren og bad om »Ender«. Var der nogle, fik hun dem, hvad enten det var Uldgarns- eller Hørgarnsender.

Naar Jens Andersen havde faaet et Stykke Tøj færdigvævet, tog han i Regelen sit pæne Tøj paa og gik saa med Tøjrullen paa Nakken til den Gaard, han havde vævet for. Her blev der nu, efter at man havde betragtet det smukke Tøj, stor Travlhed, idet Skikken i Horsenseggen, og vel overalt, paa-bød, at der om Aftenen skulde holdes Vævegilde. Der blev sendt Bud til Naboer og gode Venner, ligesom ogsaa Væverens Kone fik Indbydelse — ja, endog hans Børn, hvis der i Gildesgaarden fandtes Skolekammerater til dem. Men det var nu ikke altid Jens Andersens Kone kunde være med. Hun havde nok at gøre derhjemme, naar Børnene, Hjemmet og det lille Landbrug skulde passes ordentlig. Tidt maatte hun afslaa Invitationen.

Disse Vævegilder var vistnok oprindeligt et Udtryk for et Hjems Glæde over, at et solidt og smukt Stykke Tøj eller Hørlærred var frembragt. Enhver der havde været delagtige i Arbejdet med at frembringe Tøjet og Lærredet var naturligvis interesseret i at se det endelige Resultat, hvorfor de da ogsaa var inviteret til Gildet. Tøjet eller Lærredet blev nøje eftersat og bedømt og faldt der Ros, kunde Væveren i Regelen indkasserer den, skønt han i de fleste Tilfælde maatte sige, at den fine Spinding havde gjort ham Arbejdet let. Det vævede Tøj eller Lærred blev nu lagt hen til de øvrige Tøjruller i Storstuens bugnende Kister, et Syn, der nok kunde tage Vejret fra de unge Kvinder, for hvem der var langt igen, inden de kunde præsentere en saadan Rigdom, om det nogensinde skete. Det var jo altid en Moders Maal at naa saa vidt, at hun havde nok af Tøj og Lærred at give bort af til sine giftefærdige Døtre. Ved Gildet blev der spist solidt: Risengrød, Ribbenssteg og Medisterpølse med Kartofler, og til at skylle Maden ned med blev der tappet af den bedste Øltønde. Naturligvis blev der ogsaa drukket Snapse, men Jens Andersen var en fuldstændig ædruelig Mand, der holdt sig fri for Spiritus; men det var ikke ualmindeligt, at Væveren hen paa Natten maatte gelejdes hjem eller ogsaa selv paa bedste Maade finde den hjemlige Arne.

Forøvrigt kunde der fortælles ikke saa lidt mere om Mikkel Andersens Forældre. De var interesserede Folk, der var blevet vakt ved Kapellanen Anton Kierchebyes Forkyndelse. Den lille Gangsted Kirke var fyldt til sidste Plads, ja mange Gange maatte Folk staa op lige fra Koret og helt ud i Vaabenhuset. Langvejs fra kom Folk kørende eller gaende. Disse levende Gudstjenester prægede Gangsted og Søvind og gav Hverdagene Indhold trods deres Møje og Slid.

Mark-Fællesskabets Ophævelse og Jordernes Udskiftning i Foldby Sogn.

Af Poul R. Poulsen.

Fra Valdemarernes Dage indtil Landboreformernes Tid i Slutningen af det 18. Aarhundrede har de danske Landsbymarker næppe skiftet synderlig Udseende. Driftsmaaden og Landbrugets Teknik undergik i dette Tidsrum ingen videre Forandringer. Skuede man ud over en Landsbys Tilliggender, mødte Øjet store Partier, der laa hen i raa og udyrket Tilstand, for Størstedelen bevokset med Buske, Lyng, Krat og Smaaskove, mange Steder besatte med Sten, og Lavningerne opfyldt med Vand, Tuer og Mosehuller. Selv de dyrkede Jorder nær Landsbyerne var ofte isprængt Engstrimler, Trægrupper og Vandstader, hvorfra Vandet gled bort gennem Smaabække og Render. Næppe et Hus, en Gaard eller Vaaning fandtes udenfor de tæt sammenbyggede Landsbyer.

De dyrkede Jorder omkring Landsbyen drevs i Fællesskab af Beboerne, hvilket dog ikke betød, at Beboerne ejede Jorden i Fællesskab, men kun at man dyrkede denne i Fællesskab; Udbyttet, Afgrøden, af ens egne Agre tilfaldt helt ham selv. Hver Gaards Jorder bestod af et stort Antal af lange, smalle Strimler, Agre, fordelt rundt om i Byens forskellige Vange, Aaser og Fald, i Bredde forskellig efter Gaardenes Størrelse i Hartkorn. Man havde, som der sagdes, »Ager om Ager«. En saadan Ordning gav alle Gaardene i en By Andel i baade den gode og daarlige Jord og havde til Formaal at stille dem alle lige med Hensyn til Jordernes Godhed og Beliggenhed.

Dyrkningsmaaden var i Almindelighed det saakaldte Trevangsbrug, hvor Aaserne var inddelt i 3 Vange, der efter Tur benyttedes til Rug, Byg og Græs. Sidstnævnte betød dog kun den naturligt fremkomne Græsvækst, da der aldrig saaedes Græsfrø, man sagde ogsaa, at Jorden laa i Hvile, naar de vilde Græsarter saaledes var eneste Afgrøde paa Arealet. I Byens magre Udmarker dyrkedes særskilt Havre. Denne Jordfordeling og Dyrkningsmaade bevirkede, at den enkelte ikke kunde drive og dyrke sine Agre i Vangene paa den Maade det passede ham bedst; man var f. Eks. nødt til at tilsaa hele Vangen samtidig og med samme Kornsort.

Udenfor Fællesskabet hjemme ved Gaarden laa Toften, og denne kunde Bonden benytte paa hvad Maade, han selv fandt for godt. Paa Overdrevene, hvor Byens Kvæg græssede under den fælles Hyrdes Bevogtning, havde den enkelte Ret til at have det Antal Kreaturer, der svarede til hans Gaards eller Steds Størrelse, ligesom Byens jordløse Husmænd her havde Ret til at faa et Par Køer og nogle Faar græsset sammen med Bymændenes Kvæg.

Fællesdyrkningen af Byens Jord, der er en ældgammel Ordning, har sikkert oprindelig været en nyttig Indretning. Bønderne hjalp og kontrollerede hverandre. Efterhaanden blev det imidlertid en Hindring for alt Fremskridt til Agerbrugets Forbedring og en Hemsko for den enkeltes Fremdrift og Foretagsomhed. Indenfor Landbruget stod alt stille; Bonden dyrkede Jorden, levede og døde akkurat under samme Forhold som sin Fader og Bedstefader og Forfædre meget længere tilbage.

Omkring Midten af det 18. Aarhundrede fremstod der i alle Kredse udenfor Bøndernes egen en hidtil ukendt Interesse for Bonden og Landbruget i det hele taget. Lærde Folk diskuterede og satte Problemet om Bondestandens Kaar og Forhold paa Dagsordenen. Regeringens Interesse for Sagen blev vakt, og der toges fat paa at løse Spørgsmaalet ved en omfattende Reformlovgivning. Det havde længe staaet Reformvennerne klart, at alle Bestræbelser efter Forbedring i Landbruget vilde være til ringe Nytte, saa længe den dygtige

og driftige Bonde var hæmmet i sin Fremdrift og Virksomhed ved Jordfællesskabet. Det blev altsaa her, der først skulde sættes ind, med det Formaal, at faa denne forældede Driftsform afskaffet og Bonden udløst af de hæmmende Baand, hvori han var bunden i Forholdet til sin Driftsform. Derfor fik Forordningen om Fællesskabets Ophævelse ogsaa den allerstørste Betydning for Landbruget. Sammen med Stavnsbaandets Løsning betød denne Reform en Frigørelse af bundne Kræfter, en Appel til den enkelte Bondes Foretagsomhed, saaledes, at han frit kunde udfolde sine Kræfter.

Kun indenfor Bøndernes egen Kreds fandt Bestræbelsen for den nye Reform ikke udelt Tilslutning, og mange stillede sig uvillig til en Ophævelse af Markfællesskabet. Og det er forstaaeligt, naar man forestiller sig, hvilken uhyre Forandring i Bondens tilvante Forhold dette medførte. Under det gamle System var de født og opvokset og havde med hverandre delt Glæder og Sorger; nu skulde de ud i det nye og uprøvede, nogle endog udflytte til fjerntliggende Udmærker, som i den enfoldige Bondes Tanker endog skulde være beboet af Jætter og Vætter og megen anden Uhyrlighed. Det er forstaaeligt, at den Mand, der trak sig Lod til at udflytte, ofte grebes af Gru og Fortvivlelse over sin Skæbne.

Den første Forordning om Fællesskabets Ophævelse og Jordernes Udskiftning udkom i 1758 og efterfulgtes af et Par andre Forordninger desangaaende i 1769 og 1776. Men Udskiftningen gik kun trevent, og i rigtig Erkendelse af, at de hidtil givne Forordninger ikke var fyldestgørende, tog Regeringen med Iver fat paa Sagen. Dette førte til Udstedelsen af Forordningen af 23. April 1781, der samlede og udfyldte de Bestemmelser, der hidtil havde været paabudt derom. Enhver Lodsejer fik herved Ret til at faa sine i Fællig liggende Jorder udskiftede, naar han krævede dette, ligesom det paalagdes Byens andre Lodsejere at deltage i de dermed forbundne Udgifter.

I 1769 var Det kgl. danske Landhusholdningsselskab bleven oprettet, og blandt dette Selskabs saa prisværdige Virksomhed var ogsaa Arbejdet for Udskiftningens Fremme. Det udsatte Præmier til Bønder og Guld- og Sølvmedailler til de Godsejere, som kraftigst befordrede og understøttede Fællesskabets Ophævelse og Markernes Udskiftning. Iblandt de Godsejere, der ivrigt tog sig af Sagen, var ogsaa Greven paa Frijsenborg, Grev Erhard Wedell Frijs. Allerede 1782 kunde han indberette, at han havde de tre Fjerdedele af Bøndergodset paa sine Godser udskiftede. Hvor en enkelt Godsejer var ene Lodsejer i en By, lod Udskiftningen sig jo lettest ordne, thi i Henseende til dette Spørgsmaal var Beboernes Stilling til Sagen uden Betydning, og naar deres Husbonde havde bestemt sig for at udskifte Byen, kunde Fæstebønderne ikke modsætte sig dette.

Som foran nævnt var Greven paa Frijsenborg en varm og begejstret Tilhænger af Fællesskabets Ophævelse, og i det efterfølgende skal der her berettes om Arbejdet med Udskiftningen af Byerne i Foldby Sogn. Her var Greven Eneejer af al Jorden og saaledes enebestemmende med Hensyn til Fællesskabets Ophævelse og Jordernes Udskiftning.

Til at forestaa Gennemførelsen af den betydningsfulde Reform paa Godset havde Greven engageret Landmaalerne Preben Hansen fra Høllund og Johan Jessen fra Ødsted, samt til Opmaaling af Jorderne Hans Pedersen fra Hvejsel og Chr. Madsen fra Ødsted, alle af Koldinghus Amt. Endvidere var Kommissionen bistaaet af et Par af Grevskabets egne Bønder fra nærliggende Byer og i Reglen tillige af et Par af den paagældende Bys egne Bønder, hvis Hverv det var at taksere og bonitere de forskellige Jordstykker og Engene.

Nogen til Bunds gaaende Ophævelse af alt Fællesskab i Bymarkerne i Sognet blev Kommissionens Arbejde dog ikke. Kun for de under Dyrkning indtagne Jorder og for Engenes Vedkommende ophævedes Fællesskabet. Hederne (Overdrev) Skovene og Moserne vedblev som hidtil at henligge til fælles Udnyttelse for samtlige Byens Beboere. For Skovenes Vedkommende gjaldt det dog kun Grænsningsretten i disse; Skovens Træer var Herskabets, og det var Bønderne forment at hugge disse. Kort over de udskiftede Byer udfærdigedes heller ikke, derimod optoges der en Protokol, hvori hele Kommissionsforretningen beskrevs.

Den første af Sognets Byer, hvori Kommissionen traadte i Virksomhed, var Foldby. Paa en Sommerdag i 1779 paabegyndte Kommissionen Forretningen. I den gamle Protokol fortælles saaledes herom: »Anno 1779 den 31.

Maj blev foretaget Opmaaling paa Foelby Byes Pløjnings-Marker i Foelby Sogn, Saubro Herred, Schanderborg Amt, henhørende til Grevskabet Frijsenborg, efter det Højgrevelige Herskabs Ordre, foranstaltet af Velædle Hr. Ober-Inspecteur Bagge, alt ifølge de kgl. allernaadigste Anordninger om Fællesskabets Ophævelse, at enhver Beboer og Jordbruger kunde faa sine Jorder samlet saa meget som muligt efter Jordarternes Beskaffenhed og Markens Beliggenhed. Og til Pløjningsjorderne, Engbund og Græsning at taxere efter Jordens Bonnitet og Omstændigheder var beskikket og mødte Søren Nielsen af Søften og Peder Jensen af Schioldelev tilligemed 2 af Byens Beboere Eremias Nielsen og Thomas Jensen, som dertil var udvalgte og dagligen skulde medfølge for at gjøre den fornødne Forevisning og omstændeligen beskrive, som og give deres Betænkning og Forklaring om Jordenes Forskiel og Bonite.

Og til Opmaalingen, Beregning og endelig Uddeling at forrette mødte efter Forlangende jeg Preben Hansen fra Høllund med tiltagen Opmaalingsmænd, nemlig Hans Pedersen fra Hvejsel og Chr Madsen fra Ødsted, samt tit Hjælp ved Beregningen og Skrivningen Johan Jessen fra bemældte Ødsted, alle af Coldinghus Amt, og blev da Opmaalingen foretaget og derefter videre forrettet som følger«.

Byens dyrkede Areal bestod af Indmarken, der laa nærmest omkring Byen, Mellemmarken, som laa udenfor »Bøllsigen«, og længst ude laa Udmarken. De tilforordnede Mænd gik nu i Gang med Opmaalingen og Takseringen af Markerne. Man ansatte Jorden i 8 forskellige Klasser efter deres Godhed eller Bonitet. Af 1. Klasse skulde der 8 Skp. Land til en Td. Land, »boniteret Jord«, af 2. Klasse 9 Skp., af 3. Klasse 10 Skp., 4. Klasse 11 Skp., af 5. Klasse 12 Skp., af 6. Klasse 14 Skp., af 7. Klasse 16 Skp. og af 8. Klasse 20 Skp. Land. Det vil altsaa sige, at af Jord af 7. Klasse gik der dobbelt saa stort et Areal i geometrisk Maal som af 1. Klasse til 1 Td. Land boniteret Jord.

Da Byens ovennævnte 3 Marker var opmaalte og takserede, udgjorde de ialt 378 Td. Land boniteret Jord. Byen havde 11 Gaarde, hver af Htk. 3-6-0-0, 7 Husmænd, deriblandt Degnen, Smeden og Skovfogden, hver med 0-5-2-1 Htk. Jorderne fordeltes da saaledes, at hver Gaard fik tildelt 30 Td. 4 Skp. Land boniteret Jord, Husene hver 5 Td. 3 Skp. Land boniteret Jord.

Alle Gaardene fik deres Mark paa 3 forskellige Steder, en Lod i Indmarken, en i Mellemmarken og en i Udmarken. Husmændene fik en Lod i Indmarken og en i Udmarken. Foruden disse 18 Beboere, som havde Del i Bymarken, fandtes der ogsaa i Byen en Del jordløse Husmænd. De fleste af disse havde et Par Køer og nogle Faar, som hidtil havde græsset sammen med Bøndernes Kvæg paa de fælles Græsgange. De fik ingen Jord, men beholdt deres Græsningsret uforandret. Efter Ordre fra Overinspektør Bagge blev til Skoleholderen desforuden udsat en Lod paa 3 Td. Ld. g. M. til 2 Køers Græsning. Denne Lod blev afsat paa det Sted Nord i Marken, hvor Foldby, Norring og Tinning Byers Marker grænsede sammen. Da alle 3 Byer søgte Foldby Skole, skulde hver By nu ved Fællesskabets Ophævelse hver bidrage med et Stk. Jord til Skoleholderen. De andre Byers Anparter til Skoleloden blev saa ogsaa udlagt her, og man fik derved en samlet Lod med Jord fra alle 3 Byer. Skoleloden laa imidlertid meget ubekvem for Skoleholderen, og da Foldby Bys Jorder i 1802-03 blev Genstand for en ny Udskiftning, ombvittedes den gamle Skolelod med en for Skolen bedre beliggende. Af Skoleloden oprettedes der et Husmandsbrug, som ved den nye Matrikel blev matrikuleret samlet som Matk.-Nr. 31 af Foldby.

Efter at Agermarken var udskiftet kom Turen til Engene, der ialt ansattes til en Avl af 121 Læs Hø a 32 Lispund, som ligeledes fordeltes imellem Gaardene og Husene i Forhold til deres Hartkorn.

Under Fællesskabet havde man for at holde Rede paa de forskellige Fald og Agre, fundet det paakrævet at betegne disse med Navne. Af saadanne Marknavne fandtes der i Indmarken: Kierkegaards Agre (beliggende paa nuværende Mtk.-Nr. 3), Grøhn Agre (3), Bechbiørg Fald (3), Kiald Fald (3), Stou Agre (4), Munch Agre (5-6), Lunds Kiær Fald (4 5), Striebe Fald, Galls Toft, Høy Agre (6), Byelængd Fald (7), Fuus Agre (8-9), Bønder Haugen (9). I Mellemmarken: Huul Fald (5), Aschehalle Fald (5-6), Rehbe-Mahe Fald, Bjørnballe Fald (7 8), Refvhuus Fald (20-21-22-27-28-29-30), Kielling Bloche, Pugs Bloche, Tyringen (17-18), Enemærke Agre (10-18), Guul Fald (14). I Udmarken: Lang Agre (12), Kiellings Bloche, Demnings Agre (11), Baun Fald (10-11), Refv Dall Fald (11), Ulv-Gravs Agre, Høgsholdt (10).

Aaret efter, 1780, blev Fællesskabet ophævet i Norring Riis. Her var der 6 Gaarde af Htk. hver paa $3\cdot 2\cdot 2\frac{2}{3}$. Da Markerne var opmaalt og takseret, var der i Pløjningsjorder 161 Td. Land boniteret Jord, som fordeltes med 26 Td. 6 Skp. b. J. til hver Gaard. Af Hø avledes der 23 Læs og $31\frac{1}{2}$ Lispund, saa hver Gaard fik Engbund til 3 Læs og 31 Lispund.

Her fandtes følgende Marknavne: Østerriis Hauge, Melder Riis Hauge (beliggende paa nuv. Matr.-Nr. 3-4), Lange Agre, Woldsbjerg (3-4-5), Bach Fald, Dams Bloche, Tornrads Bloche, Schiødt Agre, Hessel Agre (6), Brunbach Fald (6), Voer Rohde Fald (6), Neder Hessel Agre (6), Wie Fald (5), Rohde Agre, Stachet Woldsbier, Over Landsted Fald, Greeshorn Fald, Neder Fald, Melder Fald, Myhr-Holm (1).

1781 den 15. Maj fortsatte Kommissionen Arbejdet med Markernes Omdeling i Sognets største By, Norring. Kommissionen bestod af de samme Mænd, som havde forestaaet Arbejdet tidligere med Undtagelse af, at Preben Hansen ikke mere deltog. Som Taksationsmænd var Kommissionen bistaaet af Gmd. Niels Balle, Peder Smed og Rs. Jensen fra Sandby samt Søren Graugaard fra Haldum.

Byens dyrkede Jorder bestod af Indmarken, der omfattede de Jorder, som laa Byen nærmest, Sæderugs Jorden nede paa Sandmarken og Udmarken i den sydvestlige Del af Bymarken.

I Byen var der 20 Gaarde, 2 Boelssteder, Smedeejendommen og 10 Huse med Jord. Gaardene havde hver $3\cdot 2\cdot 0\cdot 0$ Htk. De eneste Bebyggelser udenfor Byen var Møllen og Skovhuset oppe ved Skoven, hvor der boede en Skovfoged. Da Marken var opmaalt og takseret udgjorde den ialt 487 Td. 6 Skp. Land boniteret Jord. Deraf tildeltes der hver af Gaardene 22 Td. 4 Skp., Boelsstederne hver 5 Td. 5 Skp., Smeden 4 Td. 5 Skp., hvert af Husene 7 Skp. 3 Fdk. Land b. J., endvidere tillagdes der Møllen en halv Gaardspart 11 Td. 3 Skp. Land b. J. Forøvrigt havde Møllen desforuden en Jordlod paa ca. 20 Td. Ld. g. M. beliggende imellem Møllen og Byen: Denne Jord var Møllens Særjord, som ikke havde været i Fællig med Byen.

Af Højbjergning havde Byen 111 Læs og $31\frac{1}{2}$ Lispund, hvorefter der tildeltes de forskellige Ejendomme Engskifter, hvorpaa der regnedes med at kunne avles 5 Læs og $6\frac{3}{4}$ Lispund Hø til hver Gaard, Boelsstederne og Husene ligeledes Højbjergning i Forhold til deres Hartkorn.

Siden 1762 havde Byens Beboere haft i Brug Marken til den tidligere Ladegaard Norringgaard. Til denne Gaard hørte Jorderne, der var beliggende Nord for Møllebækken og strakte sig i Vest helt om til Tinning Bys Jorder og i Øst ned til Lilleaaen. Gaarden, der var under Frijsenborg fri Hovedgaardstakst, havde 26 Td. Htk., var afbrændt i Aaret 1762 og ikke mere genopført, hvorfor Bønderne imod at betale Landgilde deraf havde faaet Gaardens Jorder overladt. Af denne gl. Herregaardsmark, 143 Td. Land b. J., blev der nu ved Fællesskabets Ophævelse tillagt hver Gaard og de 2 Boelssteder i Byen en særskilt Lod, ligesom Skovfogeden ogsaa her fik en Jordlod.

Af Højbjergning var der til Norringgaard 102 Læs Hø efter hvilket der tildeltes de forskellige Ejendomme deres forholdsmæssige Andel i Engene.

I Norring Bys Indmark fandtes der følgende Marknavne: Stolp Agre (beliggende paa nuværende Matr.-Nr. 1), Kappel Bloche (1), Holm Fald, Høeskov Agre, Sinnes Agre (5), Leergrau Agre (2,3), Tuul Agre (5,6), Sielle Agre (9), Blørnballe Bloche (5), Schiolbrund Fald (6), Maalsmad Agre (6), Tuulholm Fald, Greeshorn Fald, Dall Agre (7), Lang Mille Agre, Kroeg Fald, Moese Agre (7), Katthul Bloche (7), Gaasbloche Fald (9). I Sæderugs Jorden: Aalange Fald (13), Steenings Fald (3-4), Lyche Agre (2), Haegballe Fald, Mølle Agre (11), Syering Fald (11), Gammel Wang. I Udmarken: Smede Bloche, Mahrbech Agre (16), Schal Agre (16), Brøns Agre (16), Refvshale Fald (16), Møedall Bloche (15), Høegs Agre (14-15), Steen Agre, Stub Agre (15), Myhrholm (14), Wie Fald (4-5), Waadrohde Fald (3-4), Holk Bloche. I Engene: Domedags Skifter. Røed Krog Skifter, Syering Kier Skifter, Snab Eng, Hvedsten Siig, Stolp Eng og Smør Siig. I Norringgaards Mark (Houmarken): Ulvstoch Fald (11-12), Stund Haugen (10), Dall Krogen, Hyld Dall Agre, Spring Bach Agre (12), Klapp Fald, Mølle-Holm, Diige-Torn (17), Kalvekie Bloche (17), Balle Fald (17), Henholds Agre (17), Grunddrøvt Agre (17), Aesen-Grauvf Agre (18), Rugges Krog, Schousland (18), Hylddalls-Stang (18), Hesselbiereg Dall Fald (10), Baun Bloche, Møldalls Fald (10), Opstad Bloche, Galle Haugen (19), Mølle-

Knolden (19), Hvidelys Fald, Æske Krog (20), Ueer Kilde (20), Rug Haugen (20), det rumple Jord (24-25-26), Blaamøse Hauge. I Norringgaards Enge: Dams Eng, Kalv-Kier, Gied-Krog, Ulvstoch Høvder, Brede Mahe Siig, Bøllholm, Abild Kier.

Længere hen paa Sommeren 1781 kom Kommissionen til Sognets sidste By, Tinning. Her bestod Byens dyrkede Jorder af Nedermarken Nord for Byen, Indmarken imod Syd og Udmarken imod Vest. Da de tre Marker var opmaalt og takseret, udgjorde de ialt 300 Td. 7 Skp. Land b. J. Byen havde 9 Gaarde hver med 3-5-3-1 Htk. Skovfogeden havde 1-6-3-2 og 3 Huse hver 0-7-1-2 Htk. I Forhold hertil tildeltes der enhver af Gaardene 29 Td. 2 Skp. 3 Fdk. Land b. J., Skovfogeden 14 Td. 5 Skp. 1 Fdk. og Husene hver 7 Td. 1 Skp. 2 Fdk. Land b. J. Enhver af Jordbrugerne fik deres tildelte Andel af Bymarken udlagt i 2 Lodder, den ene i Neder- eller Indmarken, den anden i Udmarken.

Høavlen til Byen var 130 Læs Hø; herefter tildeltes der Gaardene Engskifter, hvorpaa der regnedes at kunne avles 12 Læs og $21\frac{3}{4}$ Lispund, Skovfogeden $\frac{1}{2}$ Part, 6 Læs $10\frac{7}{8}$ Lispund og hver af Husene $\frac{1}{4}$ Part 3 Læs $5\frac{9}{16}$ Lispund.

Den 21. Juli var Forretningen tilendebragt »Og videre vides ej ved Tinning Markers Uddeling at erindre være sig Pløjningsland og Engbund. Mens enhver Beboer deraf at være tildelt efter Opmaaling, Taxering og Beregning dend Andel efterhavende Hartkorn med Rimmelighed tilkommer. Dette bevidnes af os, som samme haver forrettet med vores egenhændige Underskrifter i Tinning den 21. Juli 1781.

Johann Jessen. Hans Pedersen. Christen Madsen.

I Neder- og Indmarken fandtes der følgende Marknavne: Møllholm (bebyggende paa nuværende Mtr.-Nr. 5), Synder Bæs Agre (5-6-7), Gyebjerg (5-6), Hvidelys Bloche (5-6), Haas Rygge Fald (7), Hede Agre (7-8), Tyss-Rohde (7), Over Piibes Bloche, Hias-Kier Bloche (7-8), Bygtoft (8), Mehlløse (9-11), Frøekiers Fald (1-9), Kroeg Agre (9), Schør Agre (9-11), Hielms Agre (1-2-9), Seebesø Fold (2), Hørballe (2), Leds Agre (1-2-9), Weyschel Agre, Biørnballe Fald (3), Dildballe Fald (4), Søe-Agre (3-4). I Udmarken: Haugbach (7-8), Bagkier (8), Schredder Haugen, Haure Haugen, Store Hauge (4-8), Lodden-Træ Fald, Hanses Hauge (12-13), Scholdens Agre (1-2-9), Sparre Toft (7-9), Drages Fald, Meldfald (1-7-9), Hæste Haugen (1-2-3-9-10), Brynd Bloche. I Engene: Smoug Eng, Toft Eng, Qvit Eng, Rundings Eng, Rup Eng, Store Hauges Eng, Espen Dams Eng, Roges Kier, Dyhrs Huller, Kirke Eng, Hanses Siiger, Skiden Siig, Klapskov Eng, Soelmands Siig, Orm Siig, Neden Græve Veyen, Lundsterp, Fælleskier, Brynd Eng, Hiortballe Eng og Bredkier.

Nu var saa den ældgamle Fællesdyrkning af Bymarkerne afsluttet for Foldby Sogns Vedkommende, og selv om man fortsatte Fællesskabet om de Arealer, der henlaa som Overdrev, Hede, Skov og Mose, saa havde dette Fællesskab dog ringe Betydning imod det hittidige Fællesskab med Driften af den dyrkede Jord og Engene.

Hvor maa Sognets gamle Bønder have været ængstelige, nu de stod over for at skulle opgave den ældgamle tilvante Dyrkning og Brug af Jorden. Ophævelsen af Fællesskabet var som en Revolution i hele det fundamentale Grundlag for det lille Bysamfund, man skulde nu ud i noget ukendt og uprøvet med Hensyn til Brugen af Jorden, Kilden til selve Livet og Tilværelsen.

Skønt der ved den i Aarene 1779—81 foretagne Udskiftning var præsteret et godt og dygtigt Arbejde, viste dette sig dog snart at være ufuldkomment. Det var jo kun for de dyrkede Jorder og Engenes Vedkommende at Fællesskabet var blevet ophævet. Til Foldby og Tinning Byer henlaa store Arealer Udmark og Hede fremdeles i Fællesskab. Ved den første Udskiftning havde der heller ingen Udflytning funden Sted af de tæt sammentrængte Gaarde i Landsbyerne.

Da der var gaet henimod en Snes Aar, gik Grevskabet i Gang med at lade foretage en ny og bedre Udskiftning af Sognets Byer. Ved Takseringen af Jorderne nøjedes man nu ikke med kun at sætte Jorden i 8 Klasser, man brugte nu med Tallet 8 at betegne Byens bedste Jord og saa højere Tal, des ringere Jorden var. Et vist Areal til Takst 8 havde samme Værdi som det dobbelte til Takst 16 og saa fremdeles.

Hvad der særlig gav Anledning til, at man fik begyndt med den ny Udskiftning i Sognet var, at en voldsom Ildebrand havde hærget Norring By. Anden Pinsedag 1798, som var den 28. Maj, opkom der Ild hos Gaardmand

Peder Clemensen (nuværende Matr.-Nr. 16). Ilden bredte sig hurtigt i den tæt sammenbyggede Landsby, saa at 4 Tvillinggaarde og 2 Tvillinghuse, ialt 12 Ejendomme blev Luernes Rov. Der var nu en gunstig Lejlighed til Udflytning af disse Ejendomme, naar der blev foretaget en ny Udskiftning af Byens Jorder. Ved Landinspektørerne Ernst og Fr. Wesenberg blev ved Hærskabets Foranstaltning samme Sommer den ny Udskiftning foretagen. De 8 afbrændte Gaarde fik deres Marker paa de Byen længst fraliggende eller ubekvemt for denne beliggende Jorder. Til Udmarken i Sydvest (Højvang) udflyttedes saaledes 3 Gaarde, til Sæderugsjorden ved Elbæk een Gaard, til Houmarken Nord og Nordvest for Byen 3 Gaarde, og den sidste Gaard henlagdes til Jorden længst vesterude. De Byen nærmest beliggende Jorder tildeltes saa de i

Kort over Norring By 1798.

Byen tilbageblevne 12 Gaarde, og de 2 Boelssteder og udstykkedes i hvad man vilde kalde Stjerneform, d. v. s. Markerne brede længst ude og spidse indad mod Byen, ikke nogen særlig heldig Form. Alle Husene fik deres Lod udlagt langt fra Byen, nogle paa en aaben Plads i Skoven oppe ved Landevejen, »Røjen« kaldet, andre udenfor Skoven mellem Udflyttergaardene »Haugaard« og »Vestergaard«s Marker. Til disse Lodder blev Husene se-

nere Tid efter anden udflyttede. Møllen fik sin Part af Bymarken udlagt i Vestmarken Syd for Mølledammen ca. 40 Td. Land g. M., en Lod i »Bjergene«, ca. 10 Td. Land, og en Eng, »Vestereng«, Syd for og langs Omløbsbækken 5 Td. Land. Syv af Gaardene fik en særskilt lille Lod Nordvest for Byen i et Stk. Land, som kaldtes »Bjergene«. Endvidere tillagdes der de Gaarde, der ikke havde Eng i deres Marker, et Engskifte i Engene langs Lilleaaen og et i »Maanen«. Endelig blev ogsaa Skoven udskiftet, saaledes at de fleste af Gaardene fik en Skovlod, hvor Bonden dog kun havde Ret til Græsningen og Olden. De eneste, der ikke fik nogen Lod i Skoven, var de 2 Boelssteder og de længst fra Skoven beliggende Udflyttergaarde i Højvang, Elbækgaard, Møllen, samt Husene.

Da de Lodder Bymændene hidtil havde haft i Norringgaards Mark, var privilegeret Hovedgaardstakst og derfor tiendefri, skulde dette Privilegium jo ikke ved den ny Udstykning udelukkende tilfalde de Mænd, der fik deres Lodder i denne Mark. Dette Privilegium blev nu fordelt paa samtlige 20 Gaarde, de 2 Boelssteder og Møllen, saaledes at omkring en Fjerdedel af enhver Hartkorn kom til at nyde godt af denne Frihed.

I Modsætning til den tidlige Udskiftning fremstilledes der nu fuldstændige Kort over Byens Tilliggender, hvor hver Mands Mark, Enge og Skovskifter var aftegnet.

Paa hosstaaende Kort ses Byens Bebyggelse paa Udskiftningstiden. Da Kortet jo først er udarbejdet efter Branden, er de afbrændte Ejendomme betegnet ved Signaturer, anbragt paa den Plads, hvor disse havde ligget langs den sydlige Side af Bygaden. Tallene angiver Ejendommenes nuv. Matr.-Nr.

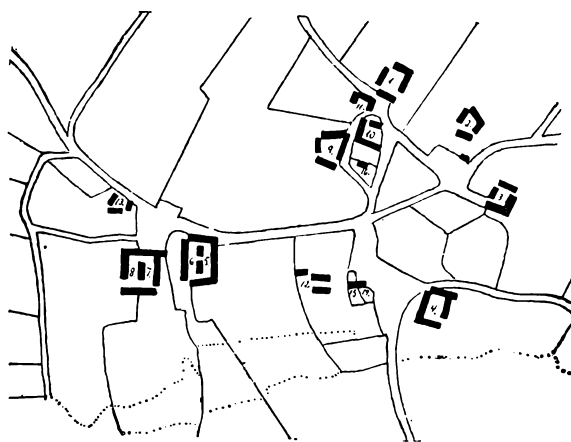
M.-Nr. 1 og 2 var den gamle Annexpræstegaard, M.-Nr. 4, 5 og 10 kaldtes Dalsgaardene og M.-Nr. 3 og 11 Skræddergaardene. Af de afbrændte Gaarde blev disse efter at være opført paa de dem tildelte Marker benævnet: M.-Nr. 13 Elbækgaard, 14, 15 og 16 Højvangsgaardene, 17 Houmarken, 18 Houmarksgaard, 19 Haugaard og 20 Vestergaard. Gaardene M.-Nr. 1, 5, 11 og 23 er nu nedlagt, 3, 4, 7 og 12 er udflyttede fra Byen og opbyggede paa deres Marker.

Den paabegyndte fuldstændige Udskiftning af Sognets Byer fortsattes i 1802 med Tinning Bys Jorder. Her blev det Landinspektør S. Sørensen, Laven Hovgaard, der kom til at forestaa Arbejdet. I Neder- og Udmarken

forblev Forholdene, som de var ordnede ved den første Udskiftning, i alt væsentligt uforandret, de Lodder, som den Gang var tillagt Gaardene og som disse nu havde drevet i en Snes Aar, vedblev at henhøre under de Gaarde, hvortil de hidtil havde hørt. I Overmarken skete der derimod en fuldstændig Omlægning af Markerne. Ogsaa denne By blev udskiftet i Stjerneform. Med Undtagelse af Matk.-Nr. 8 fik hver af Gaardene 2 Lodder, en i Neder- eller Indmarken og en i Overmarken. Heden blev udskiftet saaledes, at af Byens 13 Lodsejere fik de 11 hver sin Lod; Matr.-Nr. 8 og 11 fik ingen Hedelod.

Skoven afsattes ligeledes i Lodder. De fleste af Gaardene fik 2 Lodder hver, en enkelt Gaard samt Boelsstederne kun een Lod, men kun Græsning og Olden tilkom Bønderne.

Det eneste af Byens Grund, der ikke blev udskiftet, var Mosen og den i Forbindelse med denne beliggende »Don Mose Hede« ud mod Frijsenborg Skel. Dette Areal forblev fremdeles henliggende i Fællesskab til fælles Afbenyttelse til Tørveskjær og Lynghjærgning for Lodsejerne. Don Heden fraskiltes dog allerede Mosen 1806 og henlagdes til den paa en Del af »Birkehuset« Jorder anlagte Teglværksejendom. Først 1853-54 ophævedes Fællesskabet i Mosen, da en alm. Udskiftning ogsaa foretoges af denne. I Byen var der 3 jordløse Huse.

Kort over Tinning By 1802.

Disse Husbeboere havde hidtil haft Ret til at græsse et Par Køer og nogle Faar sammen med Byens Kvæg paa Byens fælles Græsgange. Nu efter den fuldstændige Udskiftning blev der ingen fælles Græsgange, og som Erstatning for denne Græsningsret tillagdes der derfor hver af disse Husmænd en Jordlod i Overmarken paa 7 Td. Ld. g. M. beliggende i »Nyhave«, 1½ km. Vest for Byen.

I Modsætning til hvad der sandt Sted ved de nye Udskiftninger i de fleste Byer, skete der her ingen Udflytning. Ingen af Tinning Bys Beboere behøvede at ængstes for at komme til at flytte ud paa Udmarken, alle blev paa deres gamle Boplads i Byen.

Alligevel fremkom der ved Udskiftningen en Udbyggerejendom paa Udmarken. Ude paa Vestmarken, Nord for Mosen, havde en Mand, Anders Christensen (Gjertrud), i Aarene umiddelbart før Udskiftningen faaet Tilladelse til at bygge sig et Hus, »Birkehuset« kaldet, og atbenytte en Del af den omkringliggende Hede, hvoraf han opdyrkede en Del. Til denne Ejendom afsattes der ved Udskiftningen en Lod paa ca. 65 Td. Land g. M., foruden at den vestlige Del af Skoven. 20 Td. Land, tillagdes denne. Paa denne Ejendom anlagde Frijsenborg i 1806 et Teglværk, og Ejendommens Jorder deltes da saaledes, at »Birkehuset« kun beholdt 30 Td. Land Markjord, medens Resten tillagdes Teglværket tilligemed »Don Hede«.

Gaardene M.-Nr. 2 og 6 er nu nedlagte, og 8, 10 og 11 er udflyttede til deres Marker. M.-Nr. 19, 15 og 16 er Boplads for de 3 jordløse Huse, der ved Udskiftningen fik tillagt Jordloder i Nyhave og hvortil de senere efterhaanden udflyttedes, M.-Nr. 19 var Boplads for den nuværende Landejendom M.-Nr. 14, der allerede var udflyttet paa den Tid, da den nye Matrikel blev sat, derfor fik Ejendommens gamle Boplads et selvstændigt M.-Nr.

Da Landinspektør Sørensen i Sommeren 1802 var bleven færdig med Tinning Bys Udskiftning, tog han samme Efteraar fat paa en fornyet Udskiftning af Faldby Bys Jorder, og fremlagde den 13. Decbr. 1802 en Delingsplan for denne Bys fuldstændige Udskiftning. Efter denne Plan skulde 4 Gaarde udflyttes fra Byen, de 3 til Udmarken, hvor de fik deres Marker, og den 4. til Jorderne udenfor disse, hvilket skete i Sommeren 1803.

Da hver af Byens 11 Gaarde havde lige meget Htk. skulde der ogsaa ved Udskiftningen tillægges hver af disse lige meget Jord boniteret Areal. Som Følge

deraf fik de Gaarde, der kom ud paa den lavt boniterede Udmark et betydelig større Jordareal end de Gaarde, der fik deres Lod i den gode Indmarksjord. Gaardmand Niels Nielsen, der beboede en af de Gaarde, der skulde udflyttes og som skulde have den længst fra Byen beliggende store, magre Jordlod, var meget ulykkelig over den Skæbne, der havde ramt ham. Han vilde saa nødig flytte fra Byen. Med Herskabets Billigelse traf han derfor Overenskomst om et Mageskifte med en anden af Byens Gaardmænd, Palle Jørgensen, der beboede den mellemste af Byens øverste Gaarde, om, at denne skulde have den store Udmarkslod og dertil udflytte Niels Nielsens Gaard. Niels Nielsen flyttede saa op i Palle Jørgensens Gaard og beholdt saaledes sin Bopæl i Byen. Palle Jørgensen gjorde dog intet ringe Bytte; thi da Udmarkslodden var bleven drevet op, blev der af denne en Proprietærgaard, som fik Navnet Foldbygaard.

Byens Indmark udskiftedes i Stjerneform til de i Byen tilbageblevne 7 Gaarde, ligesom de Kirken tilhørende 3 Fdk. 2 Alb. Hartkorn i Byens Jord blev udlagt i Indmarken tæt Nord for Byen. Skolen fik ogsaa sin Jordlod udsat i Indmarken lidt længere Nord for Byen. Byens 7 jordbesiddende Husmænd fik deres Lodder i den gamle Mellemmarks sydlige Del mellem Indmarken og de nye Udflyttergaardes Marker; 12 jordløse Husmænd fik som Erstatning for den Græsningsret, de hidtil havde haft paa Byens fælles Græsgange, hver tillagt en Jordlod paa 7 Td. Ld. g. M., der udsattes i Mellemmarkens nordlige Del. Paa disse Huslodder er siden Tid efter anden bleven opført Bygninger, og en Samling af disse Ejendomme benævnes nu Lille Foldby.

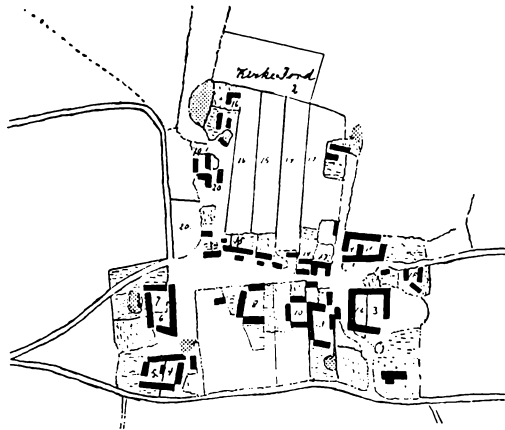
Med Undtagelse af Udflyttergaardene nuværende Matr.-Nr. 12 og 13 fik alle Gaardene og Husene hver en Lod i Heden, enhver Lodsejer i Forhold til havende Htk. Skoven deltes kun mellem Gaardene, og saaledes at Udflyttergaardene fik deres Skovlodder i »Enemærket«, de andre Gaarde deres i Sønderskoven.

Matk.-Nr. 1 var Skolen, 2 Kirkejorden og 17 Dægnebolet. M. Nr. 9 og 11 var den gamle Annexpræstegaard, 4, 5, 6 og 7 kaldtes Munkgaardene. Disse 4 Gaarde var fremkommen ved Deling af den gamle Selvejergaard Foldbygaard. M.-Nr. 10, 11, 12 og 13 var de Gaarde, der udflyttedes i 1803. Efter at være udflyttede benævnes de henholdsvis: Mariehøj, Nyvangsgaard, Langagergaard og Foldbygaard. Gaardene M.-Nr. 6 er nu nedlagt, 3 flyttet og 9, »Fuusagergaard«, udflyttet. M.-Nr. 14, 15, 16, 17, 18, 19 og 20 var Bopladsen for de 7 jordbesiddende Husbeboere der fik deres Lodder i Mellemmarkens sydlige Del og hvortil de senere efterhaanden udflyttedes.

Hvornaar den sidste Udskiftning af Norring Riis fandt Sted, er ikke konstateret, men den er utvivlsomt sket i Tiden omkring Udskiftningen af Sognets andre Byer.

Ved Fællesskabets Ophævelse og Jordenes Udskiftning var Vejen nu aabnet for fremtidig Udstykning og Deling af Ejendomme, et Forhold, der har ført med sig, at der af de 71 Landbrugsejendomme, der fandtes i Sognet ved Fællesskabets Ophævelse og den første Udskiftning nu er udstykket saaledes, at der paa disses Tilliggender findes ikke mindre end 142 selvstændige Landbrug. Sognets Indbyggerantal er i samme Tidsrum steget fra 540 til 1105.

Af de ved den første Udskiftning værende Ejendomme er de 15 af disse endnu i samme Slægts Besiddelse.

Kort over Foldby By 1802.

Digterpræsten Jens Schjørring og Skanderborg.

Af Olaf Carlsen.

Gentagne Gange er det hændt mig, naar Lejlighed gaves, at jeg har faaet opgivet, at Forfatteren til den smukke Salme »Kærlighed fra Gud« var Præst her i Skanderborg. Det var imidlertid ikke Digterpræsten Jens Schjørring (1825—1900), der var Præst i Skanderborg, men hans Fader, Mathias Jacob Schjørring (1797—1858). Da Jens Schjørring saaledes alligevel ikke var uden Tilknytning til Skanderborg, og da der synes at herske nogen Uklarhed om dette Forhold, vilde det maaske ikke være upaakrævet at meddele noget om Præstefamilien Schjørring i Almindelighed og om Jens Schjørring i Særdelshed, og dette sidste saa meget mere, som der baade i hans Digtning og i hans Erindringer findes adskilligt Stof, som ikke synes at være kendt af dem, der hidtil har beskæftiget sig med Skanderborgs Historie.

Mathias Jacob Schjørring blev født i Estvad ved Skive, hvor hans Fader, Jens Kjeldsen Schjørring (1762—1845), dengang var Præst. Han blev Student fra Viborg 1816, og efter i 1821 at have taget theologisk Embedseksamen kaldtes han i 1822 til Sognepræst i Vandborg, en god Mil Vest for Lemvig. Aaret efter indgik han Ægteskab med Nicoline Ring (1792—1839), en Datter af Postmester og Organist i Skive Nicolai Riise Ring (1754—1816) og dennes Hustru, Caroline Frederikke, f. Swindt (1765—1809). Nicoline Ring var saaledes uden Forældre, da hun forlovede sig med Mathias Schjørring. I det i Skanderborg Præstegaards Arkiv opbevarede Manuskript »Series Pastorum« fortæller Schjørring, at Bekenftskabet blev gjort, da han i Tiden mellem anden Eksamen og Attestats i halvandet Aar conditionerede som Huslærer paa Herregaarden Grinderslev Kloster i Salling. I Ægteskabet fødtes 6 Børn, 4 Sønner og 2 Døtre; af disse var Jens Nicolai Ludvig den næstældste.

Det var meget fromme Mennesker, den unge Præst var kommet til at arbejde iblandt, og senere betragtede han denne Tid i Vandborg som nogle af sine bedste og lykkeligste Aar. I 1834 flyttede han til Smorup efter at være kaldet til Sognepræst for Brorstrup-Haverslev-Ravnkilde Menigheder i Himmerland.

Her kunde Præstefolkene imidlertid slet ikke komme i det rette Forhold til Befolkningen. Mathias Schjørring siger om Beboerne, at de var »i høj Grad raa og forarmede Bønder«, og han betegner sit Ophold her som den ulykkeligste Tid i sit Liv; Jens Schjørring kalder da ogsaa Smorup det mørke Punkt i sin Faders Liv¹⁾. Hertil bidrog tillige, at hans Kone blev angrebet af en uheldbredelig Sygdom i Brystet og et Aars Tid laa til Sengs, inden Døden befriede hende. Hun var en from Kvinde og en kærlig Moder, hvis tidlige Død berøvede Hjemmet dets varmende Pulsflag.

¹⁾ »Jydsk Præstegaardsliv«. Aarb. f. dansk Kulturhist. 1895. S. 175. Jvfr. for det følgende ogsaa »Skole- og Studenterliv i Fyrreerne« og »For Halvhundredede Aar siden«. Aarb. f. dansk Kulturhist. 1896 og 1898. Aarbogens Udgiver, Poul Bjerger, var Jens Schjørrings Svigersøn.

Mathias Schjørrings forstaaelige Ønske om at komme bort fra Smørup gik i Opfyldelse, da han i 1840 efter at have henvendt sig til Statsminister Stemann blev Sognepræst i Skanderborg med Annexsognene Skanderup-Stilling; 1852 blev han desuden Provst for Hjelslev og Gjern Herreder. »Ihvorvel jeg aldrig havde gjort af at blive Købstadpræst«, skriver Schjørring i »Series Pastorum«, »fandt jeg mig dog meget lykkelig ved denne Befordring og takkede Forsynet derfor og gør det endnu, ihvorvel jeg ogsaa her har maattet jævne adskillige Ubehageligheder, som jeg aldeles ei havde ventet; men det gode, som er beskænket mig ogsaa her, er saa stort, at hint ikke kan og ikke bør lægges Vægt paa«.

Jens fortsatte sin Skolegang i Aalborg og kom kun i sine Ferier til Skanderborg. »I Skanderborg, hvor vort Fædrehjem nu var«, fortæller han, »fandtes meget, der kunde tiltale unge Mennesker, navnlig den skønne Natur med Sø og Skov. Jeg for min Del blev dog aldrig rigtig hjemme der, og Grunden dertil var vel for en Del det, at den havde alle Smaakøbstadlivets uheldige Sider«. Standsdelingen og Klikevæsenet prægede Byens Liv. »De saakaldte Familier, hvortil kun regnedes Embedsmændene, skulde vel holde sammen, men var splittede i Partier. Fader søgte at holde sig uden for Partierne; men det lykkedes ikke helt«.

Selv om Sognepræsten sørgede for at faa saa lidt som muligt at gøre med den magtglade Byfoged, Justitsraad Blichfeldt, undgik han dog ikke Genvordigheder i sit Forhold til denne. Det var vel heller ikke altid uforskyldt, og naar Mathias Schjørring erklærer, at han alligevel egentlig godt kunde lide Manden, er Grunden hertil sikkert den, at Præst og Byfoged som Karakterer havde noget tilfælles.

Jens Schjørring siger om sin Fader, at det var en frisindet Mand; men han var i hvert Fald ikke liberal i politisk Henseende. I »Series Pastorum« udtaler han sig flere Steder baade skarpt og haanligt om det politiske Frihedsrøre. Saaledes skriver han i 1852, at det bliver ham »mere og mere klart, at den saa lovprieste fri Forfatning ingen varig Velsignelse bringer. Alt gaar op i Ordsqualder og Kævlerier«. Han var klar over, at Forsøgene paa at oprette Helstaten umuligt kunde gennemføres, uden at Forfatningen blev betydeligt forandret. »Nu ser man først, man overilede sig med den Grundlov; man skulde have ventet, til Landet var i Fred. Det er en underlig Historie: i Danmark en fri Forfatning, i Slesvig og Holsten fremdeles Suverænitæt, og dog er det en jammerlig Regering; hvilket Mik-Mak. Rigsdagen sidder og vrøvler videre et helt Aar uden at udrette noget, og Klodrianer sidder der og ved ikke, hvad de sidder der for. Jo, det gaar godt«.

Naar Jens Schjørring taler om sin Faders Frisindethed, tænkte han sikkert paa hans Tolerance. Hans Sønner nærede baade politisk og religiøst andre Anskuelser end han; men det fjernede dem ikke fra ham. »Det er mærkeligt«, skriver Mathias Schjørring, »at alle mine 4 Sønner er besjælede af den nye Friheds Ideer og ligeledes alle hylder Grundtvigianismen. Det fremkalder undertiden ret alvorlige Debatter mellem os uden iøvrigt at forstyrre det gode Forhold mellem os, hvilket ej heller var godt andet«.

Af Mathias Schjørrings Børn fik foruden Jens ogsaa Peter Schjørring (1831—1913) siden et kendt Navn; han var i mange Aar Byfoged og Borgmester i Kolding, og i en Aarrække var han Medlem af Folketinget, hvor han uden egentlig at tilhøre Venstrepartiet var en ivrig Oppositionsmand. Hans Bysbarn, Litteraturhistorikeren Carl Rosenberg (1829—1885), der var barnefødt i Skanderborg, og som han fra Barndomstiden var knyttet til med stærke Venskabsbaand, blev ikke uden Indflydelse paa hans aandelige Udvikling.

Mathias Schjørring blev imidlertid aldrig helt tilfreds med at være Præst i Skanderborg; han havde ikke let ved at vinde Borgerskabet. Jens Schjørring fortæller, at hans Fader 2 Gange blev Genstand for Angreb i Aviserne.

Den ene Gang var Aarsagen den, at Præsten ønskede at afskaffe Guldbergs Salmebog og erstatte den med Evangelisk Salmebog. Sidstnævnte udkom 1798, tyve Aar efter Guldbergs; men dens Indførelse blev ikke befalet. Den stemte bedre end Guldbergs med Mathias Schjørrings rationalistiske Kristendomsopfattelse. »Dens mangler er velbekendte, de nye vandede salmer, de gamles mishandling, udeladelsen af næsten alle festsalmerne, og ikke mindst, at hvor meget der end tales om pligt og dyd, saa er dog de gamle salmers dybe sædelige alvor mellem det, der, som Tode sagde, er bortskyldet»²⁾. Præsten kom derved i Konflikt med »de gamle opvakte«, som hvis Fører Jens Schjørring nævner Købmand og Drejer Peder Thomsen. Striden endte med, at Præsten maatte lade Sagen falde. — At den grundtvigianske Søn mente, at Faderen her ogsaa havde begaaet et Fejlgreb, kan ikke undre os.

Om det andet Avisangreb hedder det hos Jens Schjørring, at Anledningen var Præstens Valg af »Strøpigen«, der skulde strø Blomster og Grønt paa Kirkegulvet ved Bryllupper og Begravelser. Borgerne i Lillegade, der var utilfredse med Valget, lod da høre fra sig i Avisen.

I »Series Pastorum« omtaler Mathias Schjørring ogsaa en Strøpige-Affære fra 1844; her er det ogsaa Lillegades Beboere, der optræder imod Strøpigen, som de vilde have fjernet fra Bestillingen, fordi hun skulde giftes. Baade Byfogeden og Præsten afslog det »som urigtigt og ugrundet; derover rejste sig et stort Uvejr«. Man indstillede Sagen baade for Stiftsøvrigheden og Kancelliet; men den blev afvist. »Saa skulde naturlig det som alt andet i vore Dage i Aviserne«, hedder det i Pastor Schjørrings Beretning, »og 7 anonyme Smaaborgere indrykkede nogle Skumlerier imod mig; men de fleste og bedste Borgere i Byen tog kraftigt mit Forsvar, og end kraftigere de brave Landboere i Skanderup og Stilling«. Uden Tvivl er det denne Sag, Jens Schjørring med en forklarlig Erindringsforskydning hentyder til.

Var Mathias Schjørring kommet i Uoverensstemmelse med Skanderborgenserne, tog Bønderne i Annekssognene gerne hans Parti; Præsten befandt sig derfor afgjort ogsaa bedre blandt »de herlige Sognefolk i Landsognene« end blandt Byfolkene. Da han efterhaanden var blevet tilstrækkeligt ked af disse, søgte han Forflyttelse, og i 1856 forlod han Skanderborg for at slaa sig ned hos Landbefolkningen, idet han blev Sognepræst i Fruering og Vitved, hvor han imidlertid kun kom til at virke et Par Aar.

I Skanderborg havde Mathias Schjørring derimod i anden Henseende Lykken med sig; thi her fandt han sin anden Hustru, »den elskværdige« Christiane Mathilde Henriette Schønberg (1820—1893), der var Plejedatter af afdøde Distriktslæge Grill i Skanderborg. De viedes i 1842 i Randlev af en gammel Skole- og Studenterkammerat til Brudgommen. Da de nygifte efter en Bryllupsrejse til Aalborg og Viborg vendte hjem til Skanderborg med Sønnen Jens i deres Følge, modtoges de med Illumination i Gaden.

Dette Ægteskab med den 23 Aar yngre Hustru gav Mathias Schjørrings Liv fornyet Kraft, »og for os Børn, særlig de yngre«, siger Jens Schjørring, »var det en stor Lykke, at vi fik en ny Moder, der var saa god og kærlig mod os, som om vi kunde have været hendes egne Børn«.

I 1844 blev Jens Schjørring Student, og da han Aaret efter var hjemme

²⁾ L. Koch: Oplysningstiden i den danske kirke. S. 230 f.

i sin Ferie som Student, saa og følte han rigtigt, i hvilken Grad hans Stedmoder nu var »Livet i Huset«. Udbyttet af Ferien var, at han knyttedes nærmere til Hjemmet og navnlig til Stedmoderen; »alle Vægge, der skilte mig fra min Stifmoder, faldt«; og da han atter var i København, gav han i et Digt, som han sendte hende, Udtryk for, hvad han nu havde erfaret:

Alt har jeg nævnet dig Moder i Aarene trende,
kærlig opofrende var jo din Færd;
nu dog tilfulde først lærte jeg ret dig at kende,
lærte at skatte dit sande Værd.

— — —

Thi hvad jeg tabte, atter jeg fandt,
da i Mathilde en Moder jeg vandt³⁾.

Samme Aar havde Jens Schjørring skrevet sit første kendte Digt, en Hilsen til Faderen paa Fødselsdagen den 9. Januar 1845. Digtet, der indleder »Sange og Rim«, er skrevet i det gamle nordisk-germanske Versemaal »Fornyrdislag«, hvor hver Strofe bestaar af 8 Linier; men ligesom Formen her ikke er den oprindelige med 4 Stavelser i hver Linie, har han heller ikke gennemført Stavrimet. Første Strofe lyder:

Sidder i Hallen
værdige Pastor,
tæt ved hans Side
yndige Viv;
Døtre saa prude,
Barnet og Ungmøen
rækker ham Bægret
kranset med Vin.

Sangen gjorde stor Lykke. »Fader viste den baade til Amtmand og Provst, og de roste den begge«. Da Amtmand Hans Lindholm (1798—1858), der var Amtmand i Skanderborg fra 1838 til 1855, endnu samme Aar mistede sin unge Hustru, Holgerine Henriette Caroline, f. v. Kleist (1817—1845), var det, som Jens Schjørring formoder, vel denne Sang, der gav Anledning til, at Amtmanden opfordrede den poetisk anlagte Student til at skrive en Mindesang om den unge, smukke Kvinde; han opfyldte gerne Ønsket, og Digtet blev trykt i »Berlingske Tidende« for 28. Oktober 1845, hvor samtidig Dødsfaldet annonceredes. »Det var det første af mine Digte, der kom i Pressens Vold«, bemærker Jens Schjørring hertil⁴⁾. Han vovede dog ikke at sætte Navn under dette sit først trykte Digt, men underskrev det med Bogstaverne W. D.; det er alt andet end fremragende og gør stærkt Indtryk af at være bestilt Arbejde, det er derfor kun af historisk Interesse, at vi her gengiver Digtet om »Amtmandinde v. Lindholm, f. Kleist«:

Det er forbi
Det Blomsterliv, som her var alles Glæde,
Sin Moders Fryd, og idel Kjærlighed
Mod Mand og Børn, og sine Venners Ven.
En ædel Qvinde i englelig Gestalt,
Der gik til Dine Søstre hist i Himlen,
Der Du i Englechor nu færdes alt.

³⁾ Digtsamlingen »Sange og Rim«. 1898. S. 3.

⁴⁾ »Berlingske Tidende« for 4. November 1845 bragte et andet Mindedigt, »Line Lindholm, fød Kleist«, underskrevet Fritz; det maa skyldes Broderen, Frederik Christian Lindholm, der var Officer. Se Personalhistorisk Tidsskrift, 3. R. Bd. 6, S. 105.

Det er forbi
 Det fagre Liv; — den barske Nordenvind
 Jo hastig knækker: først de fine Siv
 Og siden kommer Touren til os Andre.
 Men skal den Godes Aften være blid og god,
 Saa sidder Du nu høit iblandt de Andre
 Ved Faders Side, ved Alfaders Thrones Fod.

Den 7. August 1847 havde Mathias Schjørring været Præst i 25 Aar. Dengang var det endnu ikke saa almindeligt med Jubilæumsfester; men Børnene syntes, at Dagen skulde fejres. Der blev da heller ikke afholdt nogen officiel Festlighed, og der var ingen Gudstjeneste i Dagens Anledning. Sammen med Stedmoderen traf Børnene Forberedelser til en privat Familiesammenkomst, der arrangeredes som en Havefest med kulørte Lamper, »der tog sig godt ud i den stille Sommeraften med Søen til Baggrund«. I Haven blev saa den til Dagen skrevne Sang af Sønnen Jens sunget⁵⁾:

Hvor Bølgen risler frisk fra Sø
 mod skovomkranste Bakker,
 hvor yndigt smiler Land og Ø,
 er der en By saa vakker;
 dér styre Venner til med Lyst
 fra Limfjords og fra Sællands Kyst,
 thi dér er godt at være.

Ej knejser mer der noget Slot
 med Søjler og Portaler,
 en Præstegaard der findes blot,
 hvor Gæstfrihed befaler;
 dér søge Venner Tidsfordriv
 hos Præstemanden og hans Viv;
 thi dér er godt at være.

Hver Sommer, naar den hulde Frej
 sin rige Skænk nedlader,
 de Sønner vender deres Vej
 hjem til den kære Fader.
 I Aar med dobbelt Fryd de lød
 den Røst, som dem at samles bød,
 thi Festen dem forener.

Ja, visselig er Festen stor,
 naar Manden ser tilbage
 paa fem og tyve Embedsaar,
 paa Mod- og Medgangsdage.
 Det, Fader, blev i Dag din Lod
 at kunne det med frejdigt Mod;
 thi lad da Glæden raade!

Se, Fader, om dig jubler mild
 en munter Børneklynge,
 en yndig Hustru gerne vil
 din Alderdom forynge;
 og Broder, Søster langvejs fra
 sig samlede paa denne Dag,
 din Fest de ville hædre.

Vel hilser dig ej Jubelraab,
 ej Drønet af Kanoner;
 men vore Hjerters glade Haab
 fandt Vej i simple Toner.
 Held paa din Fremtidsbane! Gid
 din Livets Aften vorde blid!
 Held over dig, vor Fader!

Det blev en Dag, Mathias Schjørring nok vilde mindes, og i »Series Pastorum« beretter han da ogsaa om »den herlige Fest«, hans Kone og Børn havde beredt ham. »Min Broder fra Skive med 2 Døtre var her tillige⁶⁾. Med rørt Hjerte maatte jeg erkende: Hvor mon man bedre er, end blandt sin Slægt og Venner. Det var det bedste Jubilæum!«

Da Jens Schjørring i 1850 havde taget sin theologiske Eksamen, var han et Par Maaneder hjemme i Skanderborg. I denne Tid prædikede han af og til for Faderen, og det skete, som det ikke uden faderlig Stolthed fortælles i »Series Pastorum«, »med megen Bifald«. Faderen havde kun det imod Sønnen, at han var saa grundtvigiansk; men han trøstede sig med det Haab, at »hans medfødte Godmodighed skal mildne den grundtvigske Haardhed og Ensidighed«.

⁵⁾ Optaget i »Sange og Rim«. Den er tydeligt nok blevet sunget til Weyses Melodi til Chr. Wilsters »Hvor Bølgen larmer højt fra Sø«.

⁶⁾ Købmand, senere Kæmner Lauritz Hastrup Schjørring (1797—1867); hans Hustru var død 1846. Deres Søn, Jens Broder Theodor Schjørring (1836—1871), død som Fuldmægtig i Justitsministeriet, var gift med Forfatterinden Johanne Schjørring (1836—1910), f. Krohn, der var Præstedatter fra Hem ved Skive.

Efter en kort Tids Kapellanvirksomhed i Boeslunde kom Jens Schjørring i 1851 som Kapellan til Lyderslev i Stevns. Her tjente som Stuepige i Præstegaarden en Pige ved Navn Mette Marie Larsdatter Olsen (1824—1889); hun var en Lærerdatte, men iøvrigt af Bondeæt. Da Kapellanden forelskede sig i Marie og forlovede sig med hende, tog Præsten og dennes Damer ham det meget ilde op. Den derved opstaaede Spænding fremkaldte en saadan Mistemning mellem Præstefamilien og Kapellanden, at han i 1854 sammen med sin Kæreste forlod Sjælland. Denne Strid synes at have taget stærkere paa Jens Schjørring, end han i sine Erindringer vil indrømme; i hvert Fald fortæller Mathias Schjørring i sine Optegnelser, at Sønnen »kom syg hjem med en Plejerske, en Bondepige fra Sjælland. Det var lidet glædeligt, jeg frygtede en Overgang for at miste ham. Vor Herre bevarede ham dog i sin Naade, og han fik en Huslærercondition, hvor Landluften styrkede ham«. Hans »Plejerske« forblev i Skanderborg, hvor hun fandt et midlertidigt Hjem i Præstegaarden, »og det gik meget bedre«, skriver Jens Schjørring, »med at indføre min Bondepige i Provstehuset, end jeg havde turdet haabe⁷⁾. Uden Tvivl har de Omstændigheder, hvorunder han vendte hjem, hans Sygdom og hans Kærestes sikkert nødvendige Pleje, fjernet den Modstand, han ellers havde været forberedt paa at møde.

Inden Jens Schjørring opgav sit Kapellani, havde han skrevet sit Digt, »Kærlighed fra Gud«, der er dateret Lyderslev den 14. Juni 1854, og som han kaldte »Til min Marie«⁸⁾. I Mindeskiftet om sin Hustru meddeler Jens Schjørring, at »denne Sang er født i det stille; den er skrevet til min lille Marie uden anden Tanke end den at glæde hende og saa simpelt og jævnt udtale, hvad Følelser der rørte sig hos mig ved vort Kjærligheds første Møde og Fremvækst«⁹⁾.

Den 14. Oktober 1857 viedes Jens Schjørring af sin Fader i Fruering Kirke til Marie Olsen, og et Aar efter ved samme Tid døde Mathias Schjørring. Hans Efterfølger som Præst i Skanderborg, Henrik Ferdinand Binzer, skriver i »Series Pastorum«, at »i Vinteren 1858 blev denne hidtil saa raske Mand angrebet af Benedder i Ansigtet og døde efter store Lidelser, 21. Søndag efter Trin., 24. Oktober 1858«.

Mathias Schjørring ligger begravet paa Fruering Kirkegaard. Den noget udviskede Indskrift paa Gravstenen lyder:

Mathias Jacob Schjørring
F. 9. Jan. 1797.
36 Aar Præst. 6 Aar Provst.
Død i Jesu Navn 24. Oct. 1858.

Herren er min Hyrde. Mig skal
intet fattes. Skal jeg end vandre
gennem Dødens Skyggedal. Jeg
frygter ej for ondt, thi du er med mig.

Se Davids 23. Salme, V. 1. og 4.

I »Sange og Rim« har Jens Schjørring optaget de to Digte, han skrev ved Faderens Død og Begravelse. Det ene hedder »Ved vor Faders Baare. 24. Oktober 1858« og det andet »Mindets Bæger for vor Fader. Alle Sjæles Dag

⁷⁾ Jens Schjørring: Pastorinde Marie Schjørring. 1889. S. 13.

⁸⁾ Det blev første Gang trykt i P. O. Boisens »Nye og gamle Viser«. 4. Udg. 1857; jvfr. Fra Ribe Amt III (1911—13), S. 22, hvor Oplysningen dog er ret mangelfuld. Digtet er optaget i »Sange og Rim«.

⁹⁾ Pastorinde Marie Schjørring, S. 12.

i Fruering 1858«. I Indledningen til sidstnævnte gaar Tanken naturligt tilbage til den Gang, da de sidst samledes i Præstegaarden ved Løvfaldstide; det var kun et Aar siden; da var de glade og lykkelige draget til Kirke, medens de nu skulde følge Faderen til Graven og dvæle ved Mindet om ham, der nu ikke mere var hos dem:

Saa mødes vi i Præstegaard
igjen ved Løvfaldstide,
og denne Gang til Kirkegaard
med Taarer vi maa skride;
det blev saa sørgelig en Fest,
det blev dog, hvad os tjente bedst,
Guds Faderhaand os fører.

- Saa stille ved vor Faders Bord
vi os til Sæde skikke,
saa stille med et kjærligt Ord
hans Minde vil vi drikke;
han er vel værd en Mindesang,
thi synge vi for sidste Gang,
saa vemodsfuld det lyde!

Derefter giver Jens Schjørring i 4 Strofer en Karakteristik af sin Fader:

Han var en ædel Dannemand
vel af den gamle Skole,
men Hjertedyb, det havde han,
hvorpaa man kunde stole;
var Ordet end lidt haardt iblandt,
dog Hjerte blødt vi altid fandt,
naar han sig fik besindet.

Han var en ægte Folkets Mand,
frisindet som ei mange,
i al sin Færd saa jævn og sand,
for al Fremtræden bange;
mod Bondemænd saa vennefuld,
for dem et Hjerte tro som Guld,
der banked hos den Brave.

Han var en kjærlig Ægteemand,
den Lov skal hun ham give,
som blev for ham en Støtte sand,
mens han var her i Live;
Gud unde dem, som skilles ad,
at samles i Vorherres Stad,
hvor Kjærlighed har hjemme.

Han bar et trofast Faderbryst,
derom hans Børn vil kvæde,
og tale om hans Faderrøst
for deres Børn saa spæde;
han mindes skal saa vemodsfuld,
saalænge vi er over Muld,
den ædle, kjære Fader.

Med dette Digt tog Mathias Schjørrings Børn Afsked med deres Fader, og det er tillige det sidste Vidnesbyrd i Jens Schjørrings Digtning om Digterpræstens og hans Families Tilknytning til Skanderborg og til Egnen deromkring. Med Faderens Død gik ogsaa Skanderborg, og hvad der havde knyttet Jens Schjørring dertil, for ham over i Mindernes Verden.

Stednavne i Gern Herred¹⁾.

Af Kristian Hald.

Gern Herred (Valdemars Jordebog 1231 Giærnæhæreth) har Navn efter Landsbyen Gern. Oprindeligt har Gern, som Svend Aakjær antager (i Hjemstavnsbog for Viborg Amt p. 136) været Navn paa Aaen, ved hvilken Bebyggelsen ligger. Gamle Aanavne af samme Type findes over hele Skandinavien og hører utvivlsomt til det ældste nordiske Navnestof, selv om de ikke kan dateres med tilnærmelsesvis Sikkerhed. Ligesom visse meget gamle Ønavne er de dannet med en Afledningsendelse, der allerede var holdt op med at være produktiv i forhistorisk Tid. Et andet dansk Eksempel paa denne Type er det flere Steder forekommende Skern (Skerne).

Herredet indeholder ogsaa andre meget gamle, usammensatte Stednavne. Sognavnet Voel skrives i Valdemars Jordebog hwoæl, men h-et maa bero paa en Skrivefejl. Ved Tolkningen maa man gaa ud fra Formen Wole, der forekommer allerede omkring Aar 1200 i Øm Klosters Krønike (Gertz, *Scriptores minores* II p. 174). Denne Form gaar formodentlig tilbage til et ældre Walæ (om Lydudviklingen se Johs. Brøndum-Nielsen, *Gammeldansk Grammatik* I p. 210 f.), der muligvis er samme Ord som nynorsk vola (af ældre vala) »stor Masse eller Dynge«; se om dette og beslægtede Ord A. Torp, *Nynorsk etymologisk ordbok*. I Stednavne kunde Ordet have Betydningen »Forhøjning« el. lign. Sognavnet Hammel ($1\frac{1}{2}$ 1479 Hamel) er egentlig samme Ord som middelhøjtysk hamel »brat Klippe«. Grundbetydningen er »Sten« ligesom ved det beslægtede Hammer, der i Stednavne bruges i den topografiske Betydning »Klippe, stenet Bakke« (f. Eks. Hammeren paa Bornholm). Det er de fremtrædende Bakkepartier ved Hammel, der har været navngivende. Ogsaa Landsbynavnet Horn i Tvillum Sogn (Mandtal 1610 Hornn) har vistnok Navn efter Bakkefremspring. I den Betydning indgaar Ordet Horn »Hjørne« i andre danske Stednavne, bl. a. i Hornum, der forekommer flere Steder i Østjylland.

Ing-Typen er repræsenteret ved fire Navne. Sognavnet Alling (1348, Afskr. c. 1600 Ældste danske Arkivregistraturer I p. 243 Allingh; ^{21/11} 1424 (Afskr.) Alyngh) er muligvis et oprindeligt Alving ligesom Alling Kloster

¹⁾ Denne Oversigt over Stednavne i Gern Herred er udarbejdet efter samme Plan som tidligere Oversigter over andre Herreder i Østjydske Hjemstavn 1936, 1938 og 1940. Navnestoffet er medtaget i samme Omfang, og de samme Kilder er benyttet. Materialet stammer fra Stednavneudvalgets Samling.

(1344 Alwingh). I saa Fald er det snarest afledt af Ordet Al, gammeldansk alf (jævnfør svensk alv). Af uvis Oprindelse er Sorring i Dallerup Sogn (¹³/₇ 1482 Soringh). Som Mulighed kan nævnes, at det kunde høre sammen med islandsk sori »Skarn, Smuds«. Tørring i Tulstrup Sogn (c. 1300 Øm Klosters Krønike i Gertz, Scriptorum minores II p. 197, 220 Thyrringh; 1429, Afskr. c. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 247 Thørningh; ⁵/₆ 1489 Tøringh) er afledt af Ordet Torn ligesom det bekendte Tørning i Sønderjylland. En Sideform uden Omlyd foreligger i Navnet Torning. Usikkert er det forsvundne Sinding i Røgind Sogn (1490, Afskr. 1552 Ældste danske Arkivregist. II p. 65 Synding marck). Et Minde om denne Bebyggelse har vi sikkert i den moderne Singgaard og i Marknavnet »Singe tofft« i Markbogen fra Ovstrup.

Fra nogenlunde samme Tid som ing-Navnene er formodentlig de to Afledninger paa -ind, Røgind (Røgen) og Laven. Sognavnet Røgind (1418, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 74 Røgen) er samme Navn som det vestjydske Røgind i No Sogn, Hind Herred. Første Led er det ældre danske Røg »Hob« (af Korn), samme Ord som oldnordisk hraukr »kegleformig Stabel eller Dyng«. Her betyder Ordet »Forhøjning«, »Bakke« el. lign. I Laven i Linaa Sogn (1424, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist, II p. 44 Laffuend; Matr. 1664 Laffuind) er Forleddet maaske et gammeldansk lagh, samme Ord som oldnordisk lögr »Vand, Sø«, der er beslægtet med latinsk lacus »Sø«. Byen ligger ved Julsø.

En Sammensætning paa -hem, samme Ord som vort Hjem, er Sognavnet Tvilum (¹⁸/₁₁ 1268 Twilum), der indeholder et gammelt Ord Tvil, der kun er overleveret i Stednavne, hvor det betyder »Forgrening af Vandløb«. Usammensat forekommer det i Navnet Tvile i Gørding Herred. Her sigter det til Sammenløbet af Gern Aa med Gudenaen²⁾.

Navne paa -lev mangler helt i Gern Herred. Derimod er der nogle Sammensætninger paa -sted: Flensted i Laasby Sogn (1341, Afskr. c. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 242 Flensted; ¹⁸/₇ 1482 Flensten (!), Grølsted i Skorup Sogn (²⁴/₇ 1404 (Afskr. s. A.) Grelstæt; ¹¹/₂ 1406 Gielstæd (!); ¹⁸/₆ 1478 Grølsted) og Vadsted i Søby Sogn (⁹/₁₂ 1330 Aarhusbogen p. 479 Wadhæstath; ¹/₆ el. ¹⁵/₆ 1512 Wastedh). Herhen hører maaske ogsaa Trust i Tvilum Sogn, selv om det ikke fremgaar af ældre Former (1393, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 54 Trust). Vadsted betyder formentlig ligefrem »Vadested«; Byen ligger ved et lille Vandløb. De andre Navne frembyder derimod store Vanskeligheder. Under Forudsætning af, at Forleddene er Personnavne, kan Trust være sammensat med det gammeldanske Thrugot, Flensted med et Mandsnavn svarende til det oldnordiske Fleinn, og Grølsted, ældre Grælsted, kunde indeholde samme Navn som svensk Grälebo (1540 Greleboda). Da det er uklart, i hvor stort Omfang de jydske Navne paa -sted er sammensat med Personnavne, bliver de her foreslaede Forklaringer imidlertid ganske usikre.

²⁾ En udførligere Behandling af Navnet Tvilum har jeg givet i De danske Stednavne paa -um p. 101 f., Kbh. 1942.

Yngre og lettere gennemskuelige er Navnene paa -by: Dalby i Skanderup Sogn (1473, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 47 Dalby), Kalbygaard i Laasby Sogn (²⁷/₈ 1183 Øm Klosters Krønike i Scriptorum minores II p. 162 Karlebu), der er sammensat med Ordet Karl i Betydningen »Mand«, Lyngby i Sporup Sogn (1388, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 53 Liungbye), Møgelbye i Søby Sogn, hvis Forled er Tillægsordet møgel, oldnordisk mikill »stor«, samt Sognavnene Søby (²⁰/₈ 1323 Seby; ¹⁸/₇ 1482 Siøby) og Voldby (²¹/₁₁ 1424 (Afskr.) Wolby); det sidste indeholder efter den almindelige Antagelse Ordet Vold i Betydningen »Slette, Græsgang«. Vanskeligt at forklare er dog Sognavnet Laasby (c. 1300 Øm Klosters Krønike i Scriptorum minores II p. 220 Lasby). At Forleddet kunde være beslægtet med et oldengelsk Ord læs, der betyder Græsgang, nævnes kun som en højst usikker Mulighed.

Gamle Sammensætninger paa -høj er Farre i Sporup Sogn (²¹/₁₁ 1424 (Afskr.) Farthu; ⁸/₂ 1485 Fardow) og Sognavnet Linaa (1433, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 3 Lenow; Mandtal 1610 Linno). Farre er sikkert af samme Oprindelse som Farre i Give Sogn, Nørvang Herred, der antages at indeholde samme Ord som oldnordisk far »Vej, Spor«. Linaa er muligvis sammensat med et gammeldansk lin, der er beslægtet med oldnordisk hlein »Skraaning«.

Navne paa -torp er meget talrige i Gern Herred; ialt omfatter Typen 25 Navne paa nuværende og forsvundne Bebyggelser, som nedenfor anføres i alfabetisk Orden: Assendrup el. Astrup, forsv. Bebyggelse i Linaa Sogn (1460, Afskr. Ældste danske Arkivregist. II p. 45 Aszenddrop lycke; 1531, sts. p. 49 Astrup). Hvis den førstnævnte Form er den oprindelige, kan Forleddet være det gammeldanske Mandsnavn Asmund. Bejtrup, forsv. Gaard i Sporup Sogn (Matr. 1664 Beitrup) er sammensat med Ordet Bæk, ligesom Begtrup i Vistoft Sogn paa Mols, der udtales Bejtrup og skrives Bekkethorp c. 1300; der findes en moderne Gaard i Bæktrup i Sporup Sogn, men den er vist ikke en direkte Fortsættelse af den gamle. Bistrup er en forsv. Bebyggelse i Tvillum Sogn (Matr. 1688 bistrup heede); det er vistnok samme Lokalitet, der i Matr. 1664 skrives Butrup, saa Navnets rette Form er usikker. Det moderne Bjarp i Linaa Sogn har ligeledes Navn efter en forsvunden Bebyggelse (¹⁷/₆ 1350 Byrkæthorp; Matr. 1688 biarup Marck, Biørup Marck. Første Led er enten Ordet Birke, der betyder Birkebevoksning, eller det gammeldanske Mandsnavn Biarki. Sognavnet Dallerup (¹⁸/₁ 1245 (Afskr.) Daldorp) er sammensat med Ordet Dal; lige Syd for Byen løber en Aa gennem en smal, dyb Dal. Ellerup i Gern Sogn (1388, Afskr. Ældste danske Arkivregist. II p. 53 Ellerup, indeholder snarere Ordet Elle end et Personnavn, der svarer til det oldengelske Ella. Emdrup, forsv. Landsby i Hammel Sogn (Mandtal 1610 Embdrup) indeholder Mandsnavnet gammeldanske Immi, der ogsaa indgaar i det sønderjyske Endrupskov, i Valdemars Jordebog skrevet Immæthorp. Haarup i Linaa Sogn (1334, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 49

Hatterup; 1433, Afskr. sts. p. 3 Haarup) er formodentlig et gammeldansk Hathorp, sammensat med det gamle Tillægsord ha(r) »høj«. Forleddet i Klintrup, Røgind Sogn (1485, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. p. 50 Klintrup) er Ordet Klint; Byen ligger ved en temmelig stejl Skrænt ned mod et Vandløb. Krarup i Sporup Sogn (1418, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 74 Kraatorp; ¹⁸/₂ 1501 Krarop) indeholder maaske Tilnavnet gammeldanske Krakæ »Krage« eller et Mandsnavn svarende til oldnordisk Kraki. Navnet kan sammenlignes med det fynske Krarup, der i det 13. Aarhundrede skrives Krakathorp. Mollerup i Linaa Sogn (²¹/₁₁ (Afskr.) Moldrup) er ligesom flere andre Mullerup'er og Mollerup'er, sammensat med Ordet Muld, jysk Mold. Norup i Gern Sogn (1343, Afskr. Ældste danske Arkivregist. II p. 55 Nørtorp) betyder »den nordre Torp«. Ovstrup i Røgind Sogn (1485, Afskr. 1660 Ældste danske Arkivregist. I p. 251) Oustrup) indeholder et Personnavn ligesom de mange andre Ovstrup'er. Remstrup, forsv. Bebyggelse i Linaa Sogn (1261, Afskr. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 265 Rembestrop; 1418, Afskr. 1522 sts. II p. 4 Remstrop) er ligeledes sammensat med et Personnavn; man kunde maaske tænke paa det oldnordiske Tilnavn Hreimr, hvortil der vilde svare et gammeldansk Rem. Sognavnet Skanderup (¹/₁₀ 1495 Skanderop) indeholder et ellers ukendt gammeldansk Mandsnavn Skandi; det forekommer ogsaa som Sognavn i Hjelmlev og Anst Herreder (Valdemars Jordebog Scandthorp). Skellerup i Linaa Sogn (1319, Afskr. 1624 Ældste danske Arkivregist. III p. 291 Skieldrop; 1385, Afskr. 1624 sts. p. Skialtorp) er sammensat med det gammeldanske Mandsnavn Skælghi, Skialghi. Sognavnet Skorup (⁹/₄ 1327 Skoughæthvrv; ¹⁸/₆ 1438 skorop) er dannet af Ordet Skov. Sognavnet Sporup (saaledes 1499, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 49) kan indeholde samme Tilnavn som det gammeldanske Spa; Ordet betyder egentlig Spaemand. Svejstrup, forsv. Bebyggelse i Søby Sogn (Matr. 1688 Sveistrup Jord) indeholder Tilnavnet Swegh eller Sweghir ligesom Svejstrup i Lyngaa Sogn, Sabro Herred¹). Svenstrup i samme Sogn (²⁵/₄ 1495 (Afskr.) Suenstrup) er sammensat med Mandsnavnet Svend. Tastrup i Hammel Sogn, der kun kendes fra Naturnavnet »Tastrup Kier« i Matr. 1664, indeholder formodentlig ogsaa et Personnavn. Torup, forsv. Bebyggelse i Linaa Sogn (Valdemars Jordebog Thorethorp; Matr. 1664 thorrupmarch) er sammensat med det gammeldanske Mandsnavn Thori. Tovstrup i Dallerup Sogn (⁸/₀ 1346, Aarhusb. p. 472 Toxtorp; ¹⁸/₇ 1482 Towstrvg) indeholder et ellers ukendt Mandsnavn Tok, en Sideform til det almindelige Toke; Navnet Tovstrup forekommer seks Gange i Midtjylland, men kendes ikke andetsteds. Sognavnet Tulstrup (1350, Afskr. c. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 246 Tulstrup; ¹⁸/₇ 1482 Tulstrvp) er sammensat med Mandsnavnet gammeldansk Thulf. Volstrup, forsv. Bebyggelse i Dallerup Sogn (Matr. 1688 Wolstrup Marck), indeholder maaske Mandsnavnet Oluf; Volstrup Mark forekommer stadig som Navn paa nogle Gaarde.

¹) Se Østjydske Hjemstavne 1940 p. 50.

Adskillige Navne i Herredet minder om gammel Skovbevoksning. Det gælder saaledes det usammensatte *A s k e* i Alling Sogn (1503, Afskr. Ældste danske Arkivregist. I p. 245 *Asche*). Med Ordet *Ved*, gammeldansk *with*, er sammensat det forsvundne *H a l d v e d* i Linaa Sogn (1433, Afskr. Ældste danske Arkivregist. II p. 3 *Halduid*), hvorefter *Gaarden Halvedlund* har Navn, og *J e r n i t* i Hammel Sogn, det nuværende *Frijsenborg* (²¹/₁₁ 1424 (Afskr.) *Jærnvith*; ⁸/₇ 1496 *Jeernet*). *Jernit* er samme Navn som *Iarnwith*, det gamle Navn paa Landskabet Syd for *Eckernförde Fjord*, det nuværende *Dänischwohld*, som *Sakserne* kaldte *Isarnho*. Navnet betyder sikkert den tætte, uigennemtrængelige Skov, saaledes som antaget bl. a. af *Oluf Nielsen* (i *Blandinger udg. af Universitets-Jubilæets danske Samfund* I p. 248 f.). To Navne er sammensat med Ordet *Holt*, *B o m h o l t* i Alling Sogn (1446, Afskr. c. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 241 *Bonholtt*; *Mandtal* 1610 *Bomholtt*) og *E r s h o l t* i Laasby Sogn (*Mandtal* 1610 *Ersholldt*). Forleddet i det sidste Navn er formodentlig *Træn*avnet *Ær »Ahorn«*. Ordet *Have »indhegnet Skov«* indgaar i *M ø l h a v e* i Skanderup Sogn (c. ²²/₇ 1319 *Aarhusbogen* p. 484 *Møl-næhaghæ*; ²²/₁₁ 1436 *Mylhagh*) og i det forsvundne *S ø n d e r b o h a v e* i Skaarup Sogn (1398, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 52 *Haffue*; *Matr.* 1688 *Sønderboe hauge*). Navnet *S k o v s r o d* i Tulstrup Sogn (1330, Afskr. c. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 242 *Skoffs Ruude*) betyder »*Rydning i Skov*«.

De fleste ældre Navne paa *-gaard* betegner *Gaarde*, der nu er forsvundet. Det gælder *B o n s g a a r d* i Tulstrup Sogn (*Matr.* 1664 *Boensgaard*; *Matr.* 1688 *Bonsgaard*), *G l a p g a a r d* i Skanderup Sogn (*Mandtal* 1610 *Glapsgaardt*; *Matr.* 1664 *Glapgaard*), der muligvis er sammensat med et Personnavn (jfr. *Glatved* paa *Djursland*, der 1257 skrives *Glappethvæt*), *G r a v g a a r d* i Voldby Sogn (*Matr.* 1688 *Grafgaard*), *N e d e r g a a r d* i Gern Sogn, der omtales som *øde* i *Matriklen* 1688, *S o l g a a r d* i Skanderup Sogn (*Matr.* 1664 *Soellgaardtz Jord*; *Matr.* 1688 *Soelgaard*) og *Ø s t e r g a a r d* i Tulstrup Sogn (1447, Afskr. c. 1609 Ældste danske Arkivregist. I p. 243 *Østergaard*). Bevaret til Nutiden er *K i l s g a a r d* i Tulstrup Sogn (1469, Afskr. 1660 Ældste danske Arkivregist. I p. 243 *Kielsgaardt*) og *M ø l g a a r d e* i Søby Sogn (⁸/₂ 1511 (Afskr.) *Møllegaardt*).

Enkelte *Gaardnavne* ender paa *-bæk*: *A a s b æ k* i Laasby Sogn (1419, Afskr. c. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 241 *Asbech*), *A n b æ k* i Hammel Sogn (*Matr.* 1664 *wed Anbech*) og den forsvundne *K o l b æ k* i Gern Sogn (1402, Afskr. 1588 Ældste danske Arkivregist. II p. 52 *Kolbeckgaard*, *Kaalbeckgaard*).

Tilbage staar at omtale nogle isolerede Navne fra vidt forskellig Tid. De anføres nedenfor i alfabetisk Orden: *D y n æ s* i Linaa Sogn (1360, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 44 *Dyrnæs*; ²³/₈ 1427 *Aarhusb.* p. 468 *Dyrnæs*), *F a a r v a n g* i Tvilum Sogn (*Mandtal* 1610 *Faaruangh*). *G o d r ø m*, forsv. *Bebyggelse* i Tvilum Sogn (*Mandtal* 1620 *Goed Rømb*; *Matr.* 1664 *Goed Røme*),

H o l m s t o l i Skanderup Sogn (1439, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 46 Holmstoll), J a v n g y d e i Tulstrup Sogn (1375, Afskr. c. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 245 Jaungyde; ^{18/7} 1482 Jaffngy), L ø k k e h u s i Røgind Sogn (Matr. 1688 Løkehuset), O v d a l i Alling Sdgn (1348, Afskr. 1600 Ældste danske Arkivregist. I p. 243 Ouedall), S m i n g e i Voel Sogn (Valdemars Jordebog 1231 Smaængiæ) og S ø b y v a d i Gern Sogn (1348, Afskr. 1558 Ældste danske Arkivregist. II p. 53 Søbyuadmølle). Flere af disse Navne er let forstaaelige ud fra den moderne eller den middelalderlige Form. Dynæs er et oprindeligt Dyrnæs, sammensat med Ordet Dyr, og Sminge betyder, som Skrivemaaden i Valdemars Jordebog viser, »de smaa Enge«. Javngyde er sammensat med Ordet jævn, gammeldansk jafn, og Endelsen i Godrøm er et gammeldansk rymi, en Afledning af Ordet Rum; Navnet betyder altsaa »god Plads«, en spøgefuld Hentydning til Stedets ensomme Beliggenhed (se Marius Kristensen i Danske Studier 1911 p. 47 f.). Endelsen i Holmstol er vanskelig at forstaa. Hvis det er det almindelige Ord Stol, maa man snarest antage, at det sigter til en Terrænformation ligesom -stol i norske Fjældnavne. Navnet er iøvrigt behandlet i Forbindelse med det sønderjyske Stolbro i Danmark Stednavne VII p. 316.

Gern Herred frembyder, som man ser, en broget Blanding af gamle og unge Stednavnetyper. Mellem de yngre Navne dominerer Torperne fuldstændigt. De 25 Torpnavne udgør en Tredjedel af alle de Navne, der er nævnt i denne Oversigt, og omfatter lidt over en Femtedel af den samlede Hartkornmængde.

Den ældste Kirkebog i Randers Amt.

Af Rudolph Glarman.

Folk spørger undertiden, hvor langt de gamle Kirkebøger gaar tilbage i Tiden. Det er noget forskelligt i de forskellige Sogne, da Kirkebogsførelsen til at begynde med var en frivillig Sag, og saa afgang det af Præstens Interesse — og maaske af de økonomiske Tilstande — om en Kirkebog blev anskaffet. Kirkebøger er nemlig dyre. I Øjeblikket koster en enkelt Kirkebog over 60 Kr., og der skal altid føres to enslydende.

I Begyndelsen af Sekstenhundredetallet opfordrede flere Biskopper deres Præster til at føre Kirkebog; men en almindelig Befaling herom kom først ved kgl. Reskript af 17. Maj 1646, altsaa under Kristian d. Fjerde.

11. Dcbr. 1812 kom nye Bestemmelser, som bl. a. paabød, at der skulde føres dobbelte Kirkebøger, en af Præsten og en af Degnen, nu Kirkebylæreren.

I Præsteembedernes Arkiver findes gerne Kirkebøgerne tilbage til 1812—14. De tidligere er afleveret til Landsarkiverne.

Skødstrup Sogns ældste Kirkebog er begyndt 1620 og naar frem til 1780. Den omspænder altsaa 160 Aar, saa særlig grundig kan den ikke være, selv om Sognet paa den Tid kun havde det halve Indbyggerantal af det nuværende. Til Sammenligning kan anføres, at Kirkebøgerne her nu udskrives i Løbet af ca. 10 Aar. I alt findes der her 14 Kirkebøger. Kun for Aarene 1810—13 findes ingen, vistnok fordi den gik til Grunde ved Præstegaardens Brand 15. April 1878. *)

Som Regel indeholder Kirkebøgerne kun korte og tørre Fakta; men det hænder ogsaa, at Præsterne har noteret et eller andet, som faar Livet til at glimte frem af de gamle, gulnede Blade.

Saaledes findes paa Titelbladet af Dødsens Bog fra 1631 bl. a. noteret:

Anno 1687 nogle faa Dage før Jul bleff den lille Klocke ophengt i Taarnet. Aarstallet derpaa er 1651. Aarstallet paa den store Klocke er 1613.

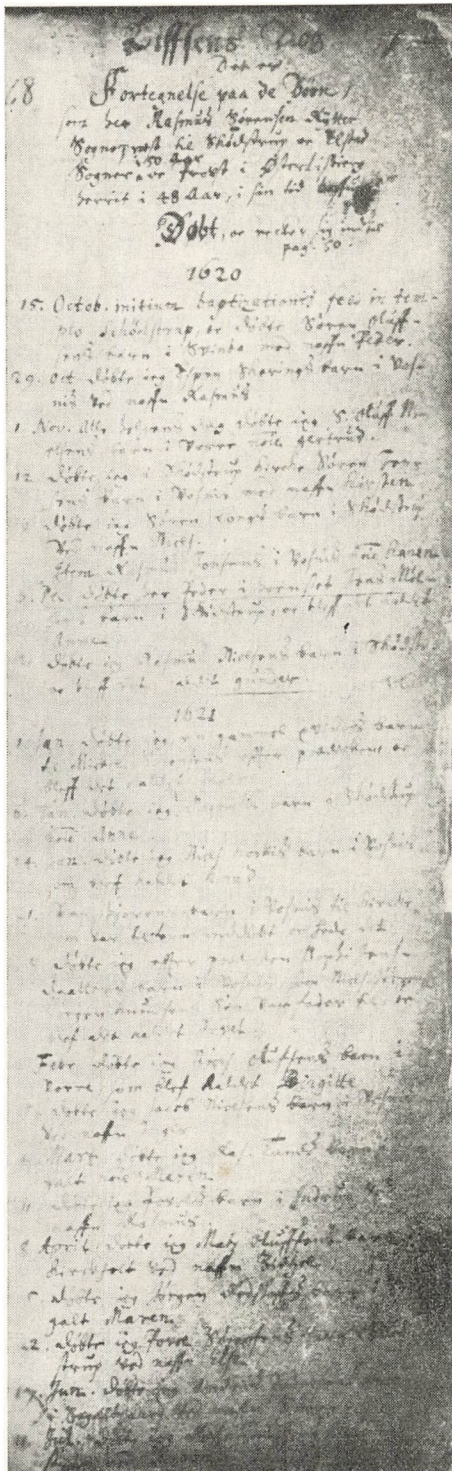
Bogen fra 1620, som for øvrigt er den ældste i Randers Amt, er paabegyndt af Provst Rasmus Rytter. Han kalder den paa Titelbladet

Liffsens Bog.

Bogen, som i de første 10—11 Aar kun omfatter døbte Børn, gælder for Aarene 1620—1780, har et for en Kirkebog ejendommeligt Format, nemlig 33 cm. i Højden og 11½ cm. i Bredden.

Her anføres en Del af mine Notater, som kaster Strejflys over de gamle Tider.

*) Helt komplette derudover er Kirkebøgerne i Skjødstrup dog ikke. Kirkebøgerne for fødte omfatter Aarene: 1620—24, 1632—65, 1670—1809, 1814—1943. Konfirmerede: 1745—1809, 1814—1943. Trolovede 1744—98. Viede: 1744—1809, 1814—1943. Døde 1631—67, 1670—1704, 1739—1809, 1814—1943. Hvilken Sjældenhed den ældste Kirkebog i Skjødstrup virkelig er, vil forstaaes, naar man erindrer, at fra Jyllands mere end 500 Pastorater er kun 77 Kirkebøger bevaret fra Tiden før 1660.

En Side af Skødstrup Sogns Kirkebog fra 1620, fotografisk Gengiv.

Hosstaaende gengives i formindsket Størrelse 1. Side af Skødstrup Sogns ældste Kirkebog, fra 1620. Forholdet er omtrent $\frac{5}{8}$, idet Gengivelsen er ca. 20 cm høj, medens Kirkebogens Højde er 33 cm. Nedenstaaende anføres ordret Sides Indhold.

Liffsens Bog.

Ded er

Fortegnelse paa de Børn som Her. Rasmus Sørensen Rytter Sognepræst til Skødstrup oc Elsted Sogne i 50 Aar oc Provst i Østerlisbjerg Herrit i 48 Aar, i sin Tid haffuer Døbt, oc recker sig indtil pag. 50.

1620

15. Oct. initium baptismationis feci in templo Schødstrup*) oc døbte Søren Oluffsens Barn i Svinbo med naffn Peder.

29. oct. døbte ieg Espen Skærings barn i Vosnis ved naffn Rasmus.

1. Nov., Alle Helgens Dag døbte jeg S. Oluff Nielsens barn i Vorre noie**) Gertrud.

12. døbte ieg i Skødstrup Kircke Søren Jensens barn i Vosnis med naffn Kirsten.

19. døbte ieg Søren Longes barn i Skødstrup ved naffn Niels. Item Rasmus Jensens i Vosnæs noie Karen.

3. Dec. døbte Her Peder i Hornslet Iens Møllers barn i Skødstrup, oc bleff det kaldet Anne.

31. døbte ieg Rasmus Nielsens barn i Skødstr. oc bleff det kaldet Gunder.

1621

1. Jan. døbte ieg en gammel Qvindes barn til Mickel Sørensens efter prædiken***) oc bleff det kaldet Peder.

6. Jan. døbte ieg Mogens barn i Skødstrup noie Anne.

14. Jan. døbte ieg Niels Kockis barn i Vosnis som bleff kaldet Knud.

21. Var Hjøreens barn i Vosnis til Kircke som var tilforn inddøbt, oc heder det

28. døbte ieg efter prædiken Sophi Jensdaatters barn i Vosnis, som Niels

*) Foretog jeg den første Daab i Skødstrup Kirke.

**) Forkortelse af det latinske nomine ved Navn.

***) Uægte Børn maatte først døbes efter Prædiken.

Jørgensen, Jørgen Knudsens Søn var fader til, oc blef det kaldet Povel.
 4. Febr. døbte ieg Niels Oluffsens barn i Vorre, som blef kaldet Birgitte.
 5. døbte ieg Jacob Nielsens barn i Vosnis ved naffn Inger.
 4. Martz døbte ieg Ras. Tands barn i Segalt noie Maren.
 11. døbte ieg Povels barn i Indrup ved naffn Rasmus.
 8. April døbte ieg Matz Oluffsens barn i Kirckeholt ved naffn Zidsel.
 15. døbte ieg Jørgen Rodskoffs barn i Segalt Maren.
 22. døbte ieg Povel Sørensens barn i Skødstrup ved naffn Else.
 17. Juni døbte ieg Anders Pedersens barn i Segaltgaard ved naffn Søren.
 11. Juli døbte ieg Ras Knudsens barn i Skødstrup noie Maren.

1622, 26. Maji døbte jeg Søren Grossens barn i Hielmager ved naffn Anders.
 1623 døbte jeg og item (ligeledes) Peder Rytters Datter i Hielmager
 ved naffn Søren, oc udlagte hun til sin Barnefader en, som hun kiender icke.
 1623 nævnes Segaltgaard.

Her er altsaa to Stednavne og to Slægtsnavne, som endnu findes i Skød-
 strup Sogn.

1631. Invocavit (d. v. s. 1. Søndag i Fasten) døbte jeg min egen Søn Søren.
 Anden Paaskedag døbte jeg Rasmus Sparris barn i Schiødstrup noi (For-
 kortelse af nomine d. v. s. ved Navn) Jens. (Se foran om den Jens Sparris
 i Skødstrup, hos hvem Knud Holger i Kankbølle døde 31. Maj 1679).

1631 3. Advent døbte jeg Anders Pedersens barn i Segaltgaard noie
 Birrete. fru Soffi bar barnet. Holger, Gunde oc jomfru Beate Rosenkrantz
 var faddere.

1644 D. 2. Epiph. døbte jeg Mett. Rasis barn i Schiødstrup noie Gertrud,
 oc udlagte Matt. Jespers til Barnefader hindis Ectemand, quod procul dubio
 falsum (d. v. s. hvilket uden Tvivl er falsk). Præsten er dog saa forsigtig at
 anføre dette paa Latin.

Esto mihi (d. v. s. Fastelavns Søndag) døbte jeg min faders barn noie Peder.
 NB. Provst Rytter var jo Søn af en Gaardmand i Indrup. Faderen maa
 da nok have været gift anden Gang.

6. Trin. døbte jeg Jens Hansens barn i Kirkeholt noie Søren, bar fru
 Mette Rosenkrantz barnet.

1635 forekommer ogsaa Navnet Astrup for Aastrup og det kommer ofte
 siden.

1635 Annunciata Mariæ (d. v. s. Mariæ Bebudelsesdag) døbte jeg Søren
 Lodbiergs barn i Vosnis noie Peder.

1632 12. Trin døbte jeg Tyri Nielsens barn i Schiødstrup noie . . . Her
 er allerede Navnet Tyri, som endnu findes i Sognet i forskellige Former.

1637 . . . 9. Trin d. jeg Søren Lodbiergs barn i Vosnis noie Karen.

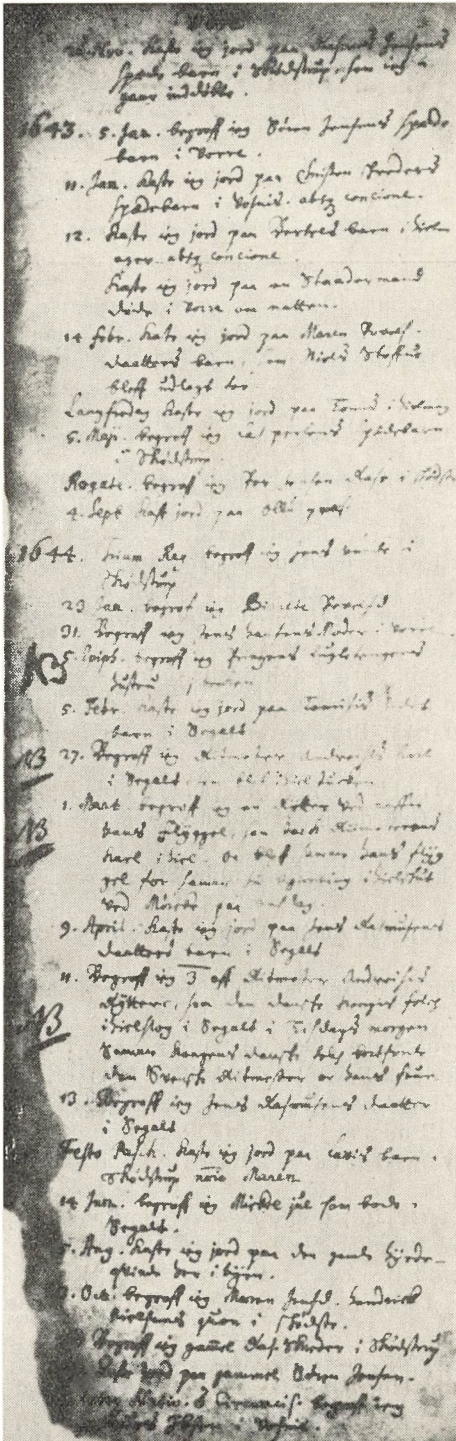
22. Dec. om aftenen kom der bud til mig, at jeg skulde besøge jomfruens
 pige Mette som udi hindis barselnød var svag, oc da udlagde hun til Barne-
 fader Jens som tiener Jomfruen.

1638 feria 3. Nat. (vistnok Onsdag efter Jul) døbte jeg Jens Hansens barn
 i Kirkeholt noie Birger. Jomfru Dorthe Rosencrantz bar barnet. faddere var
 Jomfru Mett. Gar (?) J. Soffi Rosencrantz Hr. Eske i Hiortzhøj. H. Magnus
 i Todbiørg. Hr. Per i Alling. H. Laurs i Mygind. N. Grosen paa Callø. Jens
 Karlby oc mange andre.

(Alle, der betegnes Hr., er Sognepræsterne de paagældende Steder).

1639 . . . 20. Trin d. Hr. Eske i Hiortzhøj min Daatter Margrethe. fad-
 dere bl. a. Jens Hansen Kirkeholt. Søren Rytter, Indrup.

NB. Hr. Eske var Sognepræst i Hjortshøj og Kapellan for Egaa. Han
 døde 1657.

En Side af Skødstrup Sogns Kirkebog 1643—44.

26. Nov. kaste ieg jord paa Rasmus Jensens spæde barn i Skødstrup, som ieg i gaar inddøbte.

1643. 5. Jan. begroff ieg Søren Jensens spæde barn i Vorre.

11. Jan. kaste ieg jord paa Christen Skræders spædebarn i Vosnis. abs. concione. (D. v. s. absente concione = uden Folkeforsamling, her altsaa uden Ligfølge).

12. kaste ieg jord paa Bertels barn i Hielmager abs. concione. kaste ieg Jord paa en Staadermand døde i Vorre om Natten.

14. Febr. kaste ieg jord paa Maren Povelsdaatters barn, som Niels Stoffers bleff udlagt for.

Langfredag kaste ieg jord paa Tomis i Hielmag.

5. Maji begroff ieg Las persens spædebarn i Skødstr.

Rogate begroff ieg Per Jensen Rass i Skødstrup.

4. Sept. kast jord paa Olle præst.

1644. Trium Reg. begroff ieg Jens bonde i Skødstrup.

23. Jan. begroff ieg Birrete Povelsd. 31. Begroff ieg Jens Hansens Moder i Vorre.

5. Epiph. begroff ieg Printzens fuglefængers hustru (i Kircken).

5. Febr. kaste ieg jord paa Tomisis lidet barn i Segalt.

27. Begroff ieg Ritmester Andreisis Karl i Segalt, som bleff ihielstucken.

1. Marz begroff ieg en Rytter ved naffn Hans Flyggel, som stach Ritmesterens Karl ihiel. Oc bleff samme Hans Flyggel for samme sin ugerning ihielskut ved Mørcke paa Onsdag.

9. April kaste ieg jord paa Hans Rasmussens daatters barn i Segalt.

Begroff ieg 3 aff Ritmester Andreisis Ryttere, som den danske Konges folch ihielslog i Segalt i Tisdags morgen. Samme Kongens danske folch bortførde den Svenske Ritmester oc hans frue.

13. Begroff ieg Jens Rasmussens daatter i Segalt.

Festo Pasch. kaste ieg jord paa Lavis barn i Skødstrup noie Maren.

14. Jun begroff ieg Mirede jul som boede i Segalt.

15. Aug. kaste ieg jord paa den gamle Hyrdes qvinde her i byen.

3. Oct. begroff ieg Maren Jensd. Hendrick Nielsens qvinde i Skødstr.
 . . . Begroff ieg gaml Ras Skreder i Skødstrup.
 kaste jord paa gammel Søren Jensen.
 Nativ 3*) begroff ieg Laurs Ibsen i Vosnis.

1640 forekommer Navnet Offuersegalt. (Øvressegalt).

1646 og de følgende Aar er der ved Barsedaaab anført en lang Række Faddere: 16—18, ja, helt op til 27 har jeg talt.

1648 nævnes 3 Personer fra Indrup, som altsaa da eksisterede endnu.

1653 d. 17. Trin døbte jeg Jesper Tygesøns barn i Kirkeholt ved naffn Kirsten. Blandt Fadderne nævnes Peder Tygesøn og Peder Rytter, Aastrup.

Dette Barn døde imidlertid et Par Aar efter og blev begravet i Skødstrup Kirke i Gangen i Nærheden af Døbefonten. Ligstenen staar nu ved Fonten og har følgende Indskrift:

Den Himlen ynt saa vel
 Den Himmel værdig siel
 Kirstine Iespers Trøst
 Din Moders Høie Lyst
 Levered her sin Been
 Sin Aand de Himle hen

Anno 1655
 Den 5. Octob.

Til Erindring om hende skænkede Jesper Tygesøn og hans Hustru det smukke Daabsfad af Tin, som endnu ligger paa Døbefonten. Det er et særdeles vel udført Stykke Arbejde. I Randen er indhugget Krucifiks, 6 Roser og 5 Evangelistsymboler (det ene forekommer to Gange). Paa den inderste Rand er 6 Engle. Endvidere har Fadet følgende Indskrift:

Den træenige Gud sampt Daabens Sacrament til Ære Skiødstrup Kirche til Beprydelse haver nu salig Kiersten Jespersdatters Forældre kjær. Dette foræret Hend oc til Amindelse.

Jesper Thygesøn. Maren Christensdatter.
 M. 1673.

1657 Jubilate Rasmus Michelsens barn i Hielmager døbt med naffn Jens. Denne Jens Rasmussen kom siden for tyffueri til Bremerholm, derfra til Indien. (Det sidste er tilføjet med en senere Haand).

To Krigsbørn fra Svenskekrigens Dage.

1660 Dom. 2. Epiph. (d. v. s. Anden Søndag efter Helligtrekonger) Christen Michelsens barn i Swinbo døbt noie Niels.

Item Anne Mogensdaatters, noie Karen som den Tørch blev udlagt foer til Barnefader, der laa til Clem. Peersens i Astrup.

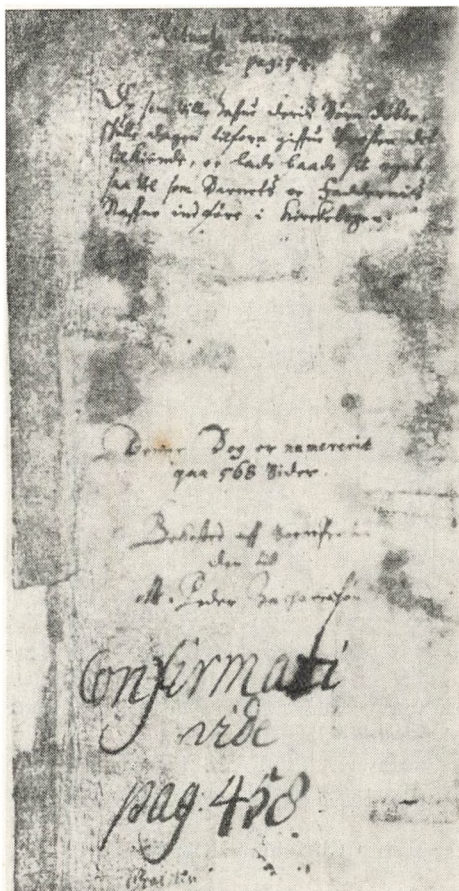
Tyrken maa have været en Lejesoldat i den svenske Hær. Barnet døde imidlertid og blev begravet 3. Februar 1660. Ingen Skødstrupper behøver derfor at være bange for at nedstamme fra Tyrken.

Derimod er der en Mulighed for, at en eller anden har hollandsk Blod i Aarerne. Det noteres nemlig for 1661 Sexages., 17. Febr.:

Mette Espensdaatters Daatter noie Anne Jensd. haffde et barn til Daaben blev kaldet Jens, udlagt til Barnefader en Karl ved Naffn Carsten Dirichsen, som var paa den hollandske flaade.

NB. Det bemærkes, at Nimaanedersdagen for de to Børns Fødsel var henholdsvis April 1659 og Maj 1660. Krigen afsluttedes først ved Freden i

*) 3. Juledag = Nativ. Forkortelse af Nativitet, Fødsel, her om Kristi Fødsel.

Rituale Danicum.*)

pag. 54.

De som ville haffue deres Børn døbte skulle dagen tilforn giffue Præsten det tilkiende, og lade baade sit eget, saa vel som Barnets og Faddernis Naffne indføre i Kirckebogen.

Denne Bog er numereret paa 568 Sider.

Bekostet aff Sognepræsten

den Tid

M. Peder Zachariasøn

Confirmati**)

vide

pag. 458.

*) Det danske Ritual fra 1685).

**) Confermerede se Side 458)

København 26. Maj 1660. Baade før og efter Fredsslutningen krydsede en hollandsk Flaade i Kattegat og Skagerak. Soldaterne har saa haft Landlov et eller andet Sted, f. Eks. i Grenaa eller Aarhus. Hollænderne var paa Danmarks Side.

Øverst Side 50 slutter Provst Rytters Indførelser i Liffens Bog med følgende Bemærkninger af hans Efterfølger Magister Peder Zachariasøn (ogsaa kaldet Nakskow):

Desiderantur hic aliquot anni in quibus nati et baptizati a viro Venerando Dno Erasmo Reuthero, non sunt annotati, quod non ipsius negligentia, sed gravi potius senectati et valetudinis incommoditati ascribendum.

Det vil sige, at der mangler en Del Indførelser i den følgende Tid, ikke fordi Rasmus Rytter havde været forsømmelig, men fordi han var gammel og havde svært ved at skrive. — Han var dog ikke mere end 67—68 Aar.

Et Minde om Slaget ved Lund.

1673. 23. Trin. noteres om en Barnefader: Rasmus Jensen Eistrup, tiende . . . i Segalt oc gav sig fra hans . . . til at være Rytter, blef siden slagen i Skaane i det Slag, som stod for Lund den 4. Dec. Barnet døde 1678 in Martii.

Det fremgaar for Resten siden af Dødebogen, at det var en uhyggelig Masse Spædeborn, der døde i disse Tider. Folk forstod ikke at passe dem.

1677. 10. Trin. hedder det: Dette Barn laa Moderen ihjel om Torsdag Natten i samme Uge.

I den næste Kirkebog, hvori der findes en Fortegnelse over alle dem, som stod aabent Skrifte i Kirken, ses, at de Mødre, som laa deres Børn ihjel i Sengen, maatte staa aabent Skrifte i Kirken, ligesom alle de, der blev grebne i Overtrædelse af Sædelighedsbudet.

1679 nævnes den store Gaard i Vorre.

Ved en Barnedaab samme Aar anføres det: Fader var Jens Møller kom ud med de Dragoner som laa i Aars, kom igjen den 11. Oct. Siden kom denne Jens Møller til Bremerholm, derfra til Indien med andre danske fanger. . . . Senere tilføjes: Den anden, som hed Michel rømte for sit tyffueri oc andre misgjerninger.

Mali corvi mala ova. (D. v. s.: slette Ravne lægger daarlige Ægl)

Af en Indførelse fra 1683 fremgaar det, at Børnene døbttes ligesom nu, »naar Præsten gaar af Prædikestolen«. Men det bemærkes: »To uecte børn døbttes naar ald tienesten er ude«.

1687. 8. Trin. 17. Juli døbte jeg Tyge Niensens barn i Schiødstrup noie Jesper, samme Dag strax Folk var kommen af Kirke brender Gaarden saa aff.

Samme Aar forekommer blandt nogle Faddere det mærkelige Navn Søren Syndermand Sørensen fra Todbjerg.

1695 fulgte Pastor Marquard.

Han noterer 1698 2. Dec. baptizata filia mea prim og Soph. Marie a Dn. Rudolpho præpos. THORF (?). nata 26. Nov. 8 Vesperi. D. v. s. Provst Rudolf døbt min førstefødte Datter, født 26. Nov. Kl. 8 Aften.

1701 tiltraadte Pastor Trelund Embedet.

1702 noterer han ved en Barnedaab: Min Kiereste, Karen Pedersdatter bar det. Her er da Navnet paa Trelunds Hustru. Hun bar flere Børn i den følgende Tid og synes saaledes at have været ret populær. Bl. a. bar hun Dom. 10. Trin. Degnen Jacob Rasmussens Barn noie Hans Marquard. Det synes at være kaldt op efter den forrige Præst.

1709 nævnes Degnens Hustru Evenne Lassd. og samme Aar Karen Degns.

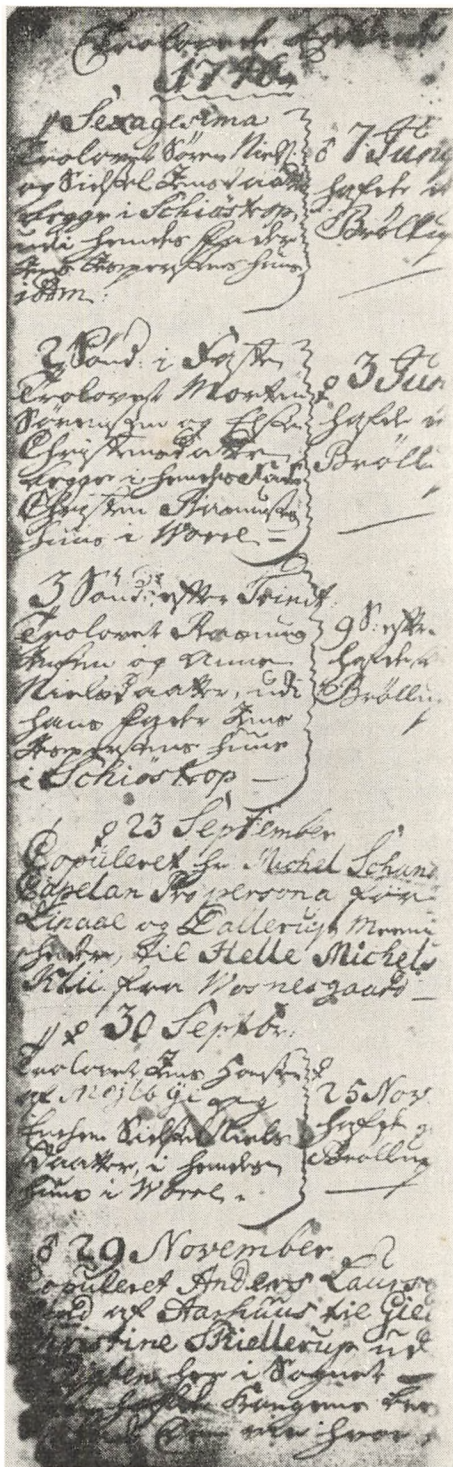
1714 Fest Purific. Mariæ (d. v. s. Mariæ Renselsesdag) døbte jeg Jacob Degns barn noie Friderich Christian baaren af Major Lützows frue paa Hiortzhøjlund. Faddere Toersager: Degnen Martin Munck. Hornslet Præstegaard Hr. Niels Rauns

1738 Dom. 8. post Trinit. Læst ved Daaben over Degnen Jens Møllers barn i Schødstrup noie Michel som formedelst Svagheds Skyld var hiemme-døbt baaren af Mons. Christian Hasselbalches Kiereste Madame Sophie Christine Begtrup fra Wistoft. Fadderne Schiødstrup, Madame Trelund, Rosenholm, Høiwelbaarne Hr. Peder Malling. Wosnesgaard Fuldmægtigen Hr. Erich Rasmussen. Gartner Hr. Peter Kruckow.

1742 Degnen Jens Møllers barn udi Schiødstrup noie Martin baaren af Madame Begtrup paa Schiærvad. Faddere: Mons. Hans Jensen Tved af Løwenholm. Mons. Johan Welau Begtrup af Schiærvad. Degnen Lauritz Hintznoch i Giesing. Min Hustru Magrethe Cathrine Trelund af Schiødstrup. Pastor Trelund maa da have været gift anden Gang, da hans tidligere nævnte Hustru hed Karen Pedersdatter.

1743 forekommer Navnet Lygten (for Løgten).

Anno 1744. Dom. 1 post. Epiph. Læst ved Daaben over Høyædle og Høi-

Af Skødstrup Sogns Kirkebog 1746.
Trolovede. Ægteviiede.
1746.

Sexagesima.
Trolovet Søren Nielsen og Sidsel Iensdatter begge i Schiøstrop, udi hendes fader Iens Iespersens huus ibdm. } 7. Juni hafde de Brøllup

2. Sønd. i Fasten.
Trolovet Morten Sørensen og Else Christensdatter, begge i hendes Fader Christen Rasmussens huus i Worre. } 3. Iun. hafde de Brøllup

3. Sønd. efter Trinit.
Trolovet Rasmus Iensen og Anna Nielsdatter udi hans fader Iens Iespersens huus i Schiøstrop. } 9de Søndag efter hafde de Brøllup

23. September.
Copuleret Hr. Mickel Schand. Capelan Pro persona for Linaae og Dallerup Menigheder, til Helle Michels Klii fra Wosnesgaard.

30. Septbr.
Trolovet Iens Hansen af Mejlbye og Enken Sidsel Nielsdatter i hendes huus i Worre. } 25. Nov. hafde de Brøllup.

29. November
Copuleret Anders Laursen Pind af Aarhus til Gied Christine Skiellerup udfaf Lygten her i Sognet, som hafde Kongens Brev at lade Dem vie hvor de ville.

welbaarne Hr. Amptmand Gersdorffs barn Navnlig Poul Rosenørn baaren af Jægermester Trolles Frue paa Møllerup. Fadderne: Aarhus. Hans Excellence Chr. Jacob Benzon. Katholm. Hr. Major Peder Rosenørn. Meilgaard, Hr. Major Johan Rosenørn og Frue Sophie Amalie Dyre.

1744 og 1748 havde Gersdorffs ligeledes Børn i Kirke med en lang Række Faddere blandt Omegnens Notabiliteter.

Dødsens Bog,

som indeholder Fortegnelse over alle begravede Personer, paabegyndtes først 1631, ogsaa af Provst Rytter. Den indeholder forholdsvis mere end Liffsens Bog af historisk Interesse.

1631 den . . . Januar begrof jeg den gammel Qvinde paa Vosnisgaard som var 112 Aar.

Die 1. Martii Sepultus est filius meus Severinus, qui 25. Februari nat. et Dominica invovavit denatus. (D. v. s. Præsten begravede sin egen Søn Søren).

1633 forærit hand mig 3 Rdlr. 12. April loffued mig et faar.

1634 Jens Bertelsens barn, som bléf brent ihjel.

16. Juni begrof jeg min Morbroder Esper Smid i Indrup.

1635 D. invocavit Jep Jensen i Vosnis . . . det første Liig, som den nye Ligbaare blev brugt til, som Jens Hansen lod give.

14. Juni i den uge der jeg holt brøllup begrof jeg Esper Hjørre i Vorre.

1637 . . . 16. Dec. begrof jeg Jens Hansens barn i Kirkeholt noie Birrete. . . . Det var altsaa ham, der skænkede Ligbaaren.

1638 . . . 3. Adv. Begrof jeg min Moster Birgitte Andersd. i Indrup. Var 88 Aar gaml.

1640 Anders Nielsen forðum i Segaltgaard gaff hans børn mig 3 Rdlr.

30. April begrof jeg et lidet Pigebarn paa en 5 Aars Alder, som blef funden død i Øxen Birrit paa Vosnis Mark.

1641 gl. Kone Vosnes 106 Aar gl.

1654 . . . 3. Juledag begr. Søren Christensen i Astrup som laa syg af . . . oc paa Juledag løb af sengen ud paa haffuit oc druchnet sig.

1657 den 23. febr. Anders Jespersen i Hielmager begrafuen. Denne Mand blef slagen ihjel i præstegaarden den 20. febr. aff et Vedtræ som falt paa ham, der hand med nogle andre ville rejse det op i Vedkasten oc det blef for mectigt.

En gammel Skik med juridisk Gyldighed.

1672 den 19. Januar begrof jeg Christen Groesen i Hielmager. ætat 83. Hans Børn kasted nøgelen paa Graffuen.

Dette betyder, at de fragik Arv og Gæld. Det var Nøglen til Huset, de kastede paa Graven. Troels Lund fortæller herom i »Dagligt Liv i Norden« i det Afsnit, der handler om Arv og Gæld. Selv om dette er det eneste Tilfælde af den Art, der anføres i de gamle Kirkebøger fra Skødstrup Sogn, kan der jo godt have været mange andre. Det er blot Præsterne, der har nøjedes med at referere dette ene.

— — —

1681 . . . 7. Oct. kasted jeg Jord paa Søren Gyses Moder, en gammel staader Kierling som med en taabelig daatter haffde i mange Aar gaaet om oc tiggend.

1655. 10. Oct. Jesper Tygesøns Barn i Kirckholt, Kirsten Jespersd. begrafuen. 6 Rdl. (!) Hun ligger begrafuen i den Vester ende aff Kircken mit i gangen under en liden Steen. Hinde til Amindelse haffuer Jesper Tygesøn giffuet det Wandbecken af tin som staar paa funten.

1674. 28. April begroff jeg en Leutenant under Captein Lützous Compagni, i Elsted Kircke, lige for Kirckedøren i gangen mellem Stolene.

1690. Løffuerdagen for den 1. Søndag efter Paaske, bleff Anders Degns Moder Karen Sørensdaatter begrafuen oc lagt i Wobehuset. ætat. 80. Hun haffde ligget ved sengen i 6 Aar 4 Maaneder og 3 Uger.

1650. 20. Maji døde Anders Pedersen Munckgaard paa Vosnisgaard, blev hans lig saa ført til Munckgaard oc begraf jeg hannem i Eggo Kirke den 25. Maji.

1674. 21. Nov. blef en Syndere ved naffn Sørn Persen, fød i Attrup, halshuggen her uden for Skødstr. for adskillig tyffueri hand haffde beganget, huilchen jeg berette om fredagen tilforn paa Vosnisgaard oc fulde ham saa om Løwerdagen til retterstedet.

1679. 31. Maji bleff den Næfrløs Hestegilders Søn Wed naffn Laurs Jensen, en dreng paa 14 Aar, halshugget paa Vosnisgaards rettersted, for hand tilligemed sin fader Jens Christensen Næfrløs hafde skut Knud Holger (ifølge Kirkebogen andetsteds ogsaa Hestegilder) i Kanckbølle i sin bug med en Kule, hvoraff hand døde om anden Dagen her i Skødstrup til Jens Sparris. Faderen til samme Dreng blef skut ihjel i Randers af nogle Ryttere, som var udskicket at gribe ham, og da han ville gjøre modværge, skød en ham strax paa steden; blef saa ført fra Randers hid paa Vosnisgaards Rettersted, hvor hand blef begrafuit hos sin Søn.

1689 Palmarum bleff Peer Bondis Kone i Sk. Anne Andersdaatter, saa oc hans daatter Johanne Pedersdaatter begge paa en dag begrafuen, oc nedsat i en graff, dog hver i sin Kiste. Moderen var 58 Aar, Daatteren 18.

1689 . . 29. August bleff min Hustrus Anne Sørensdaatters Liig nedsat i Begrafuelsen (formentlig Gravkælderens inde i Kirken).

1740 dend 10de Maji kast Jord paa Degnen Jacob Rasmussen, som ved en ulykkelig hendelse om natten mellem dend 4de og 5te var falden i sin Brønd og druknet.

En højtidelig Meddelelse.

1744 den 29. Jan. Begr. dend i Live Velærværdige Mand, Hæderlig og fornemme Vellærde nu for Gud salige Mand Hr. Niels Trelund fordem Sognepræst for Schiødstrup og Elsted Menigheder. Hans Alder 72 Aar.

1745 den 20. Juli Kast jord Paa Høyædle oc Welbaarne Hr. Conference Raad Ioachim Gersdorffs liig, fordem kong. Majestæts Conferentz Etats og Justitsraad samt Herre til Wosnes-, Iis-, Roelsøe og Quelstrup-Gaarde.

1747 Fest 2 Paschalis blev en Lands Soldat ved Nafn Olle Nielsen Holm begravet; Hand døde i Segalt og efter hands Død blev funden 2de afskediger fra Kongens tjeneste, dend første var dateret fra Regiments Stabs Quarteret til Itzehoe d. 10. December 1745, og til dend tiid haffde staaet som Rytter under Hr. General Major Duderstadts Regiment ved Hr. Ritmester Petersdorffs Compagnie . . . aar og 1 Maaned. Dend anden afsked dateret Rensborg d. 21. April . . . hvor hand 1 Aar og 6 Maaneder haffde staaet som gemen Musqeter under Hr. General Friederich von Halsteins Regiment ved Liv Compagniet.

1751 den 6. Aug. blev Sognepræst Stub begravet, 58 Aar gl.

Men var det mon hans Søn, der fik Lov til at opholde sig i Præstegaarden? — I hvert Fald er følgende Indførelse nærmest at forstaa paa denne Maade:

1753 Torsdagen den 20. Juni. Kast jord paa Studenteren Monsr. Thomas Stub, som conditionerede i Schiødstrup Præstegaard, 26 Aar gl. mindre end 8 Dage.

1756 Tirsdagen den 13. April prædiket over Vellærde Hr. Johan Erenst Tegder hans Kone Anna Cathrine Hoeg, 31 aar mindre end 4 Maaneder gl.

1758 Natten mellem 8. og 9. December døde Tegders Datter Anna Cathrine 38 uger gl. . . . Tegder maa da være blevet gift igen i Mellemtiden.

1772 . . 24. Marts begr. Martin Gotliebs Hustru i Løgthuset Antonette Sørensd. 33 Aar.

N.B. Navnet »Løgthuset« synes at tyde paa, at Bynavnet »Løgt« simpelthen er opstaaet af det Forhold, at der ved Stranden var et Hus med en Lygte, som skulde vise Vej for Skibene, som søgte ind til den daværende Havn. Dette er siden blevet glemt, og saa har man fundet paa at søge Oprindelsen til Navnet Løgt i Løgtun eller lignende.

1779 Dom. 3. p. Trinit. Degnens Mons. Wagaards hans liden Datter 1½ Aar gl.

1779 . . 11. Novbr. kast jord paa Degnen Hr. Jens Wagaard. 50 Aar.

I Dødsens Bog findes ogsaa et Afsnit med trolovede og copulerede (dvs. ægteviede). Herfra noteres:

1745 den 26. Januar copuleret Hr. Hans Holst Sogne- Præst i Knebel og Roelsø Menigheder til Madame Berthe Johanne Wonsel . . Hr. Niels Trellunds i Schiødstrup . . . Det maa være Pastor Trellunds Enke, der er Tale om.

Samme Aar forekommer Navnet Lygten og 1759 Lygt-Huset, idet der den 6. April dette Aar fandt en Dobbelttrolovelse Sted der; begge Husets Døtre Annetonette Jensd. Deigret og Elisabeth Jensd. Deigret blev trolovede.

1760 Mand. 22. Sept. trol. i Søby i Estrup i Søbye Sogn Mons. Hans Nansen Ranlev fra Schieringgaard og forrige Degns Datter Mariane Weile. Copuleret i Søby Kirke 6. November.

Denne Ranlev nedstammer formodentlig fra den paa Skjæring Munkgaard kendte Bondeplager Rasmus Randleff eller er en af hans Slægtninge.

1765 forekommer Navnet »Træskohuset« i Skødstrup. Træskohuset var vistnok det samme som »Vadsk«, den gamle Kro yderst i Sognet ved Vejen til Hornslet.

1774 den 7. Decbr. var der en Rasmus Bang i »Løgtehuset«.

Af Kirkebogen 1780–1809 skal kun anføres et Par Notater.

1795 dukker første Gang et Par Sygdomsbetegnelse op ved Dødsfald. Det ene er Tærings-syge hos en Mand, der døde 47 Aar gl. Det andet kaldes Lungesvaghed hos en Mand, der døde i 69 Aars Alderen.

1795 den 20. Juli blev Friderich Hoberg »knuset paa Veirmøllen« 35 Aar gl. Allehelgensdag 1798 jordet Niels Jensen af Aarhus, der gik med Kram og fandtes død d. 31. Oktbr. paa Landevejen til Wosnesgaard imellem Studstrupbroen og Hovledet. Han var 66 Aar gl. Stedsangivelsen her viser, at det er den gamle Landevej, der er Tale om.

1803 den 4. Søndag efter Paaske blev 11 unge konfirmeret i Skødstrup Kirke. Præsten forklarer, hvorfor Konfirmationen kommer 3 Uger senere end normalt. Alle Konfirmanderne blev angrebet af en ondartet Mæslingsesygdom under en Epidemi, som da grasserede paa Egnen.

D. 2. Juli 1803 blev en druknet, ung Mandsperson, som blev funden inden for Vosnæshoved i Kaløvig, begravet. »Af hans Klæder kunde man se, at han ikke var en gemen Matros. Paa hans Lintøj var syet et Bogstav CPS; men hos ham fandtes intet, som kunde tilkendegive, Hvo og hvorfra han var«.

1806 omtales Soldat Niels Jacobsens Kone og 1807 Indsiddet og Soldat Peder Nielsen.

14. Maj 1808 blev Høyædle og Høyvelbaarne Hr. Captain Niels Sechers Frue Sophie Walsøe paa Wosnesgaard forløst med en Søn, som den 22. Maj næstefter blev hiemmedøbt og kaldet Christian Lindeman. Den 14. Juli blev barnets Daab bekendtgjort i Schiødstrup Kirke, hvor det blev frembaaret af Fru Secher, Schaffegaard. Fadderne vare: Hr. Secher til Schaarupgaard, Hr. Secher til Kierbygaard. Hr. S. i Brændstrup. Hr. Secher til Østergaard, Hr. Secher til Ingvorstrup.

Fra Dagliglivet i Hadsherred i Halvfjerdserne.

Af R. P. Rasmussen, Oldrup.

Mergling. Naar jeg i Aar forsætter med at optegne Erindringer om forskellige gamle Arbejder, som de foregik i Bøndergaardene i min Barndomstid, vil jeg begynde med Merglingen, som vel nok var et af de haardeste Arbejder i den Tids Landbrug og jo slet ikke kan sammenlignes med det Mergelarbejde, vi kender fra Nutiden, hvor det er Gravemaskinen, der maa gøre det sværeste Arbejde. Det var ogsaa langt større Mængder, der blev udkørt dengang.

Kalkindholdet var i mange Tilfælde meget ringe. Det blev som Regel ikke undersøgt paa anden Maade, end man — naar man kom til det, man ansaa for Mergel — tog noget af det og hældte lidt Skedevand (Saltpetersyre) paa; kunde det saa koge eller bruse, var det Mergel, men om dets virkelige Kalkindhold fik man ad denne Vej ingen Oplysning, og mange Gange maatte der afrømmes og bortkøres 4 a 5 Alen Jord, før man naaede ned til Mergelen.

Jeg husker, at da min Fader i Halvfjerdserne merglede anden Gang, brugte han mellem 150 og 200 Læs pr. Td. Land, eller ca. 900 Læs til et Skifte, saa det var ikke saa kort Tid af Sommeren der gik med til dette Arbejde, og Arbejdstiden var fra Kl. 6 Morgen til Solen gik ned, med 2 Timers Hvil til Middag og $\frac{1}{2}$ Time til Mellemmaden For- og Eftermiddag.

Tidt var Mergelen saa tør og haard, at den maatte hakkes op; det var kun i heldigste Tilfælde, at den kunde graves op med en stærk Spade eller en rigtig svær, togrenet Mergelgreb, og Mergelen kom herved op i temmelig store Klumper, der, naar den havde ligget paa Jorden i nogle Dages Tørvejr, ikke var nem at sprede.

Spredningen maatte Kvinderne hjælpe til med, da Mand, Karl og Daglejerne var optaget af Udkørselen. Var Knoldene alt for store, maatte Dreng og Børnene ud med Køller og slaa dem i Stykker. Det skulde altsammen endes om Sommeren, da det var Brakmarken der blev merglet, og den skulde helst have to Pløjninger efter Merglingen, forinden Rugen skulde saas. Kunde Mergelen have ligget ovenpaa Jorden om Vinteren og faaet en Del Frost, var Spredningen bleven betydelig lettere. —

Arbejdet i Tørvemosen. Et andet Sommerarbejde, men næsten med lidt festlig Præg over sig, var Optagning af Tørv til Gaardens eget Forbrug i Aarets Løb. Til hver Gaard hørte som Regel et eller to smaa Tørveskifter i Ondrup eller Ørting Mose, det var Skifter paa 2 til 4 Skp. Land.

Naar saa det travle Foraarsarbejde var forbi, og det var nogenlunde stadigt Vejr, skulde der tænkes paa Tørvearbejdet, og her skulde Kvinderne ogsaa være med, i hvert Fald Pigerne.

Forberedelserne begyndte Dagen forud. Der skulde til Arbejdet medbringes Hjulbør til Udkørsel af den æltede Tørvedynd, Spader og Skovle samt en Tørveform. Det hele blev læsset paa en Høstvogn, hvor der ogsaa skulde være Plads til Folkene og de Fødevarer, som skulde medbringes. Alt skulde være parat, saa der kunde køres straks, man var færdig med Morgenarbejdet og Davren, helst lige ved Solens Opgang.

Husmoderen maatte tidlig op. Der skulde koges Risengrød og bages Pandekager, der medens Maden var godt varm blev pakket ned i en stor Halmkurv med Laag over; her kunde den saa holde sig varm som i en Høkkasse. Desuden skulde der de Dage nymalket Mælk med til Risengrøden, Smør, Brød, Paalæg og Øl til Mellemaden For- og Eftermiddag.

Om Morgenen, saa tidligt som muligt i den dugfriske Luft og under Fuglesang, kørte vi saa afsted i den tillæssede Høstvogn, i hvilken befandt sig Karlen, Daglejerne og 2 Piger, samt til at ride Hestene hjem 1 eller 2 Dreng, der igen maatte ride dem ned om Aftenen til Hjemkørselen, og da vi havde det meste af en Mil til Mosen, blev det en kærkommen Udflugt for os Dreng. Var der saa andre af Naboerne i Mosen samtidig, kunde der blive Anledning til lidt Kapridning, og den Gang havde Børn jo ikke ret mange Udflugter; det var før Skoleudflugternes Tid.

De ældre tog ogsaa disse Dage i Mosen som en Afveksling. Foruden de fire fra Gaarden var der Tørvemanden og hans Kone, og det var ikke noget bestemt Antal Tørv, der skulde tages den enkelte Dag, men nok som Endemaal; slog fire Dage ikke til, tog man den femte med. Gik Arbejdet som det skulde, at man kunde blive i den samme Grav hele Dagen, blev det regnet for jævnt god at optage 5000 Tørv, men slog Graven Bunden op, naaede man ikke saa mange, og saa maatte man tage den femte Dag med.

Det, at Graven slaar Bunden op, kommer af, at Vandet fra andre Grave trænger ind gennem det Skel, der findes mellem den ny og den gamle Tørvjord. Naar det ny Lag man ælter i, bliver for tyndt, vælder Vandet ind, og man kan ikke ælte i Graven længere; der skal saa rømmes af og begyndes med en ny Grav, hvilket jo sinker ikke saa lidt. Selve Arbejdet blev gerne fordelt saaledes: Karlen og Daglejerne æltede Tørvedynden og skovlede den op i Hjulbørene oven for Graven, hvor Pigerne hentede den og kørte den ud paa Liggepladsen. Her tog Tørvemanden og hans Kone imod hver sin Tilkører for derefter at fylde Dynden i Formene, og stryge Tørven af.

Tørvearbejdet faldt i Aarets skønneste Tid. Skoven, der stødte lige op til Mosen, stod fuldt udsprungen, og Turene Morgen og Aften til og fra Mosen var rene Lystture. Naar vi lige ved Solnedgang kørte hjem, var de yderste Træer i Aakjær Skov langs Tammebjergs Bakken tæt besat af Storke, vi kunde ofte tælle over halvtredsindstyre i Træerne. Her saa vi i mange Aar et Par sorte Storke, det eneste Sted jeg har set sorte Storke i Frihed. Naar vi kom nærmere mod Aften, fulgte Frørernes Kvækken os fra den Tids mange mange Mergelgrave. Ja, ogsaa for de ældre blev Mosedagene en Oplevelse, selv om Arbejdet for dem, der gik ved det hver Dag, kunde være trælsomt nok.

**Arbejdet i Høslet og Kornhøst
gik med Liv og Lyst.**

Længere hen paa Sommeren kom saa Høslet, og her maatte Kvinderne ogsaa tage Haand med i Arbejdet, først med Udholmningen af Kløver- eller Høskaaren, saa Hverringen (Vendingen), Rivning, Stakopsætning og endelig Hjemkøring. For Mændene var det Brugen af Høleen, der tog paa Kræfterne, særlig naar man var helt ung, lige efter Konfirmationen. Man manglede da baade Kræfter og Øvelse i at bruge

Leen og holde den skarp. Var der flere om Arbejdet, skulde man jo følge Hug med de øvrige og ligegodt vinde med, og det var en Æressag, at man holdt ud til Enden, selv om »Kalven«, Trætheden, blev meget stor. Ved Rivningen skulde Mændene smide det groveste Lag sammen, saa Kvinderne kunde rive rent, sætte Stakkene, ligesom de ogsaa forkede af Stakkene ved Hjemkørselen, medens det var Kvinderne der læssede. Naa, dette med Hjemkørselen kendes jo stadig, det har vi jo endnu ikke faaet Maskiner til.

I Kornhøsten var det Mændene, der høstede Kornet, og Kvinderne, der bandt det i Neg. Til Høstningen brugtes samme Høle som til Slet, men nu var den forsynet med Medkroge af mange forskellige Former til at samle Kornet om i Skaaret, saa det kom til at ligge pænt op mod det uhøstede og var nemt at binde op. Det gjaldt her om at faa Leen lige langt tilbage ved de enkelte Hug, da der ellers blev en Del Straa staaende, som Opbinderen havde at rykke i med »Kratten« eller Optagerriven, hvilket sinkede Arbejdet og var Aarsag til unødigt Spild af afrevne Kerner og Vipper.

Høstarbejdet begyndte først, naar Duggen var gaaet af Kornet, men blev saa ved til Solens Nedgang, og havde man ikke en Ekstramand til at sætte Kornet sammen i Hobe eller »Kærvestager«, maatte Høstere og Opbindere hjælpes ad at faa det høstede sat sammen; det maatte nødtig ligge Natten over uden at være rejst op.

Naar Kornet havde været høstet en Dags Tid, hjalp Høstfolkene hverandre med at rive Stubbene med Haandrive om Morgenen til Duggen gik af. Enkelte anskaffede sig Slæberiver til en Mand at gaa med. Det var en Træbulle, ca. 3 Alen lang med ca. 6 Tommer lange Tænder af Træ, eller lidt krumme af tyndt Rundjern, paa Skaftet var anbragt et Haandtag til at trække i med den ene Haand, men ogsaa til at løfte Riven fra Jorden i, saa Rivningen kunde falde fra Tænderne. Til at trække i fik Manden desuden en Dækken-gjort om Skuldrene, den var saa fastgjort til Riveskaftet mellem Bullen og Haandtaget. Med en saadan Rive kunde en Mand rive lige saa meget som 3 eller 4 med Haandriver, men saa var det til Gengæld haardere Arbejde.

I Tiden til opimod 1880 blev den største Del af Foraarsæden »kjærv-bundet«, det vil sige, at to Neg bandtes sammen med et Rughalms Halmbaand forinden Hjemkørselen. Til dette Arbejde fulgtes alle Høstfolkene ogsaa ad tidligt om Morgenen; det skulde ske inden Duggen gik af. Blev Kornet for tørt, vilde der spildes for meget ved Afgnidning, naar Negene bandtes sammen.

Arbejdet i Høslet og Kornhøst gik, naar Vejret da var nogenlunde føjelig, gerne med Liv og Lyst. Der var som Regel flere end Gaardens faste Folk med i Arbejdet, og det havde dobbelt Virkning, større Munterhed, lidt mere Afveksling i den daglige Kost og godt og kraftigt Øl til Maaltiderne.

Her var det i min Barndom og Ungdom Skik, at der i Februar Maaned bryggedes to Tønder godt Øl, en større og en lidt mindre, den lille til Slet og den større til Høst. Naar Øllet var godt afgæret og fyldt paa Tønderne, blev Spunset sat paa og Spunshullet og Ølhanen god tilklinet med Ler, og Tønderne fik saa Lov at ligge urørte, den lille til første Dag i Høslet og den store til første Høstdag, men saa var det ogsaa en frisk og kraftig Drik der holdt sig uden at blive sur. At det var ren Afholdsdrik, tør jeg bestemt ikke paastaa.

Til Høsletten var ikke knyttet særlige Skikke eller Festligheder saadan som til Høsten. Her begyndte vi altid med at faa Suppe til Middag den første Høstdag, der ikke gerne maatte være en Mandag, Suppen blev som Regel kogt paa en eller to aargamle Haner. Naar Kornet var ophøstet, blev der strøget for Kaalene, og Husmoderen maatte, for at bevare Kaalene, give Snaps

og Æbelskiver, og til Aften Risengrød med god Mælk eller sød Øl at dyppe i (Skorgrød). Ved Hjemkørsel af det sidste Læs skulde alle de, der var i Marken, op at køre med hjem. Derimod erindre jeg ikke, at der vankede Skænk ved denne Lejlighed, men om Aftenen fik vi Risengrød og Æbelskiver og lidt senere paa Aftenen Kaffe med Vafler. Større Høstgilder holdtes ikke, men nogle Dage efter Høst var Høstfolkene med deres Børn sammen med Gaardens Folk, og da fik de Oksekødsuppe med Kødets og Peberrods-Sauce til Eftermad til tidlig Aftensmad, og lidt hen paa Aftenen Kaffe med Vafler og Søsterkage til. Høstfolkene med deres Børn var som Regel ogsaa Gæster i Gaarden Juleaften, og da var det omtrent de samme Retter der vankede, kun med den Forskel, at saasnart Lysene var tændt, stod Mellemmadshbordet dækket med Grisesylte, Hvidkaal, Smør, Brød, Rullepølse og Faarekød og hertil alt det varme Øl man vilde have. Først ved Nitiden kom Suppen, og derefter spilledes Kort om Pebernødder, til vi drak Kaffe mellem 11 og 12. Gik nogen sulten i Seng efter denne Omgang, var det hans egen Skyld.

Tærskearbejdet. Naar Høsten var endt, og Efteraarspløjningen tilendebragt, var det Tærskearbejdet med Plejl der optog Tiden i en stor Del af de korte Vinterdage, og her havde Kvinderne ogsaa deres Del at gøre, da det var dem, der maatte rense Kornet færdigt, hvad enten det skulde leveres som Skattekorn eller sælges til Kornopkøberne. Tærskning med Plejl var et slidsomt og noget ensformigt Arbejde, særlig naar man var ene om det; var der to, og det da gik som det skulde, kom der jo straks lidt Takt og Rytme ind i det; faldt det saa ind med en Frostperiode, blev Kornet lettere at tærske rent, og man stod lunt og tørt i Loen. Da kunde det være helt hyggeligt at tærske. Gav det saa dygtigt i Skæppen, havde det jo ogsaa sin Interesse, særlig for den der havde Akkord, som Regel et Fjerdingkar af Tønden, og var det Rug, da fire Skilling for en Trave Tag at binde op.

Havde man saa en passende Dyngge tærsket, skulde der renses, og var det Byg, der skulde renses til Skatte- eller Salgskorn, da skulde den først kjønes, for at faa Bygskægen fra Kernerne, ellers vejede den for lidt efter hollandsk Vægt. Kjøringen foregik paa den Maade, at Kornet efter Tærskningen skovledes ud midt paa Loen i en flad Dyngge, og en Karl eller Dreng skulde derpaa ride rundt i Dynggen med et Par, helt unge uskoede Heste. Tærskeren gik nu og skovlede sammen paa Dynggen, efter som den blev udtraadt, og skulde Hestene gøde, medens der redes rundt, da maatte han være parat med Skovlen til at opfange Gødningen, for at den ikke skulde blandes med Kornet. Efter at der var redet rundt en Time eller mere efter Dynggens Størrelse, kom Hestene ud og Dynggen østes sammen i den ene Ende af Loen, saa der blev Plads at kaste Kornet paa.

Til Kastningen, der var ens for alle Kornsorter, var det gavnligt at have rigelig Plads, for des bedre at skille Avnerne fra. Kastningen kunde af særlig øvede Folk foretages med en stor Hulskovl med begge Hænder og tog saa ikke saa lang Tid, men i Regelen brugtes en Haandskovl til een Haand. Naar Kornet kastedes ud, fløj det tungeste længst bort og lagde sig i en Runding tværs over Loen, medens Avnerne lagde sig i Dyngge nærmest Kasteren. Til at tage de smaa Halmstumper, der var tungere end Avnerne og lagde sig i den indvendige Runding af Korndynggen, brugtes en Ris-kost, bunden af fine, sejge Birkekviste, hvorved Korndynggen jævnlige med let Haand affejedes, eftersom nyt Lag udkastedes. Jo omhyggeligere Kastningen skete, des nemmere var den endelige Rensning.

Den sidste Rensning, der som nævnt var Kvindearbejdet, skete med Haandsold. Soldet var lavet af to Trægjorde af sejt Asketræ, den øverste var ca. 5 Tom. høj og 18 Tom. i Diameter, den nederste ca. 2 Tom. høj, men saa meget større i Tværmaal, at den kunde presses op over den øverste Gjord, efter at Soldbunden var strammet ud over nederste Kant. Soldbunden bestod enten af hvidgarvet Kalveskind med runde Huller, eller en flettet Bund a lange, tynde, udflekkede Hasselspaaner, og Hullerne, hvad enten det var de runde i Skindbunden eller de firkantede i den flettede Bund, maatte ikke være større, end at Kornet ikke kunde gaa igennem dem, men kun Sand og Ukrudtsfrø.

Ved Rensningen gjaldt det om at kunne bruge Soldet paa en saadan Maade, at Sand og Ukrudtsfrøene kom fra, mens det lette Snavs samlede sig midt paa Soldet, saa det kunde skummes af med Haanden, forinden Kornet fyldtes i Sækkene.

Den første Landbrugsmaskine Denne Kornrensning brugtes i min Barndom kun i de mindre Jordbrug, da Gaardmændene i Oldrup allerede i 1824 havde købt en Rensemaskine i Fællesskab og oprettet en Kontrakt om denne Maskines Brug. Det er sikkert den første Maskine af nogen Art, der er anskaffet i og til Oldrup By. Kontrakten fremsættes her ordret efter Originalen:

CONTRACT

indgaaet af samtlige Gaardmænd i Oldrup. Vi samtlige Gaardmænd haver købt en Kornrensemaskine hos Møllebyggeren i Skanderborg, den har kostet i det hele 30 Rbd., og disse Penge have vi samtlige betalt med 1 Rbd. 4 Mark Sedler, hver Mand for sig. — Nu har vi overladt samme Maskine til Gaardmand Hans Mikkelsen paa følgende Maade: At han for enhver af de Mænd, der have betalt ovennævnte Maskine, skal rense saa rent som muligt 1 Td. Korn for 10 Rbskilling, hvilken Acord skal vedvare og gælde saalænge indtil de 1 Rbd. 4 Mark ere fortjente hos hver Mand for sig, men saasart disse Penge ere affortjente, skal samme Maskine tilhøre Hans Mikkelsen som en lovlig Ejendom. Det forstaaer sig, at Hans Mikkelsen, saalænge han er pligtig efter denne Acord at rense for os, skal vedligeholde Maskinen, skulde nogen Mand finde for godt, uden skellig Grund, at lade rense paa andre Steder, og samme kan overbevises, skal de have hele deres Ret til Maskinen forbrudt, saaledes at de intet kan fordrer af deres udlagte 1 Rbd. 4 Mark.

Hans Mikkelsen skal, saalænge nogen af os lade noget Korn rengjøre, enten selv være behjælpelig ved Rensningen eller lade en kyndig træde i Stedet, med hvilken vi kunde være tjent.

Hvem der har først stævnet skal naturligvis først have rengjort, og naar en af os har stævnet, maa han ikke den Dag antage nogen fræmmed forud, at sige, saaledes at vi derved skulde sættes tilbage os til Forsinkelse.

Skulde han have stævnet en fræmmed, og vi i det samme skulde faa Ordre til at levere Skattekorn, skal han lade den fræmmede vente, indtil vi med vort Skattekorn ere færdige.

Skulde Hans Mikkelsen ved Døden afgaa førend de 1 Rbd. 4 Mark ere affortjente, skal hans Stedfortræder vedblive at affortjene Pengene eller til bagebetale de resterende.

At vi denne Contract have i Mindelighed indgaaet, bekræfter vi herved med vore Hænders Underskrift.

Som den der har indgaaet Contracten

Hans Mikkelsen.

Samtlige øvrige Underskrivere Rasmus Sørensen, Thyge Pedersen, Mads Hansen, Thomas Nielsen, Niels Pejtersen, Søren Jørgensen, Niels Nielsen, Peder Mikkelsen, Peder Iversen, Søren Møller, Jens Jørgensen, Niels Jørgensen, Søren Rasmussen, Rasmus Pedersen, Søren Pedersen.

Oldrup, den 7. December 1824.

Til Vitterlighed Lærer Eriknaver efter Paakrævning, Smed Knud Mikkelsen ligeledes efter Paakrævning, begge fra Oldrup.

Malkning. Et andet Omraade, hvor Kvinderne næsten ene maatte udføre alt Arbejdet i min første Erindringstid, var Malkning og Mejeribrug. Jeg husker saaledes, at omkring 1877, da jeg var tolv-tretten Aar, var der næppe andre Mandfolk i Oldrup end min noget ældre Broder, der var Murer om Sommeren, men hjemme om Vinteren, og mig, der hjalp til med Malkearbejdet.

Vi havde allerede den Gang begyndt at malke tre Gange, saa Malketiden om Middagen lige efter Spisetid og om Aftenen ved Nitiden, faldt i den Tid Karlen var fri fra Arbejdet, og selv om Besætningerne ikke var saa store, som de senere blev, gik der nemt en Time hver Gang fra Pigens Fritid. Var det om Sommeren, hun skulde deltage i Malkearbejdet, fik hun ingen Middagshvil og maatte endda have en ekstra Time, efter at de andre havde spist til Aften.

Foruden Malkningen, var der Mælkens øvrige Behandling, Smør- og Oste-lavning. Det var dog kun om Sommeren, der lavedes Ost, og her erindrer jeg ikke, at den voldte særlige Vanskeligheder, hvad der godt kunde ske med Smørkernen.

Lokalerne var i mange Tilfælde meget mangelfulde. I mindre Hjem maatte Mælken ved Vintertid ofte bevares i Opholdsstuen, for at den kunde holdes ufrossen. Der var da paa Midterbjælken i Stuen sømmet to eller tre stærke Trælister, der gik saa langt ud til hver Side af Bjælken, at der her kunde anbringes Hylder, hvor saa de fyldte Mælkefade sattes op og blev staaende, til Fløden kunde skummes, og her var Mælken udsat for baade Støv og daarlig Stuelugt, og at det skulde blive fint Smør, der lod sig kærne af den Fløde, var næsten ikke at forlange. Dertil kom, at der maatte samles paa Fløden i flere Dage for at faa tilstrækkeligt til en Kærning, hvorved den kunde staa og blive selvsur, inden den kom i Kærnen.

Kærnen, der brugtes i min Barndom, var den saakaldte Stødkærne, noget afpasset i Størrelse efter Køernes Antal, men ens i Formen, noget snevrere for oven end for neden, dels for at den kunde staa fast under Arbejdet, og dels for at stramme Gjordene, saa Kærnen kunde holdes tæt, da den jo maatte ud og luftes hver Gang efter Brugen. Til Kærnen hørte Laag, Kærnestav med Kærneris, en rund Træplade, fastgjort paa nederste Ende af Kærnestaven, med seks Huller i, hvor Fløden kunde fosse op og ned igennem under Kærningen, og endelig hørte en ca. 3 Tommer høj, sekskantet Træbrik med et passende stort Hul igennem til at sætte ned om Kærnestaven oven paa Laaget, naar man begyndte at kærne; den skulde forhindre, at Fløden under Kærningen sprøjtede op paa den der kærnedede.

Det var ikke altid lige nemt at faa Smørret til at samle sig; man regnede, at var Fløden godt syrnet og havde den passende Varmegrad, maatte Kærningen ikke vare mere end 20 Minutter, men var der noget i Vejen med de Dele, eller Fløden stammede fra for gammelt malkende Køer, kunde det godt vare en Time eller der over, før Smørret samlede sig. Da var det, at de i Fortiden troede, det var ondsindede Folk, der kunde mer end deres »Fader-*vor*«, som var Skyld i, at Kærningen mislykkedes.

Naar Smørret havde samlet sig, toges det op af Kærnen for at æltes færdigt i et Fad eller et Smørtrug, Æltningen skete med Hænderne, og Smørret blev efter Æltningen ligeledes med Hænderne trykket fast ned i Smørbøtten. Skulde der saa i samme Bøtte tre eller fire Kærninger, og Fløden skulde samles i flere Dage til hver Kærning, var det ikke friskkærnet altsammen, og det blev Prisen hos Købmanden vel nok ogsaa rettet efter, da den i Reglen varierede fra 16 til 50 Øre pr. Pd.

Men da Kornsalget i sidste Halvdel af Halvfjerdserne og første Halvdel af Firserne omtrent helt ophørte, kom der stærkere Fart i Smørproduktionen, Besætningerne blev snart mer end fordoblede; der blev indrettet bedre Mælkestuer, mange Steder med murede Vandbassiner, hvor Vandet kunde skiftes, Træbøtterne og Lerfadene afløstes af Blikkølere, Stødkærnen af Maskinkærnen, og omkring i Købstæderne indrettede større Købmænd Smørkældere og antog en Mejeribødker, uddannet paa en Herregaard, til at sortere Smørret og slaa det nogenlunde ensartet i Dritler til Udførsel som Herregaardssmør, medens det øvrige solgtes i Byen til Hjemmebrug, det aller-simpleste vel nok til Bageribrug.

En større Købmand i Horsens, P. C. F. Hansen, kom ved denne Maade til at øve en opdragende Virksomhed i større Dele af Horsens Opland. Det varede nemlig ikke længe, før han, ved sine mange med Kridt paa Bøtteleagene anførte Bemærkninger om de forskellige Fejl ved Smørret og dens Aarsag, fik enkelte yngre Koner omkring i Landsbyerne saa interesserede, at de fik Fejlene nogenlunde rettet; de fik saa en Overpris for deres Smør, og han henviste sine andre Kunder til at søge Raad hos vedkommende.

Der var ogsaa enkelte af de yngre Koner, der havde lært Mejeri paa en eller anden Herregaard. Her i Oldrup havde saaledes Gaardejer Hans Niels Jørgensens Kone lært Mejeri paa Rodstenseje, og da Manden, der endda havde været Skræder til han blev gift, Skrædder Hans, var en ualmindelig dygtig Landmand (en af Kolds Elever), hurtigt fik en stor og yderig Besætning og tidligt begyndte at fodre med Oliekager, i Begyndelsen udelukkende Rapskager, kom han op paa en ret stor Mælke- og Smørproduktion, saa han allerede fra Tre-Firehalvfjerds solgte sit Smør i Dritler til en Grosserer i Aarhus til en fast Pris af 1 Kr. 33 Øre pr. Pd., en her i Oldrup paa den Tid ukendt Pris. Det gik selvfølgelig som Herregaardssmør, skønt Gaarden knap havde 45 Td. Land.

Adskillige Steder var der blevet oprettet fælles Vandmejerier, de saakaldte holstenske Mejerier. Der var et saadant Mejeri i Nabobyen Hadrup, men det var allerede nedlagt, før jeg rigtig erindrer noget derom. Men da saa i 1882 Centrifugen var opfundet og Andelssagen rigtig tog Fart, blev der i Løbet af nogle Aar bygget Andelsmejerier i næsten alle Landets Kommuner, ja i enkelte Kommuner flere, her i Kommunen var der en Tid tre Andelsmejerier, Oldrup, Sondrup og Oudrupgaard, det sidste blev dog senere flyttet til Gangsted. Først nu gik det rigtig op for alle, at det ikke var Raaproduktet Mælken der var noget i Vejen med for at faa ensartet Smør, Mælken fra Husmandskoen var nøjagtig ligesaa god som den fra Herregaardskoen, og da Behandlingen blev ens, blev Smørret det ogsaa, saa nu kunde hele Landets Smørproduktion sælges til England som fineste Herregaardssmør.

Men herved gled atter et af de betydeligste Kvindearbejder over fra et Hjemmets Arbejde til at blive et Fabriksarbejde. Selv om dette endnu ikke er taget helt bort fra Landsbyen, tales allerede nu om større Sæmmenslutning af Mejerier, saa en Del af de smaa kan nedlægges. Det er vel Mening, at de ganske stille skal drages ind til Byerne, og da vil et af de Særpræg, som Mejerierne har sat paa Landskabet, forsvinde ligesom Vejrmøllerne.

Brødbagning i Hjemmet. I hvert Hjem bagte man selv det Brød, der brugtes. I de fleste Gaarde var Bagerovnen saa stor, at der kunde bages op imod en Tønde Rug paa en Gang. Det var endnu ikke bleven Mode, at man skulde have friskbagt Brød hver Dag, tværtimod vidste man af Erfaring, at Brødet var drøjere, naar det ikke var saa

friskbagt; men om Sommeren var det ikke heldigt med alt for store Bagninger, thi Brødet vilde da for hurtigt blive »movle«, muggen, og naar det mugne skulde skæres fra, gik der meget til Spilde.

Der brugtes den Gang ikke ret meget fint Brød. Hvedebrød saa vi næsten aldrig og Sigtebrød kun ved Højtiderne. Derimod blev der gerne hver Gang der skulde bages Rugbrød, forinden der blev lagt Dejg, af den grove Rugmel aftimset med »Timsen«, — en Haandsigte i Form af et Sold — saa meget af Rugmelet, at der kunde bages tre-fire Sigtebrød.

Til Højtiderne, særlig til Julebagningen, blev der sendt Rug og Hvede, hvor man havde det, til Mølle til Sigtning, og da blev der bagt Sigte- og Hvedebrød. Bagerovnen blev fyret godt op, saa »den sorte Mand« kom godt af. Naar Ovnen var godt varm, blev alle Gløderne raget ud med Ovnragen og »Onen«, Ovnbunden, visket nogenlunde ren med »Ovnvisken«, hvorefter Kvinderne fik travlt med at faa Rugbrødene i Ovnen, faa Ovnslaagen lukket og i Gang med at slaa Sigtekagerne op, af hvilke der ved Julebagningen godt kunde være en hel Snes, og i Ovnen, saa de kunde bages færdig, inden Rugbrødet skulde ud. Det var jo i Aarets korte, mørke Dage, og for at se at sætte Brødet paa Plads i Ovnen, maatte man have Lys derinde; det skete ved, at man, i den første Sigtekage, »Lyskagen«, der sattes ind, anbragte en tynd Pind omviklet med en Klud, dypet i smeltet Tælle, der saa blev antændt før Kagen paa »Ovnskydselet« blev sat paa Plads i Ovnen. Sammen med Sigtebrødet blev gerne bagt et Par Plader smaa Hvedeboller til Tvebakker. Saa var Ovnen ogsaa som Regel fuld og holdtes lukket, til Bollerne toges ud. Sigtebrødet skulde staa i Ovnen 1 Time, højst 5 Kvarter, før det toges ud. Om Vinteren naar det var koldt, var det kærkomment at faa en varm Sigtekage lagt i Fodenden af sin Seng.

Naar Sigtebrødet var til Side, havde Rugbrødet staaet sin Tid til at tages af Ovnen, Bollerne, der skaaret igennem og sat paa Plader, blev nu sammen med Pebernødderne, der var lavet Aftenen forud, sat ind i Ovnen til Bagning.

Naar hele Bagningen var endt, blev Ovnen igen visket med Ovnvisken, og der blev lagt to Tønder Rug ind til Tørring. Paa denne Maade tørredes efterhaanden al den Rug, der skulde bruges til Brødkorn, fra det var optærsket, til man kunde faa nyt Brødkorn af næste Aars Høst. Man vidste af Erfaring, at Foraar og Sommer var det vanskeligst at opbevarer utørret Brødkorn fra at tage Skade.

Som det gik med en hel Del af Arbejdet, gik det i nogen Maade ogsaa med Fornøjelserne, de gled bort fra Hjemmene. Den Gang var der ikke stort andet, der trak Ungdommen fra Landet til Byerne, end de to store aarlige Markeder.

Aarsagen var vel, at det ikke var ret flot med Lommepengene i hin Tid, og Cyklerne endnu ikke var kommen i Brug, ja, Tiden fra Slutningen af Trederne til Aarhundredskiftet falder egentlig i to Afsnit, det første i en pengelig Tid og det andet i en pengeknapp Tid.

Jeg husker saaledes efter Omtale de saakaldte »Musikanterballer« i Odden. Her var det især »Spidserne« af Omegnens Landbougdom, der mødte op og gav Tonen an, baade hvad Klædedragt og Nydelse angik. Lagde man saa Mærke til, hvem der tolv-femten Aar efter gik fra deres Ejendomme, da Nedgangstiderne i Firserne indtraf, saa var det de samme Unge, der den Gang var i Spidsen. En anden Ting Pengerigeligheden ogsaa førte med sig var, at der omkring i de Bondehjem, der vilde være med Tiden, nu kom et flot Klaver til Døtrene eller Datteren.

Den svenske Kvinde i Harlev.

Af Søren Leth, Harlev.

Lotte hed hun, og hun døde i Harlev for nogle Aar siden som en gammel Kone paa 93. Hun var født i Stockholm, men efter sine Forældres Død kom hun som 5-6 Aars Pige til sin Moster i Helsingborg. Her var hun til 20-Aars Alderen. Saa kom en Dag en Agent fra København for at kapre svensk Arbejdskraft til Danmark. I Aarene mellem de slesvigske Krige var der ikke saa faa Svenskere, som rejste til Danmark, og Lotte tog Plads som Stuepige paa Frijsenborg.

Der var en 5 a 6 Stykker, som fulgte med Agenten til København, hvor de skulde være, til der blev Skibslejlighed til Aarhus. Det var jo mest Sejlskibe den Gang, og de vilde naturligvis helst have god Vind. Agenten tog imedens til Sverige igen og hentede flere, og nogle Dage efter kom han saa med lige saa mange til, men de maatte vente endnu nogle Dage, inden der blev Skibslejlighed, og Agenten forlangte, at Pigerne selv skulde betale for Kost og Logi. Pigerne begyndte saa at tale om at rejse hjem, medens de endnu havde Penge til Rejsen, men saa kom de endelig ud at sejle og kom til Aarhus, og der maatte de ind paa en Gæstgivergaard, medens Agenten rejste til Frijsenborg for at faa dem fordelt.

Han kom tilbage med en stor Høstvogn med mange Siddefjæle paa og fortalte, at Herskabet paa Frijsenborg desværre havde faaet Stuepiger, men de kunde blive Malkepiger omkring paa Gaardene. Nogle sagde Nej og tog Plads i Aarhus, men de, der ingen Penge havde, maatte tage de Pladser han tilbød, og de blev saa Malkepiger. Lotte kom til Søbygaard.

Her var en Del svenske Karle beskæftiget som Dræningsgravere. Lotte havde som Bydame aldrig rørt ved en Ko, men det varede ikke længe, før hun fik lært at malke. Næste Foraar rejste Karlene til Kristinedal ved Skovby, og Lotte fulgte med og fik Plads paa Skødtsminde som Malkepige og Bryggerspige. Den gamle Frue, Maren Skødt, var en dygtig Kone, hun lærte Lotte baade at brygge og bage, vadske og gøre rent. Nogle Dage efter at hun var kommen, skulde de klippe Faar. Heller ikke det havde Lotte nogensinde prøvet, men hun lagde nøje Mærke til, hvorledes Maren Skødt bar sig ad, og saa gjorde Lotte ligesaa, for de tog hver sit Faar, og der var ingen til at hjælpe dem. I Førstningen kom hun til at klippe smaa Huller i Skindet, og Maren Skødt skændte, men det var jo heller ikke saa nemt at klippe Faaret under Maven. Da hun først kom op paa Siden og Ryggen af det, gik det godt, og i det hele taget lærte hun hos Maren Skødt mangt og meget, som hun senere i Livet fik god Brug for.

Aaret efter flyttede de svenske Drængravere til Harlev Mølle, og Lotte flyttede med og fik Plads i Harlev Præstegaard. Her blev hun i halvandet Aar, men saa trængte hun til at blive gift og blev det om Efteraaret. Hverken hun eller Manden havde samlet noget eller havde noget, saa det var ikke nemt at sætte Bo, men ude i Møllens Mark var der en Ruin af en Gaard, som var købt fra Harlevholm, og i den fik de Lov at bo. De fik en Stue tæt-net baade med Hensyn til Vinduer og Vægge og lagt lidt Halm over Loftet. Brænde var der nok af; thi de brød ned af Husene og brugte det som Brændsel. Det var i Vinteren 1863—64, og bedst som de en Aften hen paa Foraaret sad i deres Stue, kom der 20 tyske Soldater og vilde indkvarteres og have Mad. Lotte viste dem saa Lejligheden — i de andre Stuer manglede der mange Ruder, og der var store Huller i Væggene. Af Mad var der kun et halvt Brød og lidt Fedt.

Saa var Tyskerne klar over, at her kunde de ikke være. Men det var en slem Forskrækkelse, vi der fik, sagde Lotte siden.

Om Foraaret fik Kaptajn Simesen, der ejede Møllen, Besked om, at han skulde bygge et Hus for at faa Lov til at rydde Pladsen, og da der til Husets

Opførelse skulde bruges af Tømmeret i Gaarden, maatte Lotte og Johannes flytte ud. De fik nu Lov til at bo i Niels Hamborgs Lade, han havde nemlig solgt Jorden fra. Midt i Huset var der en Dør, og inden for denne var der til den ene Side en Kobaas, til den anden en Svinesti, og lige for førte en Dør ind til Laden, et 3-Fag langt Rum med en Luge bagved. I Gaarden, der skulde nedbrydes, hentede Johannes et Vindue, som han sømmede for Hullet, og af nogle løse Brædder lagde han et Loft, paa hvilket der lagdes lidt Halm. En Kakkellovn blev anbragt ud til Skorstenen, og her boede de saa en Sommer, medens der oppe ved Edslev-Vejen blev bygget et Hus af Materialerne fra den nedbrudte Gaard.

Om Efteraaret flyttede de op i Huset. Der var to Lejligheder, og Konerne kunde ikke forliges; thi naar Vinden var i Nordvest, og de lukkede Bagdøren op, røg det i den sydlige Lejlighed, og modsat naar Vinden var i Sydøst. Det drillede de hinanden med ved enhver Lejlighed.

Inde i Harlev brændte imidlertid et langt Hus, som laa der, hvor Forskolen nu ligger. Det var Stuehuset af en Tvinggaard og beboedes af 4-5 Familier. Et nyt Hus med tre Lejligheder blev bygget, og Lotte fik den ene af dem. Nu var hun kommen ind i Byen, og Folk opdagede snart, at hun var værd at have til Vadsk og Bagning, Rengøring og sligt. Naar hun var ude, maatte Børnene passe sig selv, hun rendte lige hjem om Middagen med lidt Mad til dem, og det gik som det bedst kunde. Mange af dem døde, og Manden blev fordrunken, han havde maaske været det før, vi kendte ham jo ikke saa godt, før de kom ind i Byen. Vi havde ingen Sygeplejerske dengang, saa snart maatte Lotte ogsaa være hos de syge og hos Barsekoner, og hun var aldrig hjemme.

I et nu nedrevet Hus lige over for Skolen boede en gammel Lærerenke, Madam Lind. Hun fik Kræft i sine Bryster, og ingen turde hjælpe hende af Frygt for Smitte; men nu tog Lotte sig det paa. Lærer Lind havde haft en Lod foruden Skoleloden, den var nu solgt, men i Huset var der baade Lade og Stald, og i Laden blev der saa lavet en Lejlighed til Lotte, hvor hun fik Fribolig, saa længe hun levede, og det varede i over 50 Aar.

Lotte havde et godt Helbred. Skønt hun vaskede en Dag og bagte den næste — fyrede i Ovnen og sad foran Laagen og passede Brødet, undertiden med Lovedet inde i den varme Ovn — var hun aldrig syg, men altid ved godt Humør. Naar der var Gilde et Sted, skulde Lotte altid med og vaske op og hjælpe Kogekonen. Spurgte nogen hende, om hun var Kogekone, sagde hun altid: »Nej, jeg er bare med for at ligge i Rendestenen og møde for Fedtet.« Hun blev aldrig nogen Svar skyldig.

Saadan levede Lotte, til hun blev en gammel Kone. Hun var Enke i 30 Aar. Af hendes to Sønner rejste den ene til Amerika, medens den anden var bosat ved Randers, han døde forøvrigt flere Aar før Moderen. Lotte paatog sig ogsaa at passe Tjenestefolkernes Tøj og vadske for dem, strikkede for Folk og var aldrig ledig. Børn, der havde langt til Skole, gik ind til hende i daarlige Vejr og skiftede Strømper, de havde to Par, saa der altid var et Par tørre. Naar der var Heldags Undervisning havde de Kaffe, Sukker og Fløde og somme Tider Kage med til hende, og for dem, der havde langt hjem, lavede hun Kaffe til deres Mad om Middagen. Selv da hun var 90, gik hun hver Morgen over Vejen til en anden gammel Kone, først med en Tørveglød i en Træsko og gjorde Ild paa, og siden med en Kop The, som den anden drak paa Sengen, og først naar der var varmt i Stuen, stod hun op. Lige til det sidste saa vi Lotte færdes paa Gaden uden Overtøj, som hun stod og gik hjemme i Stuen, selv ved Vintertid. Skulde hun til Købmanden, tog hun Bud med for de andre gamle Koner i Byen. Med en Stok i Haanden var hun fuldt udrustet til Turen.

I Kirken saas hun hver Søndag i de sidste Aar, og hun sagde: »Ja, Prædiken kan jeg ikke høre, men jeg kan da være med i Salmesangen og høre Velsignelsen. Gik der nogen til Alters, gik Lotte altid med.

Som Bevis paa Lottes gode Sindelag og store Hjælpsomhed skal til Slut nævnes hendes Fødselsdage.

I mange Aar var disse Fødselsdage hele Festdage for Byen. Om Formiddagen mødtes Konerne hos hende, gjorde rent og fik Lotte i hendes fineste Stads og anbragt i Lænestolen. Konerne kom med Kager af alle Slags og dertil Chokolade, Kaffe, Sukker og Fløde. Nogle kogte Chokolade og Kaffe, medens andre vartede op, og saaledes var Huset fuldt lige fra tidlig Morgen

til sildig Aften. Snart lignede Stuerne en hel Blomsterbutik. Thi der kom alle de Koner, Lotte havde arbejdet for i sine yngre Dage, og der kom de fra Taastrup og Skibby, hvis Børn havde gaaet derind og faaet Strømper og Overtøj tørret til de skulde hjem. Dagen efter Fødselsdagen kom nogle fattige Koner, som selv syntes, at de hellere vilde vente til Dagen efter, og Andendags Aften kom en Del unge Piger af dem, der var kommen der i deres Skoletid, og endelig Trediedagen var Skolebørnene der til Kaffe og til at spise al den Kage, der var levnet.

Nu sover Lotte sin sidste Søvn paa Harlev Kirkegaard, og Beboerne har sat en pæn Mindesten paa hendes Grav*).

Østjyske Folkeminder.

Husraad.

For ikke saa længe siden læste jeg i et medicinsk Tidsskrift, at en Skive salt Flæsk var det bedste Middel til at holde et Kjødsaar rent. Naar dette skete, vilde Naturen udrette Resten.

Dette fik mig til at mindes tilbage til mine Drengaar, thi da vilde jeg gjerne »naattel« med Værktøj og forsøge at lave et og andet. Jeg havde bl. a. en lille Økse, som det var min Kjæphest at holde skarp. Men en Dag gik det galt, idet jeg huggede to af mine Fingre, den ene endda saa slemt, at Benet overhuggedes og Stumpen hang og dinglede. Min Moder vaskede Fingrene og forbandt dem paa bedste Maade, og den værst medtagne Finger blev spjækket med en Træskinne. Saa blev der lagt en tynd Skive salt Flæsk over Saarene og Naturen udrettede virkelig Resten, uden andet Men end et tydeligt Ar, som har fulgt mig gjennem Aarene.

Det har ofte siden undret mig, hvor min Moder havde sin Viden fra. Dette er kun et Bevis paa, at mange af de gamle Husraad ikke var saa uefne.

M. Sørensen.

Gamle Levn.

I mine Drengaar kunde man hist og her i Adslev se en Hesteko opslaaet over Stuedøren eller Stalddøren — eller maaske begge Steder. Den daværende Generation havde maaske ikke anden Bagtanke dermed, end at saaledes havde deres Fædre gjort. Men en Gang tillagde man det Betydning at have Jern sat over alle Indgange som et Beskyttelsesmiddel mod alt Ondt. Denne Tro var udbredt viden om, men Jern i en buet Form — altsaa i Hestekoens Form — havde en dobbelt Virkning, idet Jernet var beskyttende, medens den buede Form holdt Lykken til Huse. Men den skulde slaaes med Hagerne nedad, ellers havde den ingen Magt.

Et andet Beskyttelsesmiddel var det hellige Korstegn. Ofte saa jeg et Kors aftegnet i Korndyngerne paa Loftet. Nu og da maatte Kornet skovles om for ikke at mugne. Naar det var gjort, blev Bunkerne jævnet pænt af ovenpaa, og med Skovlskaftet tegnedes der et stort Kors i Kornet. Jeg vidste ikke den Gang, hvad det betød, og paa mit Spørgsmaal derom, fik jeg et undvigende Svar.

Naar vi gik fra eller til Skole, kunde vi undertiden faa i Sinde at »træde en Lykken fra«, hvilket bestod i, at man fulgte tæt i Hælene paa en af Kammeraterne, og satte en Fod i det Spor, som Vedkommende lige havde løftet Foden fra. Saa sagde vi: »No ska a trej dæ di Løk fre«. Noget ondt kunde dog afværges, hvis den forreste Dreng hurtigt nok kunde vende sig om og spytte i Sporet, før den anden naaede at sætte sin Fod deri.

Selv havde vi ingen Forstaaelse af, hvad det betød ud over dette, at det var en Slags Leg. Men der laa sagtens en eller anden gammel Tro gemt deri.

M. Sørensen.

*) Stenen bærer Indskriften: Charlotte Andersen, født Lindberg. Født i Stockholm 15-4-1838. Død i Harlev 17-4-1931. Fra Venner.

Smaasagn fra Frederik den Fjerdes Tid.

Fortalt af Robert Schak).*

Under Krigen mellem Danmark og Sverige fra 1709—1720 ejedes Tvilumgaard med tilhørende Gods af den velbyrdige Hr. Gyldenløve. Han var en mild Herre mod sine undergivne, sparsommelig, uden at kaldes gerrig, en from og ærlig Husfader og en tapper Kriger, der udmærkede sig under Frederik den Fjerdes Krige. Hans Kone var derimod ikke saa almenyndet paa Godset som han, da Gerrighed var en af hendes mest fremtrædende Fejl; dog mærkedes det ikke eller kun meget sjældent, i en større Maalestok, da den ædle og velbyrdige Herre til Tvilumgaard, kun fulgte sin egen Vilje i Forholdet til sit Gods og sine Bønder. Men da han i den nævnte Krig var borte fra Hjemmet, stod hans Kone for hele Godsets Styrelse, og da fik Bønderne hendes Hjertelag at fornemme. Et lille Træk, som træffende vidner herom, samt karakteriserer baade Naadigherren og Fruen, skal her anføres:

Da Gyldenløve kom hjem fra Krigen 1720, og den første Glædesrus over Gensynet mellem Mand og Hustru havde lagt sig, skulde Fruen til at vise, hvordan hun havde styret Gaard og Gods i Mandens Fraværelse, og i Sandhed, det hele gjorde hende Ære baade som Gods- og Avlsforvalter, hvilket ogsaa Hr. Gyldenløves venlige Miner og veltilfredse Blik noksom tilkendegav.

Da alt udvendigt var taget i Øjesyn, og Konen ligesaa ivrig havde forevist ham Husets indvendige Sager, gik hun hen til et gammeldags Egeskab og fremtog en ikke ganske lille Pengepose, hvis Indhold hun betydningsfuld lod klingre for Mandens Næse.

»Ih! men Kone dog, hvor har du faaet alle disse Penge fra«, spurgte Manden glad overrasket.

»Ja, lille Mand, dem har jeg samlet, medens du var borte, og — det er vor Fortjeneste«, føjede hun til med et lille Nik.

»Hvordan har du da baaret dig ad med at samle dem?«

»Jo, ser du, jeg lod den store Brønd her udenfor Porten lukke og en Laas sættes for, og naar saa Hovbønderne spiste deres »Mellemmad« nede i Ladegaarden, saa lod jeg dem betale det Vand, de drak, de kunde jo ikke faa andet her i Nærheden«.

Hr. Gyldenløves Ansigt havde lidt efter lidt antaget en stærk Purpurrødme, medens hans Hustru talte, og da hun var færdig, blev hun ikke lidet forbavset ved i Stedet for Ros, at faa følgende Svar af sin — vel sparsommelige, men dog ædeltænkende — Husbond:

»Ak, kære Kone! Hvor ofte har jeg ikke i denne Tid villet give en Dukat for et Glas Vand, men har ikke kunnet faa det, og du har saa ikke villet give de Stakler en Taar Vand at læske sig paa uden Betaling. Gid denne Uretfærdighed ikke maa komme over vore Hoveder«.

Næste Dag lod han ikke alene alle disse Penge, men endog en lille Slump til uddele til de fattige paa sit Gods.

Paa denne Tid var det, at Frederik den Fjerde drog omkring i Jylland og oprettede de saakaldte Ryttergodser. Paa en af disse Rejser gæstede han ogsaa Hr. Gyldenløve paa Tvilumgaard, hvor han overnattede. Det var om Sommeren hen imod Høsten, da Korn og Græs stod i sin bedste Flor. Om Aftenen spurgte Kongen i Samtalens Løb Hr. Gyldenløve, hvad vel en saadan Gaard med Gods kunde være værd. Denne, der vel var bange for, at Kongen vilde udskrive en Skat eller have anden Grund til sit Spørgsmaal, nævnede da en lille Sum, vel omtrent Halvdelen af den virkelige Værdi. Kongen studsede og

*) Under Forfatternavnet Robert Schak skjuler sig Lærer O. C. Nielsen, der var født 1842 i Bigum ved Viborg og Lærer i Laasby fra 1869 til sin Død 1892. Han var Fætter til Knud Skytte. Nærværende Sagn offentliggjorde Lærer Nielsen for godt 60 Aar siden, nemlig i Ug. Nyh. 1882. Det bemærkes, at ingen Gyldenløve kendes som Ejer af Tvilumgaard.

ytrede, at det næppe kunde være muligt, Gaard og Gods ikke var mere værd; men da Gyldenløve meget bestemt bekræftede sit Udsagn og føjede til, at hvis nogen vilde give ham denne Pris, slog han straks til, saa rakte Kongen ham Haanden med de Ord:

»Ja, saa slaar jeg saamænd ogsaa til, Hr. Gyldenløve; denne Pris giver jeg, og saa er Gaarden og Godset mit«.

Gyldenløve kunde nu ikke godt trække sig tilbage, og saaledes gik det til, at Tvilumgaard og Gods blev et Ryttergods, hvorpaa byggedes flere Skoler.

Da Kongen drog fra Tvilumgaard efter Skanderborg, lagde han Grundstenen til en af sine Skoler ved Skovsrod, hvilken Skole har staaet indtil for et Par Aar, dog, siden Skolen blev oprettet i Tørring, har den kun været afbenyttet som Kornlade af den nuværende Ejer af Skovsrod. Paa samme Rejse, fortæller Sagnet, kom Kongen ind i Bomholt, en Gaard tæt udenfor Laven Station, der ejedes af en gammel Enkekone ved Navnet Maren, men til daglig Brug kaldtes Ma' Bomholtes. Det var en meget snaksom gammel Kone, og da hun ikke vidste, det var Kongen, der besøgte hende, saa lod hun Munden løbe rask baade om et og andet.

»Hvor meget af disse dejlige Jorder er jeres, Mutter?« spurgte Kongen, da han vilde til at gaa og var kommen udenfor Gaarden.

»Aa, Farlil! de æ død og kroen met, aal de, han ka si!« svarede Maren og pegte med Haanden rundt omkring.

Den gamle plejede maaske ikke at betragte Naturen længere end til sin Ejendoms Grænser og troede saa, at dette ogsaa var Tilfældet med andre; thi fra Bomholt har man ellers en temmelig vid Udsigt, da man navnlig mod Sydøst kan se helt til den anden Side af Skanderborg. Kongen svarede derfor smilende:

»Ih, er det sandt lille Mutter, saa bliver der jo ingenting til mig!«

»Te ham!« gensvarede Konen, »hva skuld han vel ha hie?«

»Da vil hun vel ikke have alt«, svarede Kongen videre »jeg synes ogsaa, der gerne kunde blive lidt til mig«.

»Men hvem er han da?«

»Jeg er Kongen!«

»Ih, saa Gud velsign ham da i Jøsse Navn! Saa er han da kommen val hjem ijen fræ di grummige Svensker; men Skam sku slaa mæ gamle Skind, dæ bøj han aa drik aa en Lerkruk, aalskjemt a haar en Tinkrus mæ Glaslaag, dæ stoe op paa Hylden øve Kakkelovnen«.

Jydske Ordsprog om Præsten, Degnen og Smeden.

Ved R. P. Randsløv.

Præsten.

De gjæ it ålti te som Præjsten preke.

»De ka a lii«, såå Præjsten, di ga hans Böen Pææng.

Næe de rænne å Præjsten, så drepper et å Dejnen.

Præjsten, Dejnen å Hunden ska tiin dje Føø mæ Monnen.

De gjæ it så håt te som Præjsten preke å Dejnen rover Amen te.

Præjstsækken blywwer ålle fuld.

Næe Kongen hår et Kompani ow Prææst, dær it æ pæængsgjerre, Dejnen, dær it æ æærgjerre, Smej, dær it drække Brænnvin, å Skræjjere, dær it æ stuesnujjet, så ka han indta, hwa Bøj det ska vææ.

Degnen.

»Gu ske Lov! a ær ujen får et«, såå Dejnen, da Bönen slåst.

»Ål Teng ær en Videnskav«, såå Dejnen, han slut Altelywsen mæ hans R . .

De skelles po Medten lissom Degnens Preken.

»A æ mej«, såå Træjen Dejn, han sku sej Ammen.

Smeden.

En Sme å en Sow æ tow gue Betintere å ha i en Bøj, få di ka ta gammel å gjø te nøj.

De, dæ ka kurie en Sme, ka slå en Skræjje ihjel.

En Sme, han ka både slep å ta ve.

En ska it smej store Sæem, ind dæ ka blyww nuet te Howwi.

Østjydske Hjemstavnsforening.

Virksomheden i Aaret fra 1. Oktober 1942 til 30. September 1943.

Syvende Aargang af Østjydske Hjemstavn udsendtes i Begyndelsen af November Maaned 1942 og var Genstand for ikke ringe Opmærksomhed i Dagspressen. Det nydelige Skrift er som sædvanligt af et afvekslende og et interessant Indhold, kunde »Aarhus Stiftstidende« fastslaa, og Dagbladet »Børsen«, København, fandt, at »man behøver ikke at have hjemme i Østjylland for at finde noget der fanger Interessen i dette Samleværk«. I en længere Anmeldelse dvælede »Børsen« især ved Afhandlingen om Constantinsborg og Gods ejer Alf. Pontoppidans Erindringer, der iøvrigt af »Aarhus Stiftstidende« betegnedes som værende »af meget fornem og smuk Karakter«.

Foreningens aarlige Generalforsamling fandt Sted den 19. November 1942 paa Hotel »Ansgar« i Aarhus. Man var forhindret i at samles paa det sædvanlige Mødested, da dette var optaget i andet Øjemed. Formanden, fhv. Landstingsmand Rs. Nielsen, Lillering, gjorde kort Rede for Foreningens Virksomhed i det forløbne Aar, og Kassereren, Gdr. Viggo Leth, Blegind, fremlagde det reviderede Regnskab, som godkendtes uden Diskussion. Et Forslag fra Bestyrelsen om paa Grund af de stærkt stigende Trykningsudgifter at forhøje Kontingentet til Kr. 3,25 aarlig vedtoges enstemmigt.

Til Medlemmer af Bestyrelsen genvalgtes Lærer J. K. Andersen, Dørup, Gdr. A. Bomholt, Egaa, Amtsskolekonsulent J. Drensgaard, Grundfør. Gdr. Karl Jacobsen, Stenakildegaard, Viby, Konsulent Jelsbak, Hammel, Sogneraadformand Vald. Jensen, Nølev, Gdr. Viggo Leth, Blegind og Smedemester Carl Mikkelsen, Hjemstok, Kommunal. V. Sigfred Kuudsen, Aarhus, samt nyvalgte Bibliotekar Peder Nielsen, Silkeborg, og Direktør Niels Pedersen, Risskov.

Til Revisor genvalgtes Distriktsbestyrer J. C. Pedersen, Aarhus. Straks efter Generalforsamlingen afholdtes Aarsmøde. Lektor Jens Clausen, Aarhus Kathedralskole, holdt Foredrag om Storkøbmænd i Aarhus i det 18. Aarhundrede, og gav herunder et interessant Indblik i Handelsforholdene i Østjylland i Tiden efter den store nordiske Krig og indtil Aarhundredets Slutning.

Paa Grund af Forholdene, særlig den stadig mere og mere indskrænkede Trafik, maatte det sædvanlige Vintermøde i Skanderborg opgives, og den almindelige Foredragsvirksomhed i Vintermaanederne maatte ogsaa ligge stille.

Sommermødet, ved hvilket Højskoleforstander Frode Aagaard havde lovet at tale om Lensgreve C. E. Frijs som Godsherre og Politiker, var bestemt til Afholdelse i Hammel d. 12. September 1943, men Begivenhederne d. 29. August og den indtraadte Undtagelsestilstand nødsagede os til at aflyse Mødet.

Der har i det forløbne Aar været en Tilgang af 51 Medlemmer. Udmeldelserne udgør knap en Snes, og Afgang som Følge af Dødsfald udgør et lignende Antal, hvorefter Medlemstallet vedvarende ligger mellem 1200 og 1300. Medlemmerne kunde fremme vort Arbejde ved at virke for en stærkere Tilgang af nye Medlemmer.

Foreningen har i det forløbne Aar haft den Glæde at modtage et Tilskud fra Staten paa 155 Kr., fra Aamtsraadene i Aarhus og Skanderborg Aamter 50 Kr. fra hver og fra Skanderborg Byraad 25 Kr.

Sidste Foraar indsendte vi Andragende til Sogneraadene om at yde et Tilskud til Foreningens Virksomhed for Fremme af Forstaaelsen af Hjemstavnskultur og Værn af Østjyllands Hjemstavnsværdier, og vi havde den Glæde at modtage Tilskud fra følgende Sogneraad: Ørting-Falling (25,00), Beder-Malling (25,00), Gosmer-Halling (10,00), Saxild-Nølev (15,00), Astrup-Tulstrup-Hvilsted (15,00), Ormslev-Koldt (15,00), Adsløv-Mjesing (20,00), Blegind-Hørning (25,00), Brabrand-Aarslev (10,00), Dallerup (10,00) og Hjortshøj-Egaa (10,00).

For samtlige disse Bidrag bringer Foreningen sin bedste Tak. Ligeledes en Tak til de Pengeinstitutter, der har støttet vort Arbejde ved at avertere i Aarsskriftet. Desværre er Omkostningerne ved Aarbogens Udgivelse steget til uanede Højder — praktisk talt fordoblet i Løbet af nogle Aar — og da Kontingentet ikke er forhøjet nævneværdigt, har vi ikke kunnet give Aarbogen den Størrelse og det Udstyr, vi kunde have ønsket, men tværtimod set os nødsaget til at foretage yderligere Indskrænkning af Sideantallet, saaledes som det vil ses af nærværende Aargang. En Del interessante Afhandlinger, som vi ellers havde ønsket at bringe frem i Aar, har derfor maattet udgaa til senere.

INDHOLDSFORTEGNELSE.

	Side
1. Ved det store Vandskel. Af Højskolelærer <i>Olaf Andersen</i> , Tommerup	5
2. Skygger og Lys fra Skanderborg Amts Præstehistorie. Af Sognepræst <i>Aage Dahl</i> , Horsens	10
3. Plejltærskning og Kornets Rensning. Af fhv. Proprietær <i>Carl Ammitzbøll (f)</i>	23
4. Christoffer Baagø. Af fhv. Seminarieforsnder <i>Chr. Has-selbalch</i> , Jelling	25
5. Hørningkredsen, Randers Amts 3. Valgkreds. I. Kredsens Historie 1849 1872. Af pens. Lærer <i>Kjeld Jensen</i> , Skanderborg	44
6. Fusvad. Af Gdr. <i>Søren Leth</i> , Harlev	58
7. Fuglene i Silkeborgegnen. Af Konservator <i>C. M. Poulsen</i> , Silkeborg	59
8. Erindringer. V. Alderdommen. Af <i>R. P. Randsløv</i>	60
9. En Væverfamilie. Ved Skolebest. <i>Thorvald Madsen</i> , Odder	70
10. Mark-Fællesskabets Ophævelse og Jordernes Udskiftning i Foldby Sogn. Af Gdr. <i>Povl R. Povlsen</i> , Tinning Vesterholm	74
11. Digterpræsten Jens Schjørring og Skanderborg. Af Dr. phil. <i>Olaf Carlsen</i> , Skanderborg	82
12. Stednavne i Gern Herred. Af Dr. phil. <i>Kr. Hald</i> , København	89
13. Den ældste Kirkebog i Randers Amt. Af Sognepræst <i>Rud. Glarman</i> , Skødstrup	95
14. Fra Dagliglivet i Hadsherred i Halvfjerdserne. Af Gdr. <i>R. P. Rasmussen</i> , Oldrup	106
15. Den svenske Kvinde i Harlev. Af Gdr. <i>Søren Leth</i> , Harlev	114
16. Østjydske Folkeminder. Husraad. Af <i>M. Sørensen</i> , Cedar Rapids, Iowa, U. S. A. Gamle Levn. Af <i>M. Sørensen</i>	116
17. Smaasagn fra Frederik den Fjerdes Tid. Af <i>Robert Schak</i> .	117
18. Jydske Ordsprog om Præsten, Degnen og Smeden. Ved <i>R. P. Randsløv</i>	118
19. Østjydsk Hjemstavnsforening 1942—1943	119
Titelbillede efter Tegning af <i>H. E. Jensen</i> . Motiv fra Taastrup, Framlev Herred.	

Landbosparekassen i Aarhus

Østergade 9

Kontortid 10—4

Telefon 367

Reservefond 4.000.000 Kr.

Filialer i Hinnerup, Hjortshøj, Løgten, Trige og Kolt.

Bliv Medlem af

Østjydsk Hjemstavnforening

Vær med til at fremme Forstaaelsen af Hjemstavns-
kultur og værne vore Hjemstavnsværdier.

Det aarlige Kontingent er kun Kr. 3,25,
for hvilket man modtager Foreningens
store, illustrerede Aarbog.

Send Indmeldelse til et Bestyrelsesmedlem eller til
Foreningens Sekretær, Redaktør *N. P. Østergaard*,
Brabrand.

Andelsbanken

AARHUS - AFDELING

10-3 OG 4½-5½

ALLE BANKFORRETNINGER UDFØRES

Østjydsf Hjemstavnsforening.

UNDERTEGNEDE Bestyrelse opfordrer herved til at indtræde i Østjydsf Hjemstavnsforening, der har til Formaal at fremme Forstaaelsen af Hjemstavnskultur og værne om Egnens Hjemstavnsværdier.

Dette Formaal søges opnaaet ved

1. Afholdelse af Foredrag og Sammenkomster samt af Ekspursioner under kyndig Ledelse,
2. Udgivelse af Skrifter, i første Række et Aarsskrift, hvis Afhandlinger skal
 - a. uddybe Kendskabet til Hjemstavnsens Natur, Landskabets Historie, saaledes som Geologen læser den af dets Linier og af Jordlagenes Beskaffenhed og Aflejringer, Egnens Dyreliv og Planteverden,
 - b. fremme Kendskabet til Egnens Folkeminder og det gammeldags Folkeliv samt til Egnens Folkemaal,
 - c. skildre Befolkningens skiftende Kaar og Oplevelser, i Særdeleshed i afvigte Aarhundrede, saavel i aandelig som i materiel Henseende. Gennem disse Skildringer fra vore Bedsteforældres, Oldeforældres og Tipoldeforældres Dage søges belyst Landbrugets vekslende Former og Arbejdskaar i Gaard og Mark, Hus og Hjem, Haandværkets og Handels Tilstand og Udvikling, Livet til Hverdag, Højtid og i Gildeslag, de gamle Skikke ude og inde, svundne Tiders Hjemmeflid og primitive Industrier, ligesom der oprulles Billeder af Aandslivet saavel i rolige Tider, som under de store Brydninger inden for Kirke, Folkeskole, Højskole og Folkeliv, det fremspirende og opvoksende Selvstyre i Kommune, Amt og Stat, derunder Valgkredsens Historie, og endelig Skildringer af de Personligheder, der har levet her og præget vor Hjemstav.

<i>J. K. Andersen,</i> Lærer, Dørup, Voerladegaard.	<i>A. Ballisager</i> Sparekassedirektør, Stensballe, Horsens.	<i>A. Bang,</i> Sognefoged, Bendstrup pr. Mørke.	<i>Aase Jensen,</i> Gdr., Sognefoged, Østbirk.
<i>A. Bomholt,</i> Gaardejer, Egaa.	<i>J. Drengsgaard,</i> Amtsskolekonsulent, Grundfør.	<i>Peter Nielsen,</i> Bibliotekar, Silkeborg.	<i>V. Sigfred Knudsen,</i> Kommunelærer, Aarhus.
<i>Hagbart Hansen,</i> Mølleeejer, Aarslev.	<i>Karl Jacobsen,</i> Gaardejer, „Stenkildegaard“, Viby.	<i>A. Jelsbak,</i> Konsulent, Hammel.	<i>Valdemar Jensen,</i> Gaardejer. Nølev pr. Odder.
<i>Viggo Leth,</i> Gaardejer, Rlegind pr. Hørning.	<i>Thorvald Madsen,</i> fhv. Skolebestyrer, Odder.	<i>Carl Mikkelsen,</i> Smedemester, Hemstok.	<i>Rs. Nielsen,</i> fhv. Landstingsmand, Lillering.
<i>Niels Pedersen,</i> Direktør, Risskov.	<i>Steffen Rasmussen,</i> Overlærer, Skanderborg.	<i>S. Spanner,</i> Landbrugskandidat, Skjoldedelev pr. Hinnerup.	<i>N. P. Østergaard,</i> Redaktør, Brabrand.

Indmeldelse

modtages af Bestyrelsens Medlemmer og Østjydsf Hjemstavnsforenings Sekretariat, Brabrand. — Kontingent Kr. 3,25 aarlig.